

MASTEROPPGAVE

Emnekode: LED 5009

Navn: Grunde Brandsø (50), Therese Skålbones (127) og Lise S. Kristiansen (94)

Økoregion Nordland- muligheter og utfordringer

*Er økoregion et realistisk bidrag til
livskraftige lokalsamfunn?*

Dato: 2023-05-23

Totalt antall sider: 99

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon, tema og kontekst	1
1.1	Aktualisering av problemstilling	1
1.2	Problemstilling.....	1
1.3	Hva er en økoregion?.....	3
2	Teoretiske momenter.....	6
2.1	Markedsøkonomi	6
2.2	Grønn økonomi.....	6
2.3	Økologisk økonomi	7
2.4	Virkelighetsforståelse	8
2.4.1	Mekanistisk virkelighetsorientering.....	9
2.4.2	Organisk virkelighetsorientering.....	11
2.5	Samfunnsøkonomi satt i et mekanistisk og organisk verdensbilde	11
2.6	Skape endring	13
2.6.1	Verktøy for endring.....	15
2.6.2	Grønn økonomi, økologisk økonomi, eller begge deler?.....	17
3	Metodiske momenter.....	19
3.1	Valg av forskningsdesign og metode.....	19
3.2	Casedesign.....	20
3.3	Forskningsprosessen.....	21
3.3.1	Problemstilling	22
3.3.2	Analyseenheter - utvalg.....	22
3.3.3	Datainnsamling.....	24
3.3.4	Databehandling og analyse.....	26
3.4	Evaluerer av kvalitet.....	28
3.4.1	Pålitelighet.....	28
3.4.2	Troverdighet	29
3.4.3	Overførbarhet	29
3.4.4	Bekreftbarhet.....	30
3.5	Refleksjon rundt vår rolle som forskere	30
3.6	Styrker og svakheter ved valgt metode.....	31
3.7	Etiske problemstillinger.....	32

4	Empiriske funn	34
4.1	Casebegrivelser.....	34
4.1.1	Bio-distretto Cilento.....	35
4.1.2	Økoregion Nordland.....	38
4.1.3	Likheter og ulikheter i regionene	43
4.1.4	Økoregion i praksis - erfaringer fra Italia.....	46
4.2	Empiriske funn fra intervju og observasjon	49
4.2.1	Klimatiske forhold.....	49
4.2.2	Kulturelle forhold	63
4.2.3	Økonomiske forhold.....	75
4.3	Utfordringer og muligheter for en økoregion	92
4.3.1	Klimatiske forhold.....	92
4.3.2	Kulturelle forhold	94
4.3.3	Økonomiske forhold.....	96
4.3.4	Forslag til videre forskning	98
5	Konklusjon	99
6	Referanseliste	1
7	Vedlegg	4

Oversikt over tabeller

Tabell 1	Fordeling av informanter	24
Tabell 2	Sammenlikning Norge - Italia.....	44
Tabell 3	Relevante forskjeller mellom økoregion i Nordland og Cilento Bio-distretto.....	45
Tabell 4	Informasjon om UNESCO	46

Oversikt over figurer

Figur 1	Basert på FNs 17 Bærekraftsmål, fordelt på klima, kultur og økonomi.....	2
Figur 2	Den lineære og den sirkulære verdikjeden	8
Figur 3	Fra grønn til økologisk økonomi	8
Figur 4	Indre kjerne og beskyttende belte	14
Figur 5	Den samskapte læringsprosessen.....	16
Figur 6	Ulike forskningsdesign	19
Figur 7	Integrert design	20
Figur 8	Forskningsprosessen.....	22
Figur 9	Økoregion Cilento og Økoregion Nordland	34
Figur 10	Italia, Økoregion Cilento	35
Figur 11	Dyrkbart areal i Italia.....	36
Figur 12	Illustrasjon av de ulike landskapstypene i Nordland	39
Figur 13	Dyrka mark i Norge	40
Figur 14	Økoregion Nordland med regionene i Nordland	40
Figur 15	Forskjellen på arealbruk i forhold til dyrkbare arealer mellom Norge og Italia.....	43
Figur 16	Gjennomsnittlig økologisk fotavtrykk, sammenlikning mellom Norge og Italia....	45
Figur 17	Oppsummering av empiriske funn	49
Figur 18	En verden i krise	76
Figur 19	Prosent økologisk areal og karensareal av totalt jordbruksareal i nordiske land.....	82
Figur 20	Illustrasjon arbeidsgrupper	89
Figur 21	Skisse interessentoversikt for økoregion Nordland	90
Figur 22	Fem steg for oppstartsfasen ved opprettelse av en økoregion	92
Figur 23	Oppsummering forslag til endringer.....	98

Sammendrag

I arbeidet med denne masteroppgaven er det gjennomført en sammenliknende casestudie av to økoregioner; Cilento og Nordland. Fokuset for sammenlikningen har vært på de tre dimensjonene; klimatiske, kulturelle og økonomiske aspekter. Problemstillingen skal belyse muligheter og utfordringer i forbindelse med etablering av en økoregion i Nordland.

Økoregion Nordland - muligheter og utfordringer. Er økoregion et realistisk bidrag til livskraftige lokalsamfunn?

- 1. Hvilke klimatiske, kulturelle og økonomiske forskjeller er det mellom økoregion Cilento og økoregion Nordland?*
- 2. Hvilke endringer kan gjøres for å stimulere til livskraftige lokalsamfunn i Nordland?*

Teoretiske perspektiver er markedsøkonomi, grønn økonomi og økologisk økonomi, som knyttes til et mekanisk og organisk verdensbilde. Videre presenteres muligheter for hvordan man kan skape endringer. I metoden forklares det hvordan det er valgt å innhente og analysere data. Forskningen er gjennomført etter metoden mixed methods research med integrert design, ved innhenting av data gjennom intervju, forskningsrapporter og observasjon.

Empiriske funn presenteres gjennom casebeskrivelser og intervjuer med informanter fra Nordland og Cilento. Empirien viser likheter og ulikheter med casene.

Analysen av de klimatiske forskjellene avdekket viktigheten av biodiversitet i økologisk produksjon i både Nordland og Cilento. På det kulturelle området ble betydningen av en grasrotbevegelse fremhevet, eksistensen av arbeidsgrupper og et kooperativ for produsenter. På det økonomiske området ble det funnet at økologisk og lokal produksjon bidrar til matsikkerhet, og at langsiktig planlegging er nødvendig for å sikre salgssikkerhet for produsentene.

Denne studien konkluderer med at det kan være utfordrende å få en befolkning til å prioritere fellesgodene i et samfunn som primært fokuserer på individuell nyttemaksimering. For å oppnå en bærekraftig utvikling mot et mer livskraftig lokalsamfunn i Nordland, er det nødvendig med en helhetlig tilnærming som adresserer de kulturelle, miljømessige og økonomiske aspektene og fremmer bevisstgjøring, samarbeid og tilrettelegging.

Abstract

This thesis conducted a case study comparing ecoregion Cilento and Nordland. The focus has been on the three dimensions of climatic, cultural, and economic aspects. The research problem aims to identify the possibilities and challenges of establishing an eco-region in Nordland. The goal is to answer the following research question:

Eco-region Nordland - opportunities and challenges. Is Eco-region a realistic contribution to sustainable local communities?

1. What are the climatic, cultural and economic differences between the Eco-region Cilento and the Eco-region Nordland?

2. What changes can be made to stimulate sustainable local communities in Nordland?

Theoretical perspectives are market economy, green economy, and ecological economy which are linked to a mechanical and organic worldview. Furthermore, possibilities for creating change in various areas are presented. The methodology explains how the data has been collected and analyzed. The research has been conducted using a mixed methods research approach with an integrated design by collecting data through interviews, research reports and observations.

Empirical findings are presented based on the case descriptions and the interviews conducted with the informants in Nordland and Cilento,

The analysis of climatic differences highlighted the importance of biodiversity in organic production in Cilento and Nordland. In the cultural realm, the significance of a grassroots movement was emphasized, along with the existence of working groups and cooperatives for producers. On the economic front, it was found that organic and local production contributes to food security, and long-term planning is necessary to ensure sales security for producers.

This study concludes that it can be challenging to persuade the general population to prioritize the common good in a society that primarily focuses on individual utility maximization. To achieve sustainable development towards a more viable local community in Nordland, a comprehensive approach is necessary, addressing cultural, environmental, and economic aspects while promoting awareness, collaboration, and facilitation.

Forord

Denne forskningsrapporten er avslutningen på et 3-årig MBA-studium i strategi og ledelse ved Handelshøgskolen Nord Universitet. Det har vært et lærerikt og utviklende studium som har gitt oss kunnskaper innenfor forskjellige fagområder. Takk til dyktige og engasjerende forelesere!

Takk til vår veileder Dr. Oecon Ove D. Jakobsen, som har bidratt med kyndig veiledning med sin kunnskap innenfor fagfeltet, sin humoristiske sans og inkluderende fremtoning.

Samarbeidet har vært svært lærerikt, og en gitt oss en innsikt og forståelse for et fagfelt som representerer en løsning på klimautfordringene verden står overfor.

Det har vært et privilegium å være norsk forsker på studiereise til Italia, vi ønsker å rette en stor takk til Salvatore Basile og Emilio Buonomo for organiseringen og tilretteleggingen for et uforglemmelig, innholdsrikt og lærerikt opphold i Cilento. Til Giacomo Packer; takk for at du var sammen med oss gjennom hele forskningsreisen i Cilento. Vi er svært takknemlig for innsikten du har bidratt med, de hyggelige samtalene og humoren på veien.

Tusen takk til alle de fantastiske menneskene vi hadde gleden av å møte i Cilento, og til alle informantene vi har snakket med i Norge, Sverige og USA, som har delt villig av sin brede kompetanse og erfaring. Tusen takk til Berit Naustvoll for tålmodighet, gjennomlesing og korrektur, og takk til Advokat Dehllis fond gjennom COOP Norge SA for støtte.

Sist men ikke minst tusen takk til både to og firbeinte familiemedlemmer som har utvist stor tålmodighet gjennom flere år med en krevende kombinasjon av fulltidsjobb, studier og familieliv.

1 Introduksjon, tema og kontekst

1.1 Aktualisering av problemstilling

Verdensordenen er i endring, og politiske maktstrukturer truer balansen i økonomi og samhold. Det pågår en krig i Europa, og forholdet mellom Kina og USA er kjølig. Et verdensmarked, med kjøp og salg av varer og tjenester uten sanksjoner, er en forutsetning for at det skal kunne bo mennesker i de deler av verden hvor dyrking av mat kan være en utfordring. Dagens forbruker forutsetter at varene fra nærbutikken er tilgjengelig, i et marked, for penger, til evig tid. Avstanden mellom produksjon og forbruker er lang, og forbrukere i Norge føler i liten grad konsekvensene av klimaendringene i verden på kroppen. I Norge hadde vi brukt opp de fornybare ressursene for året allerede 12. April, hele 106 dager før verdens overshoot day, 27. Juli 2023.

For å få være en del av et marked må man ha noe å tilby. I Norge har vi gjennom snart fem tiår solgt olje og gass til resten av verden, og dermed hatt en vanvittig økonomisk vekst. Før oljen var Norge et land bestående av primærnæringene fiskeri, fangst og jordbruk. Avstanden fra jord til bord var kort, og eksotiske produkter som appelsin og klementin var sesongvarer. Fiskerbonden fulgte årstidenes puls i takt med ressursene. Dyrene på beite holdt kulturlandskapet i hevd, og sørget for mat til de som var så heldige å eie en gård. Bytte av varer og tjenester stod også sentralt, og bidro til et sterkt lokalt fellesskap og samhold.

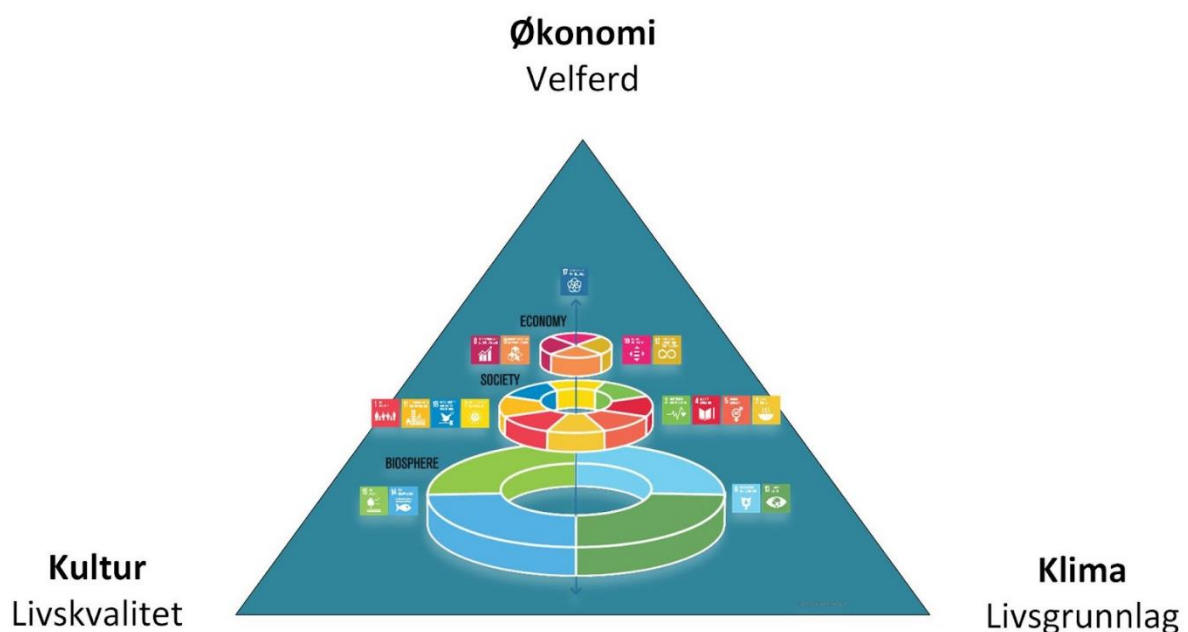
Tap av biologisk mangfold og menneskets påvirkning på økosystemer er en stor utfordring som har vært aktuell gjennom flere tiår. Etablering av økoregioner i Europa, med fokus på et naturlig jordbruk i samarbeid med naturen, kan være et av svarene på denne utfordringen. For Norge vil etableringen av økoregion Nordland også bety økt fokus på strategisk autonomi innen forsyningssikkerhet. Importvern, sterke norske merker og odelsloven bidrar til at den norske maten fremdeles dyrkes på små og mellomstore gårdsbruk. Utviklingen er likevel skremmende, og stadig flere gårdsbruk legges ned eller slås sammen. I Nordland er tap av matjord og dyrket mark svært påtrengende, og ifølge NIBIO er nedleggingstakten høyere enn landsgjennomsnittet.

1.2 Problemstilling

Verdenssamfunnets første fokus på de globale miljøutfordringene var i 1972, da FNs første miljøkonferanse ble avholdt i Stockholm. Siden den gang har fokuset på bærekraftig utvikling

økt betraktelig. Målet er å utvikle verden på en måte som «*imøtekommer dagens behov, uten å ødelegge mulighetene for kommende generasjoners behov*» - en definisjon presentert av Brundtlandkommisjonen i 1987.

For å få til en bærekraftig utvikling i verden, pekes det på tre områder: klima og miljø, kulturelle, og økonomiske forhold. Disse kalles de tre dimensjonene i bærekraftig utvikling, og sammenhengen mellom disse dimensjonene er det som avgjør om noe er bærekraftig. I 2015 ble FNs 17 bærekraftsmål presentert som en arbeidsplan med en felles global retning. Målet er at denne skal som ligger til grunn for utviklingen i alle land, næringsliv og samfunn (FN, u.å).

Figur 1 Basert på FNs 17 Bærekraftsmål, fordelt på klima, kultur og økonomi

Vi vil gjennom vår problemstilling se på disse tre aspektene for å forsøke å belyse hvordan man kan oppnå en bærekraftig samfunnsutvikling med livskraftige lokalsamfunn ved å definere Nordland som en økoregion. En økoregion er et definert avgrenset område hvor alle aktørene samarbeider om fokus på de lokale forholdene, for å oppnå regionens fulle økonomiske, kulturelle og sosiale potensial. Tanken om en slik organisering har eksistert i Italia gjennom en årrekke, hvor de har den største konsentrasjonen av definerte økoregioner i verden, med rundt 50, og med 5 nye under etablering. I et forsøk på å skape gode forutsetninger for en vellykket etablering av økoregion Nordland, ønsker vi å se på en av regionene i Italia, for å trekke frem faktorer som kan være av betydning her i nord. Basert på dette har vi satt oss opp følgende problemstilling;

Økoregion Nordland: Muligheter og utfordringer - er økoregion et realistisk bidrag til livskraftige lokalsamfunn?

Får å besvare denne problemstillingen har vi utarbeidet oss to forsknings spørsmål;

1. Hvilke klimatiske, kulturelle og økonomiske forskjeller er det mellom økoregion Cilento og økoregion Nordland?
2. Hvilke endringer kan gjøres for å stimulere til livskraftige lokalsamfunn i Nordland?

Begrepet *livskraftige lokalsamfunn* er mangfoldig og kan ha forskjellig meningsinnhold basert på hvem man snakker med. Generelt er ord som *aktiv, dynamisk, åpen, inkluderende og samarbeid* beskrivende for begrepet. I denne oppgaven kan det også passe med *frihet, ansvar, mening, mestring, respekt og raushet* - mellom mennesker, og mellom mennesker og naturen.

I *livskraftige lokalsamfunn* vil det være så mange innfallsvinkler at det ikke er mulig å behandle alle inngående i en og samme oppgave. Derfor avgrenses oppgaven til i hovedsak å omhandle primærnæringer innen produksjon av mat, for å se på om etablering av en økoregion kan være et positivt bidrag til samfunnsutvikling i Nordland. En viktig del av hverdagen til innbyggere i alle lokalsamfunn er meningsfulle arbeidsplasser, verdiskapning, mestring, fellesskap og tilhørighet. Livskraftige lokalsamfunn har med seg de samme dimensjonene som oppgaven bygger på; klimatiske, kulturelle og økonomiske aspekter.

I denne oppgaven er *livskraftige lokalsamfunn* et samfunn der innbyggerne har funnet sammen. Hvor samarbeid har større innflytelse enn konkurranse, og den opplevde livsgleden til innbyggerne kommer til uttrykk gjennom god fysisk og psykisk helse.

1.3 Hva er en økoregion?

Økoregion, biodistrikt, organisk distrikt - konseptet har flere navn, og selv om alle benevnelsene er forklarende på sin måte vil vi i denne oppgaven, for enkelhets skyld, forholde oss til benevnelsen økoregion.

En økoregion kan defineres som et geografisk område hvor offentlige myndigheter sammen med produsenter, innbyggere, turistoperatører, og andre aktører og foreninger inngår en felles avtale om bærekraftig forvaltning av lokale ressurser, basert på økologisk produksjon og forbruk. Underforstått betyr dette at det skal fokuseres på korte næringskjeder, hvor man benytter lokal mat til lokale markeder, utvikler felles innkjøpsgrupper, samt serverer økologisk mat i alle offentlige kantiner. I en økoregion er promotering av økologiske

produkter sterkt knyttet til promotering av området og dets spesielle særegenheter, på en måte slik at regionen fullt ut kan realisere sitt økonomiske, sosiale og kulturelle potensial.

Økoregioners prinsipper om utvikling av livskraftige lokalsamfunn og sunn, lokalprodusert mat for lokale markeder kan sies å følge prinsippene til både en grønn økonomi og en økologisk økonomi. Selv om man i stor grad kjenner igjen de store linjene i den økologiske økonomien, vil det variere fra land til land hvordan balansen mellom økologisk og grønn økonomi er satt sammen i de ulike økoregionene. Enhver selvstendige økoregion er fri til å bestemme selv hvor de skal legge fokuset, basert på lokale forutsetninger. Det hele handler i stort om en felles retning mot et felles mål, og som man sier; *all roads lead to Rome*.

I følge Salvatore Basile, president av organisasjonen IN.N.E.R (International Network of Ecoregions), kan økoregioner bidra til å møte utfordringer innenfor seks ulike hovedområder (Basile & Cuoco, u.å.):

- Gårdsbruk - en betegnelse for de som både driver med jordbruk og husdyrhold, og de nye grensene til bærekraft (energi, vann, biologisk mangfold, livskvalitet og arbeid). Denne utfordringen kan ikke alltid møtes av gårdene alene, spesielt små gårder, og derfor bør regionale prosjekter og foreninger, som økoregioner, fremmes.
- Tilgang til jordbruksområder - noe som i dag er stadig vanskeligere for de som ikke har en betydelig økonomi, og spesielt for unge mennesker som har et ønske om å bli bønder. Økoregioner kan fremme en ekte «jordbruksrenessanse», som markerer et brudd med fortiden og bruker den økologiske modellen som referansepunkt for landbruket som helhet, for eksempel ved å gi nytt liv til statseid jord og udyrket jord, noe som kan bidra til at det å arbeide i landbruket igjen kan ansees til å være et respektabelt og lønnsomt yrke.
- Mer rettferdige relasjoner i forsyningskjeden - hvor man etablerer direkte relasjoner mellom produsenter og forbrukere, ved å ta i bruk alternative distribusjonskanaler som korte forsyningskjeder og handelsgrupper, og også oppfordrer offentlige myndigheter til å kjøpe mer lokale råvarer til offentlige kantiner.
- Matsuverenitet - som gir lokalsamfunn retten til selv å bestemme hva de skal produsere, og hvordan man produserer det. Offentlige forum organiseres med jevne mellomrom i økoregioner for å gi bønder, andre økonomiske interessenter, offentlige myndigheter, og lokalsamfunnet ellers muligheten til å møtes som likeverdige, hvor de

har samme innflytelse og beslutningsmakt for å definere hvilke måter de vil dekke matbehovet på.

- Forenklet sertifiseringssystem for økologiske produkter - noe som vil gjøre sertifiseringen mindre byråkratisk og mer effektiv og inkluderende, ved å bruke "gruppesertifisering" og "deltakende garantisystemer". Ettersom det vil være en høy andel av økologiske gårder i økoregioner, vil det være enklere å implementere slike kontrollprosedyrer. Hele samfunnet vil kunne inkluderes i kontrollen og garantien for riktige produksjonsmetoder. Bønder på sin side, vil få mye mer ansvar, og motiveres av offentlig anerkjennelse for den viktige sosiale rollen de spiller i lokalsamfunnet.
- Økologisk kommunikasjon - her må man også ha fokus på den "korte forsyningskjeden", som bringer sendere og mottakerne nærmere hverandre for å fremheve de etiske, sosiale og miljømessige verdiene til økologisk produksjon. Økologiske råvarer er bra for både produsenter og forbrukere, for samfunnet og miljøet.

Den første økoregionen, Bio-Distretto Cilento, ble etablert i Italia i 2009 av AIAB (Associazione Italiana per l'Agricoltura Biologica), en italiensk forening for økologisk landbruk. Økoregionen ble etablert i et område inne i nasjonalparken Cilento, Vallo di Diano og Alburni, og består av 40 kommuner med omtrent 400 bedrifter som alle bruker lokale økologiske råvarer. I dag fungerer regionen som et nasjonalt og internasjonalt sentrum for ideer og initiativer rettet mot rettferdig handel og lokal utvikling, basert på den økologiske produksjonsmodellen (Basile & Cuoco, u.å.).

I 2014 var det om lag 30 økoregioner i Italia, og konseptet fikk internasjonal interesse av de som ønsket å få til noe lignende i andre land. På bakgrunn av denne interessen ble organisasjonen IN.N.E.R. (International Network of Eco Regions) etablert.

IN.N.E.R har en som formål å sørge for at beste praksis blir opprettholdt gjennom å ha en koordineringsstrategi for utvikling og kontinuerlig innovasjon, herunder ha en koordinerende rolle med felles retningslinjer og utveksling av informasjon og erfaringer på tvers av landegrensene. I tillegg skal de sørge for å opprettholde fokus og relevans ved å opprettholde press på politisk nivå, lokalt, nasjonalt og internasjonalt (Regions, u.å.).

2 Teoretiske momenter

Innenfor teorien finnes flere perspektiver som er relevante for å belyse muligheter og utfordringer ved etablering av en økoregion i Nordland. I dette kapittelet tar vi kort for oss tre av økonomiens perspektiver: markedsøkonomi, grønn økonomi og økologisk økonomi, samt vurdert disse i lys av mekanisk og organisk virkelighetsforståelse. Deretter nevner vi hvordan det er mulig å skape endring ved å benytte ulike endringsverktøy. Til slutt ser vi på hvilke muligheter en økoregion har for å stimulere til endring hos det enkelte menneske, og samfunnet rundt.

2.1 Markedsøkonomi

I en markedsøkonomi er det markedet som styrer økonomien. Verdien på produkter og tjenester baserer seg på tilbud og etterspørsel, og bidragsyttere inn i markedsøkonomien konkurrerer om å få levert sine produkter eller tjenester til forbrukerne. Virkeligheten i en markedsøkonomi kan være objektiv og mekanisk, og basert på forbruk og nyttemaksimering. Markedet tar i liten grad hensyn til etiske faktorer. Nyttmaksimering og vekst er drivere i markedet, og følger den lineære verdikjeden der hver enkelt kjede sees på hver for seg, og overskudd blir kastet.

2.2 Grønn økonomi

I en overgang mellom en markedsstyrt økonomi og økologisk økonomi finner vi *grønn økonomi*. Innenfor den grønne økonomien er det fremdeles markedet som er styrende, mens det benyttes politiske virkemidler for å regulere hensynet til klima og miljø (Norad, 2012). Grønn økonomi er nye løsninger innenfor et etablert system, altså markedet, og forholder seg til den nevnte lineære verdikjeden. Arne Næss beskriver dette som en form for grunn økologi, da den kun tar for seg endringer på grunt nivå (Jakobsen, 2019, p. 83). Grønn økonomi er, i UNEPs definisjon, en økonomi som sikrer velstand og økonomisk utjevning globalt, samtidig som den i vesentlig grad reduserer miljørelaterte risikoer og ressursknapphet (Crompton, 2012). Nyttmaksimering og vekst er drivende også i en grønn økonomi. Selv om forhold som klima og miljø er blitt en faktor, i en grønn økonomi, vil markedet fremdeles være styrt av faktorer som tenderer til å favorisere økonomisk vekst. Forståelsen av verden som helhet kan ha nådd bevisstheten til menneskene som lever i en grønn økonomi, men kanskje ikke handlingene.

2.3 Økologisk økonomi

Professor i økonomi, Herman Daly (1938-2022), var en viktig bidragsyter til etableringen av økologisk økonomi på 80 tallet, og baserte sin virkelighetsforståelse på fysikk som oppsummerer matematisk at ingenting kan oppstå eller forsvinne. Med et slikt utgangspunkt vil evig økonomisk vekst ved forbruk av naturressurser være umulig. En økonomi uten vekst hadde naturlig nok liten posisjon i økonomiske fagmiljøer, hvor markedsøkonomien sto sterkt. Dette ble begynnelsen på et nytt økonomisk paradigme, økologisk økonomi.

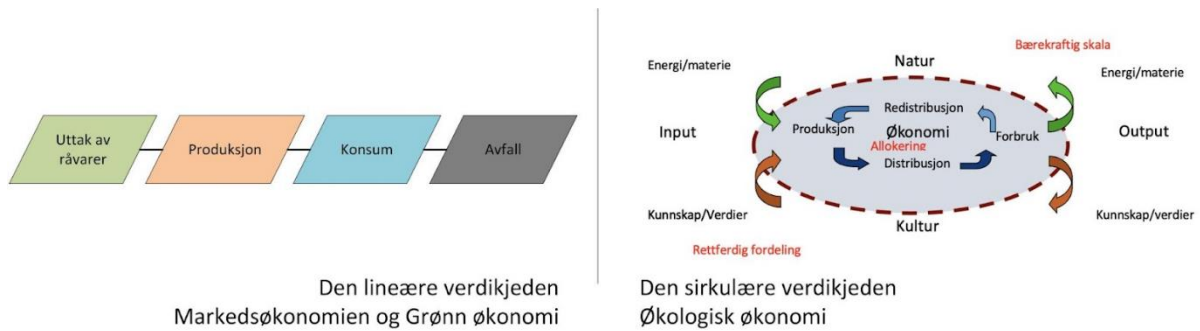
I en økologisk økonomi ser man verden som en helhet, med bærekraftige uttak av ressurser, rettferdig fordeling av ressurser og effektiv ressursallokering. I motsetning til markedsøkonomi og grønn økonomi tar ikke økologisk økonomi utgangspunkt i markedet, men økologien. Dyp økologi representerer en virkelighet som tar utgangspunkt i at naturen og naturens egenskaper til regenerering er det sentrale utgangspunkt for all annen aktivitet.

Økologisk økonomi er i SNL definert som, en fagretning som tar utgangspunkt i at økonomien er en del av en større helhet, nemlig jorda og biosfæren. *"Økologisk økonomi bygger på begge fagene økologi og økonomi, og er dermed tverrfaglig i sin innretning"* (Nilsen, 2020).

Det må også nevnes at noen av utfordringene i en økologisk økonomi, ifølge Daly, kan knyttes til fordeling av ressurser, distribusjon, og det å bestemme en bærekraftig størrelse på ressursuttak.

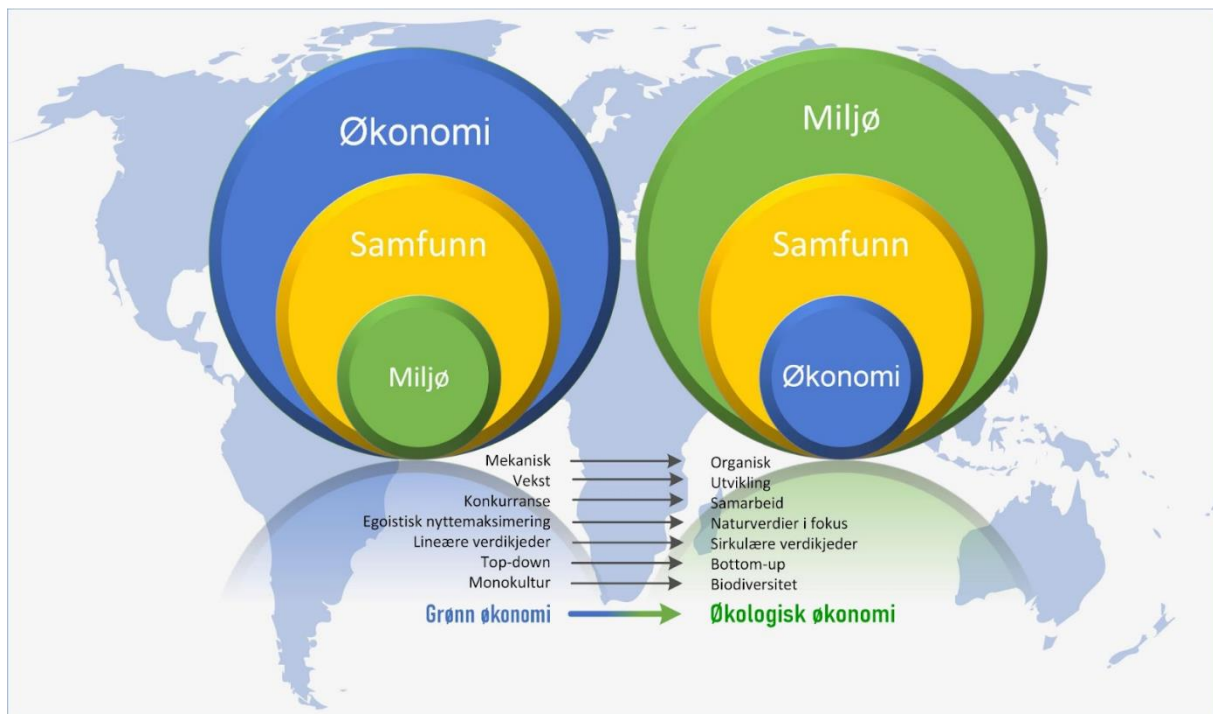
Økologisk økonomi følger den sirkulære verdikjeden, hvor alle ressurser blir fullt utnyttet, og ingenting skal gå til spille. Økologisk økonomi er et transdisiplinært fag forankret i prinsipper som fremmer livskvalitet, bærekraft og sosial rettferdighet. Økologisk økonomi er ikke en underdisiplin av økonomi eller økologi, men en bro mellom økologi, økonomi, psykologi, sosiologi og filosofi.

Figuren under viser den lineære og den sirkulære verdikjeden, hvor det i den sirkulære økonomien handler om å utnytte alle ressurser til det fulle i et helhetlig kretsløp, mens man i den lineære verdikjeden behandler hvert steg for seg og anser ressurser som er til overs for avfall.

Figur 2 Den lineære og den sirkulære verdikjeden (Ove d. Jakobsens figur Sirkulære verdikjeder)

Figuren under peker på flere av de sentrale forskjellene mellom grønn økonomi og økologisk økonomi.

Figur 3 Fra grønn til økologisk økonomi (Basert på figur utarbeidet av Ove D. Jakobsen)

2.4 Virkelighetsforståelse

I vår verden står vi over flere trusler og utfordringer som et resultat av vår måte å forholde oss til naturen på. Disse utfordringene, som klimaendring, utryddelse av dyre- og plantearter, mangel på rent ferskvann, jorderosjon, avskoging, plastforsøpling i sjøen, og ikke minst adgang på sunn og næringsrik mat, er alle et resultat av vårt forhold til naturen. De økende sosiale problemene som vi opplever, som økt polarisering og forskjeller mellom rik og fattig, redusert livskvalitet i mange land, krig og terrorisme, er alle et resultat av hvordan vi

forholder oss til hverandre i verden (Jakobsen, 2019, p. 21). Virkelighetsforståelsen må ha med seg aspekter av både forholdet til naturen og forholdet mellom menneskene i naturen. I dette kapittelet belyser vi de ulike perspektivene på virkeligheten.

Det kan pekes på mange faktorer for å forklare overforbruk av naturressurser i den vestlige verden, men det rasjonelle i menneskene forholder seg til virkeligheten gjennom egne øyne. Dette innebærer også at forbruk, som i det vesentlige er importert til Norge, får konsekvenser som ikke er synlig for forbrukeren. På denne måten bidrar den globale handelen gjennom markedet til å redusere forståelsen av klimautfordringene i et lokalt perspektiv, og blir dermed et middel for nyttemaksimering gjennom fri konkurranse på bekostning av ukjent tredjepart.

“Den eneste årsaken til at produsenter og distributører tilbyr varer i et marked, er at de ser muligheter for egen personlig gevinst” Adam Smith (Jakobsen, 2019, p. 51)

Med utgangspunkt i en objektiv virkelighet om at gjennomsnittlig forbruk i Norge på årsbasis er 3,4 jordkloder, hvor verden som helhet ligger på ca 2 jordkloder . Den nåværende økonomien har nyttemaksimering som kontekst, og bør balanseres med lokal ressursutnyttelse. I et nytt virkelighetsbilde må grønn og økologisk økonomi være fokuset for forbrukeren. Arne Næss forklarer også skillene i forståelsen av begrepet økologi, og at grønn økonomi er grunn økologi, altså løsninger innenfor etablerte strukturer. Økologisk økonomi er grunn økonomi og dyp økologi, fordi den bygger på naturens premisser (Jakobsen, 2019, p. 83).

2.4.1 Mekanistisk virkelighetsorientering

En mekanisk oppfatning av verden rundt oss er basert på en forståelse av omgivelsene som separate systemer. Ifølge *René Descartes* er mennesket hevet over naturen, og naturen er redusert til et middel for å fylle individets behov. Dette perspektivet rettferdiggjør handlinger i et egosentrisk perspektiv, frakoblet den organiske virkeligheten. En slik beskrivelse av ressurser og menneskets rett til å utnytte dem til egen vinning er et bilde på en mekanisk forståelse av omgivelsene. Markedsøkonomien er et eksempel på et mekanisk system som opererer uten å ta hensyn til annet enn behovet i markedet.

Slik blir også løsninger innenfor grønn økonomi et bilde på nyttemaksimering innenfor gitte rammer. Fokuset på klima og miljø blir i seg selv et mål om å skape egen vinning, eller som en konkurransefordel i et marked. Det reelle fokuset på å løse en klimakrise eksisterer kun innenfor rammen av det som kan tillates uten tap av inntekt. Professor i økonomi Richard

Welford, forklarer at deler av utfordringen i et næringslivsperspektiv er at lønnsomhetstankegangen ikke gir et tilstrekkelig utgangspunkt for å skape endring. Det er nødvendig å dra inn perspektiver som også tar hensyn til andre faktorer.

Lønnsomhetstenking og nyttemaksimering er like aktuelt for enkeltindivider som de er for bedrifter eller organisasjoner, og har sammenheng med mekanismer som finnes innenfor spillteori. Ifølge store norske leksikon, defineres spillteori som ”en gren av matematikken som analyserer situasjoner der flere aktører skal velge mellom alternativer på grunnlag av sine egne preferanser når det gjelder mulige utfall, og med mer eller mindre fullstendig kjennskap til de øvrige aktørenes valgmuligheter og preferanser”(leksikon, 2019b)

I et nyttemaksimeringssamfunn er spillteoriens “fangenes dilemma” et godt bilde på markedsøkonomiens prinsipper. Fangenes dilemma er et spill hvor to aktører står overfor samme dilemma: skal man velge samarbeid for felles vinning, eller konkurranse for egen vinning. Spillet resultat gir et bilde på aktørenes preferanser. Med konkurranse som utgangspunkt vil en dominant strategi for begge parter være å velge egen nytte, mens med samarbeid som utgangspunkt vil en dominant strategi kunne bli felles nytte i et lengre perspektiv. Fangenes dilemma gir et godt bilde på hvordan markedsøkonomien med fri konkurranse som mekanisme vil fungere, eller ikke fungere, dersom målet er felles nytte for alle.

Alternativet til konkurranse, altså samarbeid, omtaler teorien som “*The Logic of Collective Action*”. Denne teorien diskuterer felles eide ressurser og utsiktene for en gruppe aktører til å kunne oppnå kollektive goder gjennom frivillig organisering. Med begrepet "kollektive goder" refereres det her til goder som alle drar nytte av, slik som ren luft, nasjonalt forsvar, og i vårt tilfelle tilgjengeligheten og prisen på økologisk og lokalprodusert mat(Hovi, 2020, p. 123).

Etablering av en økoregion basert på en mekanisk virkelighetsforståelse vil være problematisk ettersom konkurranse-tankegangen fortrenger mulighetene for tillit og samarbeid.

Richard Welford mener at målet må være å erstatte *økonomisk vekst* med *økt livskvalitet*, og at man må i større grad fokusere på et samarbeid mellom aktører slik at man kan oppnå endring til et mer bærekraftig, sosialt og økologisk samfunn (Jakobsen, 2019, p. 213).

2.4.2 Organisk virkelighetsorientering

Det organiske verdensbildet beskrives som helhetlig, integrerende, og dynamisk. Den altomfattende naturen tillegges verdi i seg selv, og mennesket har i prinsippet ingen prioritet fremfor andre livsformer. Mennesket er en del av den altomfattende naturen, og må dermed tilpasse seg naturlovene heller enn å bekjempe dem (Jakobsen, 2019, p. 81).

Baruch de Spinoza mener at en organisk virkelighetsforståelse går ut på at virkeligheten bare kan forstås som en helhet, og at alt henger sammen i et logisk system. Hans budskap er at mennesket kan, gjennom utvikling av sin erkjennelsesevne, danne seg et overblikk over sin plass i det helhetlige verdensbildet (Jakobsen, 2019, p. 81). En forutsetning for å forstå seg selv er at mennesket også forstår hvilke sammenhenger det er en del av. *For Spinoza, er poenget at vi ikke kan forstå nokon ting, heller ikke oss sjølve, utan å sjå det i ein større samanheng, i det rette perspektivet. Å forstå kva det er å vere menneske, er å forstå korleis mennesket inngår i allnaturen* (Skirbekk & Gilje, 1987, p. 306).

Med bakgrunn i utfordringene samfunnet står ovenfor vil man ifølge den tyske økonomien Ernst Friedrich Schumacher kunne si at *“produksjon basert på lokale ressurser rettet mot lokale behov er den mest rasjonelle formen for økonomi”* (Jakobsen, 2019, p. 143). I følge Kenneth E. Boulding i boken *“The future of general systems”* fra 1981 *“Samarbeid innenfor små desentraliserte nettverk er mer produktivt enn det som er mulig i enorme globaliserte maktstrukturer”* (Boulding, 1981). En slik tilnærming kan legge til rette for å skape det organiske virkelighetsbildet som er nødvendig for å muliggjøre endring.

2.5 Samfunnsøkonomi satt i et mekanistisk og organisk verdensbilde

I dette delkapittelet vil vi gå nærmere inn på mekaniske og organiske oppfatninger av virkeligheten, og hvordan denne oppfatningen blir en viktig del av forståelsen for utgangspunktet for en økoregion i Nordland.

Innenfor kommunikativ handlingsteori finner vi den tyske sosiologen og filosofen Jürgen Habermas som beskriver en livsverden, bestående av tre perspektiver. Den objektive, den interpersonlige sosiale, og den subjektive virkeligheten. Virkelighetsforståelsen hos mennesker baserer seg på egne perspektiver og erfaringer, *den subjektive virkeligheten*, og gjør at vi i begrenset grad er i stand til å ta inn over oss, bearbeide og handle etter perspektiver som ligger utenfor den subjektive og interpersonlig sosiale virkeligheten. Dermed vil det være

nødvendig å finne mål for en økoregion i Nordland som setter retning mot en helhetlig økologisk og organisk forståelse med utgangspunkt i individets behov.

Den globale klimakrisen er alvorlig, men siden vi i Norge i liten grad kjenner klimakrisen på kroppen, er vi heller ikke i stand til å agere til det beste for alle. Alfred North Whiteheads argumenterer for at vi må bevege oss over i en mer organisk virkelighetsforståelse (Whitehead, 1978). Det må forstås som at virkeligheten ikke er enten mekanisk eller organisk, men både og. Menneskesinnet er en begrenset ressurs, og det kan ikke forventes at alle skal ha samme forståelse. Det er derimot nødvendig at man har fokus på forskjellige områder av en utvikling. Slik kan man samles i samarbeidende nettverk for å fylle mellomrommet mellom ulike faglige tilnærminger med innsikt og forståelse for de utfordringer og muligheter som finnes.

For å løse klimakrisen søkes det i første omgang etter løsninger innenfor etablerte systemer og strukturer. Slike løsninger vil dermed ha markedsøkonomien som kontekst, og søke løsninger tilpasset systemet i et marked, uten å skade markedet i seg selv. Løsninger innenfor etablerte rammer kalles i dag for *grønn økonomi* (Jakobsen, 2019, p. 84). I praksis ser man dette på flere områder, blant annet innenfor fossile energikilder, som søkes erstattet med fornybar energi. Man endrer dermed ikke årsaken til energiforbruket, men søker å finne nye måter å *reduere* isolerte klimautfordringer på. Et annet eksempel er kjøretøy og forurensning; heller enn å utarbeide en politikk som stimulerer forbrukeren mot en kollektiv løsning, beholder man kjøretøyet som fremkomstmiddel, men elektrifiserer det. Endringer utenfor det etablerte systemet vil kreve mer.

Tim Jackson, Storbritannias første professor i Sustainable Development ved University of Surrey, har skrevet boken "Prosperity Without Growth, Economics for a finite planet" (2011). Her problematiserer han overordnede etablerte strukturer for samfunnsutvikling, som bruttonasjonalprodukt (BNP) og mener at "*Samfunnet vi lever i er bygget på en myte om virkeligheten og hva som er viktige verdier*" (Jackson, 2011). BNP er et internasjonalt måleinstrument for velstand i et land basert på produserte varer og tjenester, fratrukket innsatsfaktorer.

Jackson utfordrer denne tankegangen og forklarer at velferden i større grad bør kobles mot kvalitative faktorer som lykke, helse, utdanning, biodiversitet og inkludering. Han argumenterer også for at utviklingen i samfunnet må være fokusert på å tilrettelegge for at flest mulig skal kunne utvikle sitt iboende potensial. Jackson mener det er slik man får til

virkelige samfunnsendringer i en positiv kvalitativ retning. Videre, så understøtter Jackson at det foreligger en stor mulighet og et ansvar blant myndighetene i verden til å endre retning mot en bærekraftig økonomi med fokus på livskvalitet. Jakobsen forteller, *”Dersom makroøkonomien blir frigjort fra myten om vekst, får myndighetene økt handlingsrom som gjør det mulig å fokusere på målsetninger knyttet til miljø og samfunn”*. Han understreker at myndighetene på et nasjonalt nivå har et særdeles ansvar og stort påvirkningspotensial til å styre retningen man ønsker å gå i (Jakobsen, 2019, p. 218).

Ressursbegrensninger frakoblet virkelighetsbildet i vår del av verden kan være en del av forklaringen på at overforbruket ikke er en synlig del av det daglige virkelighetsbildet. Tim Jackson peker på at det er systemet som er en utfordring, og Herman Daly mener at det må skapes en økonomi som gir en dypere forståelse av problemene og som gir handlingsrom for å løse dem.

2.6 Skape endring

Viktigheten av å utfordre og stille spørsmål ved etablerte sannheter og teorier er noe Paul Feyerabend fremhever. Han forklarer at, *”If we want to understand nature, if we want to master our physical surroundings, then we must use all ideas, all Methods, and not just a small selection of them”* (Feyerabend, 1975, p. 306)

Vi må legge til rette for et samfunn som i større grad stiller kritiske spørsmål til etablerte sannheter, slik Tim Jackson er inne på. Den ungarsk-britiske vitenskapsfilosofien Imre Lakatos (1922-1974) skilte mellom den “harde kjerne” og det “beskyttende beltet” (Jakobsen, 2019, p. 23). Den “harde kjerne” bestod av fastsatte forutsetninger og teorier man ikke kunne stille spørsmål ved, mens man i det “beskyttende beltet” kunne gjøre endringer for å tilpasse samfunnet uten å røre ved etablerte sannheter i den “harde kjerne”. Imre Lakatos sin teori illustreres i figuren under;

Figur 4 Indre kjerne og beskyttende belte
(Basert på figuren til Imre Lakatos)

For å skape endring må man kartlegge behovet for endring, og utfordre systemene og rutinene som finnes i dag. Nye løsninger må finnes utenfor de etablerte systemene, slik at man kan stille nye spørsmål og få nye svar. Når det er skapt en felles forståelse for at etablerte strukturer er en utfordring, må vi se oss om etter måter å løse disse på.

En grønn økonomi vil ikke kunne gi et tilstrekkelig grunnlag for strukturelle endringer, ettersom kjernen av strukturer og systemer, ved markedsøkonomien, er satt. I en grønn økonomi vil dermed problemer søkes løst i det “*beskyttende beltet*”, og markedsøkonomiens tanker om vekst vil fortsatt ligge til grunn. Den økologiske økonomien vil, på den andre siden, stille spørsmål knyttet til strukturelle utfordringer i økonomiens harde kjerne. For å få nye svar, må man som kjent stille nye spørsmål. Ved en økologisk økonomisk tankegang vil man dermed utfordre de etablerte tankene om vekst i lys av markedsøkonomien.

Et eksempel på Lakatos sin figur kan sees i den norske matbransjen, der økt etterspørsel av økologisk mat medfører import. Vi lever i et utålmodig samfunn som søker øyeblikkelig maksimering, og forbrukere er vant med at de får- og dermed krever, tilgjengelighet av varer til enhver tid. I stedet for å iverksette tiltak for å stimulere til økt matproduksjon, går vi for den lettvinde løsningen ved å importere mat. Dermed tilpasser vi oss i det beskyttende beltet, heller enn å endre på den indre kjerne.

I Nordland kan man utfordre dagens etablerte systemer ved å stille spørsmål ved den indre kjerne. Utfordringene i verden, landet og regionen er store, og kan ikke løses uten samarbeid på tvers av institusjoner. Mulighetene og utfordringene ligger i å endre systemet.

Avslutningsvis vil det å skape endring være avhengig av god prosjektledelse. Etableringen av økoregion Nordland kan på mange måter betraktes som et prosjekt. Teorien innenfor

prosjektledelse presenterer en rekke faktorer som kan bidra til suksess i prosjekter. Ifølge Pinto og Slevin (1987) avhenger prosjektsuksess av ulike faktorer som tydelig definerte prosjektmål, engasjement fra myndigheter og god prosjektplanlegging. Disse suksessfaktorene er senere også identifisert av Fortune og White (2006) gjennom en litteraturstudie om kritiske suksessfaktorer i prosjekter. I tillegg til kritiske faktorer er det også nødvendig å kartlegge aktuelle interessenter slik at endring gjennom samskapt læring kan finne sted. Interessentene er sentrale i utviklingen av en økoregion. Økoregion Nordland følger en adaptiv prosjektmodell der få rutiner eller strategier er fastlåste (Aarseth, 2015, p. 26). Det er avgjørende for prosjektet å etablere klare mål og retninger for arbeidet som utføres, slik at disse kan kommuniseres og forankres blant prosjektets interessenter i den felles læringsprosessen. Fortune og White (2006) understreket også viktigheten av å ha en stabil og kompetent stab av medarbeidere. Pinto og Slevin (1987) støttet også opp om betydningen av å ha en kompetent prosjektorganisasjon med variert erfaring.

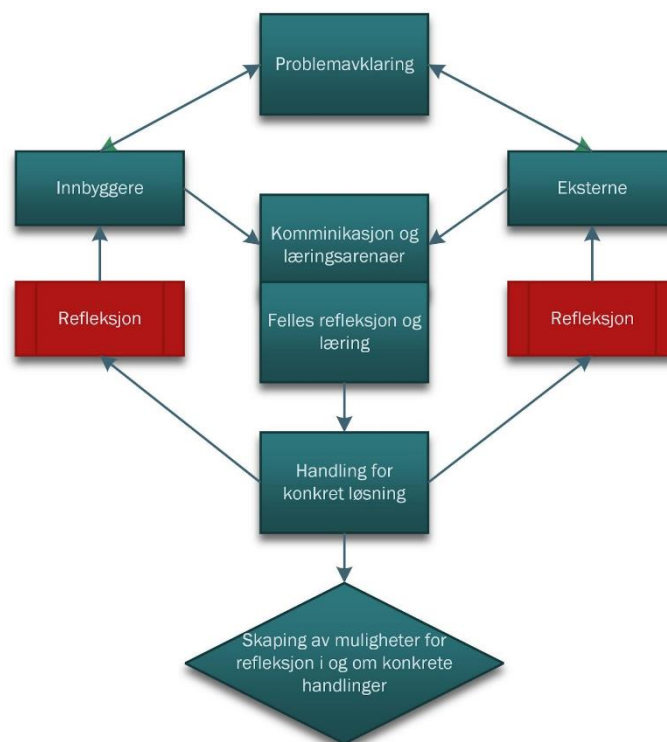
2.6.1 Verktøy for endring

For å endre systemet, vil det være hensiktsmessig for prosjektgruppen å ta i bruk ulike verktøy som kan muliggjøre prosessen. Endringsledelse er et relativt nytt teoretisk fagfelt, hvor essensen går ut på “styring og ledelse av endringsprosjekt med fokus på målstyring, kontrollsystem, visjon, endring og læring i organisasjoner” (Johannessen & Olaisen, 1994) Innenfor endringsledelse finnes det mange verktøy man kan nyttiggjøre seg, blant annet “Den samskapte læringsmodellen” og John P. Kotters 8 steps-modell (Kotter, 2012) . Begge verktøyene kan defineres som retninger innenfor den mekaniske tankegangen om verdensbildet, men vi mener likevel de kan være relevant å ta i bruk, av prosjektgruppen, for å få til den nødvendige endringen mot et mer organisk verdensbilde.

Den samskapte læringsmodellen

Den samskapte læringsmodellen presenteres av Klev og Levin (2021) som et verktøy for organisasjonsutvikling i bedrifter, men vi mener at den også kan sees på som et nyttig verktøy for en strukturell og helhetlig samfunnsendring i arbeidet med etableringen av økoregion Nordland. Læringsmodellen går ut på å gjennomføre utviklingstiltak med bred medvirkning av alle aktører i regionen. Den grunnleggende ideen bak modellen er å strukturere samspillet mellom “problemeier” og “pådrivere”, og et nøkkelpunkt er å avklare hvordan dette samspillet kan føre til en læringsprosess hvor man utvikler en ny praksis og dermed regionen.

Ved å møtes sammen på en felles arena, vil man kunne legge til rette for læring og utvikling i fellesskap, slik at alle aktørenes kompetanse og synspunkt kommer til anvendelse. Den langsiktige målsettingen med prosessen er at den skal bli selvbelærende, at prinsippene til slutt skal bli naturlig integrert i det daglige virke for den enkelte. Ved å inkludere alle aktører fra starten vil man oppnå en økonomisk og praktisk gevinst, ettersom medvirkning til utvikling av et system man selv skal benytte vil gi mindre motstand siden den enkelte føler eierskap til prosessen. I et deltakerdemokrati, hvor den enkelte har muligheten til å påvirke, samt forme egne betingelser, vil motivasjonen for endringen være høyere. Deltakelse og aktiv påvirkning i demokratiske prosesser skaper grobunn for utvikling av ny kunnskap innenfor den enkeltes interessefelt.

Figur 5 Den samskapte læringsprosessen
(Basert på Klev og Levin, 2021)

Kotters 8 stegs-modell

John P. Kotter, professor ved Harvard Business School, skrev i hhv. 1995 og 1996 en artikkel og boken “Leading Change” hvor han presenterte sin 8-stegs modell for hva bedrifter kan gjøre for å lykkes med gjennomføringen av endringsprosesser (Klev & Levin, 2021, p. 48). Selv om den opprinnelig ble utviklet for bedrifters endringsprosesser, mener vi den kan brukes av prosjektledelsen som et verktøy i etableringen av økoregion Nordland. De 8, noe tilpassede stegene, er som følger:

1. *Identifiser og kommuniser ut nødvendigheten for en samfunnsendring med mål om livskraftige lokalsamfunn i regionen.*
2. *Identifiser ildsjeler og engasjerte med sammenfallende visjoner og tankesett, og som er villige til å delta i arbeidet med å etablere økoregionen.*
3. *Utvikle en samlende strategi og visjon for regionen, som skaper villighet til deltakelse fra myndighetsnivå*
4. *Kommunisere visjonen ut i samfunnet i en felles offensiv*
5. *Gi mulighet til medvirkning for alle aktører, eksempelvis gjennom felles arenaer som beskrevet i den samskapte læringsmodellen*
6. *Vis frem kortsiktige resultater - å se effekten av det man gjør vil motivere og overbevise til videre arbeid*
7. *Konsolidere stillingen - videreutvikle kommunikasjonen underveis etterhvert som endringer trer frem og resultater blir synlige*
8. *Forankre endringen - presenter resultater og skap konkrete holdepunkter for videre arbeid slik at verdiene til de livskraftige lokalsamfunnene får fotfeste i regionen*

2.6.2 Grønn økonomi, økologisk økonomi, eller begge deler?

Arne Næss var opptatt av å trekke kategorisk og tydelig skille mellom grønn og økologisk økonomi basert på de ulike utgangspunktene. Når det kommer til utvikling over tid kan det være fornuftig å ha en mer dynamisk tilnærming til begrepene. Rudolf Steiner hadde et svært aktuelt perspektiv for samfunnsutvikling; *“den sosiale organismen er alltid i utvikling, alltid uferdig”*. Med det som utgangspunkt vil dagens umulighet kunne bli morgendagens mulighet.

Vi må ta med oss videre at endring må skapes med en forståelse av nåtiden, og i et bilde av en fremtid vi ønsker oss. Politikk har betydning internasjonalt, nasjonalt, regionalt og lokalt. Politikk setter retning, gir føringer og insentiver som påvirker forbrukerens valg. Den nasjonale økonomien i Norge har markedet som utgangspunkt, der BNP og vekst står sterkt. Politikken blir derfor et virkemiddel for å finne løsninger på dagens utfordringer innenfor markedsøkonomiens interesse. Politikken, via dens politikere, blir påvirket til å opprettholde markedsøkonomien i frykt for degradering og for å miste makt. Egen kortsiktig nyttemaksimering blir igjen sentralt.

En økoregion må befinne seg i en organisk virkelighet for å være i stand til å tjene hensikten, som er de nære verdier i lokal og regional sammenheng. Det er likevel ikke avgjørende nødvendig at konteksten er enten grønn eller økologisk økonomi. En etablert organisk forståelse av verden som en helhet vil kunne starte i det små med å forvalte den subjektive virkeligheten på en god måte, deretter vil den interpersonlige sosiale virkeligheten oppstå. Selv om målet må være en altomfattende endring i den objektive virkeligheten og en økonomi på naturens premisser, vil det å sette den ene foten foran den andre være et steg i riktig retning. Dette vil være økologisk *handling* og dermed være elementer som kan knyttes til økologisk økonomi i større grad enn grønn økonomi, hvor løsningen er å utsette handling i påvente av nye beviser på allerede grundig belyst forskning på klimakrisen.

Det kan være hensiktsmessig å se på elementer fra både grønn økonomi og økologisk økonomi i lys av etableringen av en økoregion - det er ikke enten eller, men både og.

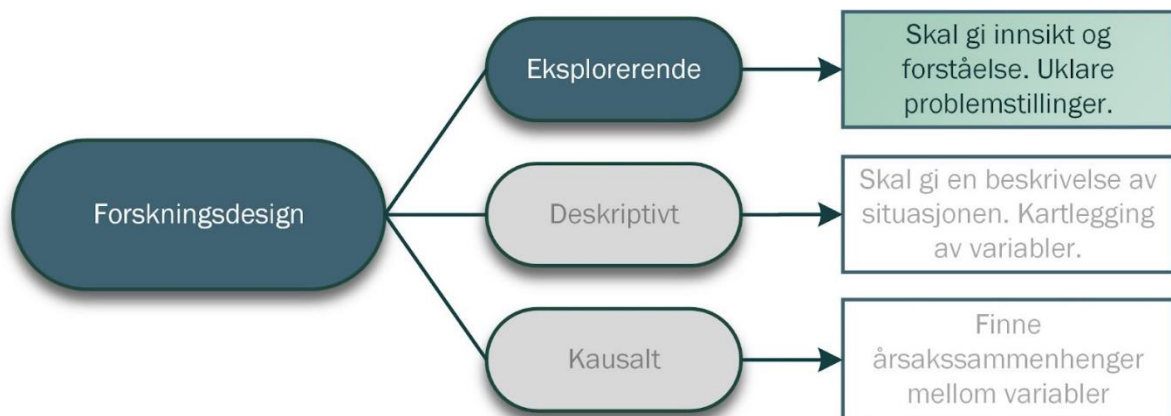
3 Metodiske momenter

I dette kapitlet gjennomgås metoden som har blitt benyttet i oppgaven, og hvordan innhenting og analysering av innhentet data er gjort. Videre evalueres arbeidets kvalitet.

3.1 Valg av forskningsdesign og metode

Formålet med dette forskningsarbeidet har vært å identifisere faktorer som kan ha hatt betydning for en vellykket etablering av økoregion Cilento i Italia, for å kunne skape best mulige forutsetninger for en vellykket etablering av en økoregion i Nordland. Det ble valgt å gjennomføre et casestudie med flercasedesign, hvor Cilento og Nordland var de to analyseenhetene som ble sammenlignet.

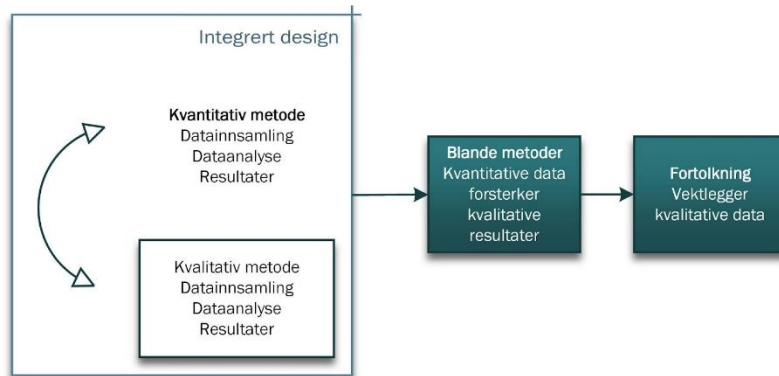
Vi ønsker, gjennom problemstillingen, å søke innsikt i et fagområde som engasjerer oss, for å skape økt forståelse og kunnskap. Tematikken vi skriver om er innenfor et område med begrenset eksisterende teoretisk grunnlag, og basert på dette, var det naturlig å velge et eksplorerende forskningsdesign, hvor vi kunne utforske tematikken og lære underveis mens forskningen pågikk.

Figur 6 Ulike forskningsdesign

Gjennomføring av samfunnsvitenskapelige analyser baserer seg på innhenting, analysering og tolkning av data. Man skiller mellom to ulike metoder som fremgangsmåte; kvantitativ og kvalitativ metode. Det prinsipielle skillet går ut på at man i kvalitativ metode behandler tekst, mens ved å jobbe kvantitativt anvendes tall. Stadig oftere er det slik at man ikke holder seg kun til den ene eller den andre metoden, men heller gjennomfører undersøkelser hvor man bruker elementer av begge retningene. Dette kalles Mixed Methods Research (MMR), og en variant innenfor dette kalles integrert design. I et integrert design samler man inn både

kvalitative og kvantitative data samtidig, men disse analyseres hver for seg da de knyttes til ulike spørsmål. I forskningsoppgaven har den kvalitative formen hovedrollen, mens den kvantitative har en mindre, støttende, rolle for å understøtte de kvalitative funnene. Denne metoden vil gi flere innfallsvinkler å vurdere funnene fra, noe som vil gi et bredere grunnlag til besvarelse av problemstillingen. I undersøkelsen er det benyttet integrert design, der det er hentet inn grunnlagsinformasjon om de ulike analyseenheter ved bruk av tverrsnittsundersøkelse til casebeskrivelsene, for å understøtte data som fremkom gjennom bruk av kvalitative semistrukturerte dybdeintervjuer med de utvalgte informantene. I tillegg benyttet vi oss av observasjon under forskningsreisen til økoregion Cilento. (Johannessen et al., 2020, pp. 51, 79, 256).

Figur 7 Integrert design (Johannessen et al., 2020)

Vi har innhentet data med et mål om å fremheve faktorer som har påvirket etableringen av økoregion Cilento og som kan påvirke etableringen av økoregion Nordland. Oppgaven har dermed et normativt formål, hvor vi ønsker å bidra til omstilling. Casestudien skal dermed søke å gi grunnlag for begrunnede tiltak som kan lede til kursendring i et mer bærekraftig samfunnsperspektiv. Denne tilnærmingen, hvor man samler inn data som man fortolker, og til slutt presenterer som teori, betegnes som induktiv metode (Johannessen et al., 2020, s. 31).

3.2 Casedesign

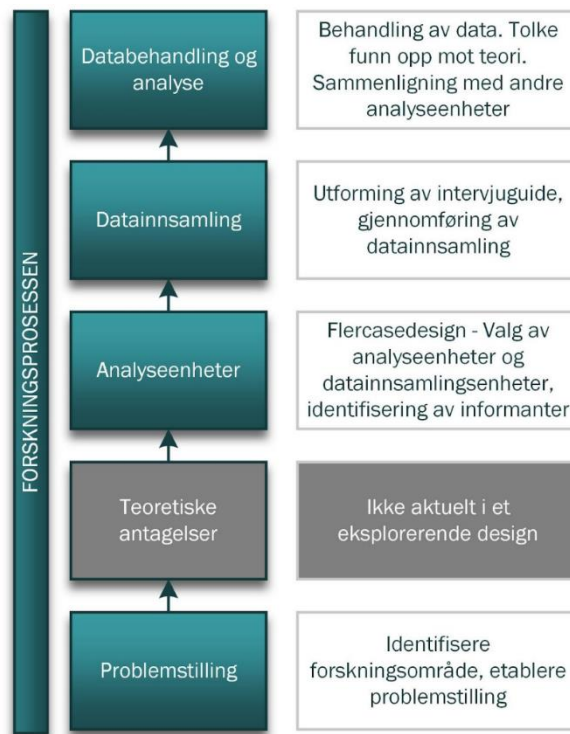
Casedesign viser til case som forskningsdesign, men også til en case som et studieobjekt. Oversatt fra latinsk betyr case "tilfelle", og kan sikte til for eksempel et program, et tiltak, en aktivitet, en aktør, med mer (Johannessen et al., 2020, p. 211).

Casestudier handler om de prosessene som foregår i miljøet og forklaringer på hvorfor disse oppstår. Det typiske kjennetegn for casestudier er at forskere henter inn informasjon gjennom noen utvalgte caser ved en detaljert og omfattende datainnsamling av ulike kilder som er tids- og stedsavhengig. Prosessen i en casestudie innebærer også utforming av problemstillingen, valg av case og informanter, datainnsamling, og vurdering av kriterier for å analysere og tolke data (Johannessen et al ., 2020, p. 211).

En sammenligning og vurdering av noe komplekst som økoregioner krever at man tar et dypdykk inn i menneskene, prosessene, systemene, myndighetene, og gjeldende lover og regler, for å bedre forstå området man undersøker. I dette arbeidet har vi to ulike økoregioner, noe som defineres som flercasesdesign. Flercasesdesign åpner for sammenligning mellom flere analyseenheter og for studier av et fenomen i ulike miljø. Dette omtales som cross-case analyse, og er en innebygget analytisk teknikk og tilnærming til casestudien. Målet er å finne fellestrekk samt konsistente og eventuelt inkonsistente funn på tvers av materialet i de to ulike analyseenhetene (Johannessen et al ., 2020, p. 213).

3.3 Forskningsprosessen

Gjennomføring av casestudier kan normalt deles inn i fem ulike faser: (1) problemstilling, (2) teoretiske antagelser, (3) analyseenheter, (4) logisk link mellom data og teoretiske antagelser, (5) kriterium for å tolke funnene. Summen av disse stegene er det som kalles forskningsprosessen. I et eksplorerende design er teoretiske antagelser ikke relevant.

Figur 8 *Forskningsprosessen*
(Basert på Yin, 2014)

3.3.1 *Problemstilling*

Vi startet med å stille oss spørsmål om hva en økoregion er, og hvordan dette konseptet kunne bidra til en ønsket kursendring i lokalsamfunnet. For å få en større forståelse av konseptet er de valgt å se på en eksisterende økoregion for å se om man kunne identifisere faktorer som var overførbare til etableringen av økoregion Nordland. Dette er utgangspunktet som ledet oss frem til problemstillingen.

3.3.2 *Analyseenheter - utvalg*

Steg tre går ut på å velge ut analyseenheter for forskningsarbeidet. Etersom økoregion Nordland er hovedfokuset i forskningen, er dette naturligvis en av analyseenhetene. Valget av analyseenhet for sammenligning landet på Cilento i Italia, ettersom dette var den første økoregionen som i sin tid ble etablert. Denne økoregionen har kommet lengst i arbeidet med å skape en kursendring i lokalsamfunnet. Vi mener dermed at denne økoregionen kan gi oss et godt grunnlag for videre arbeid med økoregion Nordland.

Når analyseenhetene er identifisert går man videre til identifisering av datainnsamlingsenheter. Vi valgte å gruppere datainnsamlings-enheter i tre ulike grupper på mikro-, meso- og makronivå, herunder produsenter, prosjektledere og myndigheter. Vi har i stor grad valgt

informanter etter utvalgsstrategien som kalles kriteriebestemt utvelgelse, som betyr at informantene innenfor de ulike grupperingene måtte oppfylle bestemte kriterier for å være aktuelle. (Johannessen et al ., 2020, p. 82, 219).

Utvelgelsen av informanter innenfor grupperingen produsenter ble basert på deres engasjement innenfor matproduksjon. Informantene i denne gruppen er i noen grad også kommet til ved hjelp av snøballmetoden, ved at vi har fått tips om andre som kunne være aktuelle som informanter av de først utvalgte. Alle informantene i denne grupperingen har til felles at de har egne erfaringer og engasjement innenfor virksomheter som kan ha betydning for utviklingen av en økoregion i Nordland.

Informanter innenfor grupperingen prosjektledelse har erfaring fra arbeid med økoregioner fra tidligere, eller er aktivt involvert i relevante eksisterende prosjekter.

Innenfor myndighetsgruppen var det naturlig å snakke med informanter som har sitt virke innenfor de ulike myndighetsnivåene, deriblant nasjonalt, regionalt og lokalt/kommunalt nivå, i tillegg til statsfinansierte organisasjoner som har fokus på utarbeidelse av og rapportering innenfor nasjonale retningslinjer, statistikk og sertifiseringer.

Vi anså det som nødvendig for påliteligheten i forskningsarbeidet at vi hadde flere enn én informant per datainnsamlings-enhet, slik at vi kunne få utfyllende og supplerende informasjon innenfor hvert felt. Dette for å øke bekreftbarheten på de innsamlede data. Fordelingen av informantene presenteres i tabellen under.

Ved utvelgelse av informanter i Cilento fikk vi god hjelp av Salvatore Basile, som på daværende tidspunkt var president i organisasjonen IN.N.E.R. Basile foreslo informanter basert på oversendt intervjuguide. Intervjuguiden ble først oversatt til engelsk, før PhD-stipendiaten, som også fungerte som tolk under oppholdet, oversatte den videre til italiensk. På grunn av den korte tidsperioden vi oppholdt oss i Cilento ble det naturlig begrenset hvor mange informanter vi kunne rekke over. Informantene som ble valgt ut ble dermed valgt basert på den brede kompetansen de hadde, og hadde dermed godt grunnlag for å svare på spørsmål i alle de tre kategoriene. Også informantene i Norge representerer en stor kunnskapsmessig bredde og har erfaring som tilsier at de har kunnet svare på spørsmål innenfor de ulike nivåene ved behov. I tabellen under vises fordelingen av antall informanter i de ulike datainnsamlingsenhetene.

Norge	Italia
<u>Produsent</u> • 6	<u>Produsent</u> • 2
<u>Prosjektledelse</u> • 7	<u>Prosjektledelse</u> • 4
<u>Myndigheter</u> • 6	<u>Myndigheter</u> • 2

Tabell 1 Fordeling av informanter

3.3.3 Datainnsamling

I datainnsamlingsfasen utarbeider man en intervjuguide som er tilpasset de ulike datainnsamlings-enhetene, før man gjennomfører datainnsamling, og til slutt analyserer funnene fra innsamlingen. (Johannessen et al., 2020, p. 220).

I eksplorerende design og induktiv metode står innsamlingen av informasjon sentralt. Informantene i Norge ble valgt ut fordi deres bakgrunn er innenfor yrker med sammenfallende interesser som det man ser i en økoregion. Ettersom de i stor grad ikke hadde noen direkte kunnskaper om hva økoregioner er, har vi valgt å basere informasjonsinnhenting i Norge på semistrukturerte intervjuer (Johannessen et al., 2020, p. 108, 286).

3.3.3.1 Norge

Det er utarbeidet tre ulike intervjuguider, tilpasset de tre ulike datainnsamlings-enhetene. Noen av spørsmålene har vært like i de ulike intervjuguidene, mens andre har vært mer spisset. Hensikten med spørsmålene har vært å få informantene til å reflektere over egen rolle, og hvilke muligheter og utfordringer som ligger på veien - fra jord til bord i et lokalt og regionalt perspektiv.

Intervjuguidene ble, så langt det lot seg gjøre, brukt som utgangspunkt for de ulike individuelle dybdeintervjuene. Vi kom også med oppfølgingsspørsmål til informantene underveis. På denne måten kunne man få mer dybde i forhold til nøkkelfaktorene som kunne belyse problemstillingen, og som kunne åpne for et bredere perspektiv enn hva spørsmålet isolert tillater. (Johannessen et al., 2020, p. 107-109). Intervjuene ble lagt opp slik at vi som forskere presenterte oss selv og konteksten. Deretter fikk de ulike informantene muligheten til

å fortelle om seg selv og sin bakgrunn, før spørsmålene tilknyttet intervjuguiden ble stilt. På denne måten tok vi bort noe av forventningspresset til informantene, og fikk formidlet at vi ønsket nettopp informantens egne historier, erfaringer og synspunkter, slik at de ikke skulle tenke at enkelte momenter ikke var av interesse. Gjennom selve intervjuet la vi det opp slik at noen stilte spørsmål, mens andre stod for referering av svarene og diskusjonene som kom underveis.

Det må nevnes at definisjon av begrepet økoregion ikke er presentert informantene gjennom presentasjon av problemstilling, samtykkeskjema eller intervjuguide, da det var et ønske at informantene selv kunne få reflektere rundt hva dette kunne innebære. Dette gjelder spesielt lokalt i Nordland.

3.3.3.2 Italia

For å sikre at det innsamlede datamaterialet fra Italia var av best mulig kvalitet, valgte vi å benytte oss av observasjon som datainnsamlingsmetode, ved å gjennomføre en forskningsreise til Cilento økoregion. Observasjon er en metode man bruker for innsamling og analyse av informasjon direkte fra kilden, ved tilstedeværelse og observasjon av mennesker og situasjoner i en naturlig setting. (Johannessen et al., 2020, p. 79). Vi har brukt observasjon som en supplerende metode for å sikre at de innhentede dataene fra Italia var et resultat av førstehåndsinformasjon innhentet av oss forskere.

Før forskningsturen til Italia ble intervjuguidene oversatt av oss til engelsk, og så til italiensk, for å forsikre oss om at informantene forstod essensen i det vi var ute etter. PhD-stipendiaten, som også fungerte som tolk, stod for oversettelsen til italiensk i samarbeid med oss, slik at han kunne stille kontrollspørsmål for å forsikre seg om at det vi lurte på fremkom. Intervjuguiden ble fremlagt for informantene i forkant slik at de hadde muligheten til å forberede seg på hvilke spørsmål vi ønsket å få svar på.

Gjennomføringen av intervjuene i Italia foregikk i stor grad på samme måte som i Norge, men ved hjelp av tolk. Vi stilte spørsmålene til tolken på engelsk, før de ble stilte videre til informantene på italiensk. Kunnskapsnivået innenfor engelsk i Italia er noe lavere enn i Norge, og vi ville ikke risikere at et dårlig språk skulle hindre informantene å komme med gode svar. Tolken tok notater på italiensk, og oversatte svarene videre til engelsk for oss underveis, slik at vi fikk tatt notater og stilt oppfølgingsspørsmålene.

Spørsmål omkring en økoregions grunnprinsipp var ikke relevant i Italia på samme måte som i Norge, da dette er et godt utbredt og innprentet konsept i Cilento.

3.3.3.3 Etterarbeid

Det ble totalt gjennomført intervju av 27 informanter, primært fordelt på Norge og Italia. En av informantene bor i USA, og et annet intervju ble gjennomført via Teams.

I forkant av intervjuene gjorde vi en vurdering av hvilken måte vi skulle sikre oss data for videre etterarbeid, og vi landet på at vi tok notater underveis. I etterkant av hvert intervju gjennomgikk vi det som ble notert, og supplerte om nødvendig. På denne måten identifiserte vi nøkkelinformasjon i hvert enkelt intervju fortløpende. Målet er å belyse problemstillingen best mulig, med best mulig datagrunnlag. For å kunne gape over en større mengde data er referat fra intervju og forskningsnotater/forskningsdagbok tydelig skilt fra hverandre. Samlet sett utgjør intervjureferat, forskningsnotater og dagbok datagrunnlaget i forskningen.

3.3.3.4 Andre kilder

Datainnsamling innbefatter også sekundærdata, eksempelvis rapporter og andre skriftlige kilder benyttet i utarbeidelsen av oppgaven. Vi har fått tilsendt rapporter og artikler skrevet om de ulike temaene innenfor feltet fra informantene. Disse har kommet til god anvendelse under utarbeidelsen av denne oppgaven.

I tillegg har vi oppsøkt ulike internettsider for innhenting av kvantitative data under utarbeidelsen av de to casebeskrivelsene av henholdsvis Nordland og Cilento. Her har vi i stor grad benyttet kilder som Store Norske Leksikon, FN sine hjemmesider, UNESCO sine hjemmesider og I.N.N.E.R sine hjemmesider. Søkord vi har benyttet har vært direkte knyttet til grunnlagsdata vi har vært på jakt etter, eksempelvis innbyggertall i Cilento, folketall i Italia og tilsvarende i Norge, politisk system i Italia og Norge, og statistikk på dyrket mark i Italia og Norge.

3.3.4 Databehandling og analyse

Ifølge Yin (2015) er dataanalysen et av de vanskeligste aspektene ved casestudier, da det ikke finnes noen standardiserte metoder for dette arbeidet. Baxter og Jack (2008) forteller at dataanalysen foregår parallelt med datainnsamlingen, noe som er likt for alle de ulike kvalitative studiene. Å benytte seg av både kvalitative og kvantitative data i et casestudie regnes gjerne som en noe avansert strategi. Studiet inkluderer gjerne en stor mengde kvantitative data, og disse kan underbygge funn fra kvalitative data og styrke validiteten til disse. I et flercasesdesign, slik som denne oppgaven, bruker man cross-case design som analyseteknikk. (Johannessen et al ., 2020, p. 220-222).

3.3.4.1 Databehandling

Databehandlingen tar utgangspunkt i en etablert forforståelse av kvantitative data fra analyseenhetene, ut fra de etablerte casebeskrivelsene av henholdsvis Nordland og Cilento økoregion. Casebeskrivelsene tar for seg temaer som samfunn og kultur, økologi og natur, samt økonomiske forhold innenfor begge enhetene, og har til hensikt å belyse forskjeller og ulikheter mellom enhetene. Innholdet i casebeskrivelsene er primært sekundærdata, og er basert på tilgjengelig informasjon i forskningsrapporter og lignende. Primærdata består i hovedsak av referater og empiriske funn fra de kvalitative semistrukturerte dybdeintervjuene vi har gjennomført. I etterkant av intervjuene har vi kategorisert og sortert ut funn fra samtalene. Disse har vi forflyttet til og sammenfattet over i et Excel-ark for å få oversikt og på en enkel måte kunne finne frem under analysen. Vi har i denne prosessen sammenfattet datamaterialet på en slik måte at vi har forkortet innholdet, blant annet ved å korte ned på lange setninger, men likevel beholdt hovedessensen av hva informantene har sagt. Dette kalles meningsfortetting. (Johannessen et al ., 2020, p. 175).

3.3.4.2 Analyse

Datagrunnlaget for oppgaven består av om lag 166 sider med intervjureferater og forskningsnotater, som er videre analysert og strukturert inn i 296 linjer med sitater, meninger og nøkkelfaktorer i Excel. Videre er disse sortert og kategorisert på tvers av datamaterialet, slik at sammenfallende informasjon kan hentes ut på tvers av datainnsamlings-enhetene og de ulike temaene fra intervjuguiden. I tillegg er det lagt inn sitater og fortolkninger som er søkbare i egen kolonne. Alle data er sorterbare, og man kan søke etter nøkkelord. Datamaterialet er stort, og er strukturert inn i kolonner etter henholdsvis tema fra intervjuguiden, nøkkelord/tematisk etter empiriske funn, sitater og meningsinnhold fra informantene, nøkkelfaktorer og egne kommentarer, opphav (informant), og til slutt en vurdering av muligheter og utfordringer. På grunn av den store mengden data så valgte vi i tillegg å fargekode de ulike temaene for å gjøre det lettere å skille disse fra hverandre visuelt. Ved å sortere data på denne måten fikk vi satt de forskjellige temaene fra hvert intervjuet i en strukturert sammenheng, hvor vi får flere datainnsamlingsenheter sortert under samme tema der disse er belyst. Eksempelvis "*Hvem har sagt hva om videreforedling?*". Ved å ha muligheten til å sortere og filtrere til man fant informanter som hadde sammenfallende eller divergerende syn på en bestemt tematikk, fikk vi et godt analysegrunnlag for kvalitativ behandling av data til tema og videre meningsfortetting.

Videre ble tema og meninger knyttet til forskningsspørsmål og problemstillingen gjennom empirikapittelet, hvor nye fortolkninger ble utviklet ved å se på informantenes meninger samlet, og dette diskutert uavhengig av stedlig eller organisatorisk tilhørighet.

Siste fase i arbeidet gikk ut på å trekke konklusjoner fra empirien for å besvare problemstillingen, og presentere det hele i en rapport. Til sist har vi belyst områder hvor vi har avdekket at det kan være behov for videre forskning.

3.4 Evaluering av kvalitet

Etter gjennomføringen av et forskningsprosjekt evaluerer man kvaliteten på arbeidet som er gjort. Ved bruk av mixed methods må man vurdere fra gang til gang hvilke måleparametere for kvalitet som er relevante og hensiktsmessige for sitt forskningsprosjekt (Johannessen et al., 2020, p. 249). Under følger en vurdering av kvalitet ut fra de måleparametrene vi mener er mest hensiktsmessige.

3.4.1 Pålitelighet

Pålitelighet handler om troverdigheten til undersøkelsens data, hvilke data som brukes, hvordan de samles inn, og hvordan de bearbeides. En essensiell del av forskning er at man må kunne stole på data som blir brukt, men i den kvalitative forskningsmetodikken kan dette være utfordrende da innsamlede data er styrt av en samtale, og at observasjoner er kontekstavhengige. Det er derfor helt umulig for en annen forsker å gjenskape kvalitativ forskning utført av andre. Hver enkelt forsker, som måleinstrument, bringer med seg sin erfaring og bakgrunn, og forskerens måte å tolke dataene på kan heller ikke gjøres likt av andre (Johannessen et al., 2020, p.250).

For å styrke påliteligheten i en kvalitativ undersøkelse kan man gi leseren en grundig beskrivelse av konteksten, gjerne i form av en casebeskrivelse, samt en åpen og detaljert fremstilling av forskningsprosessen. En måte å styrke denne prosessen på er å bruke en revisjonsprosedyre som gjør forskningsprosessen sporbar ved å dokumentere data, metoder og avgjørelser gjennom hele prosjektet (Johannessen et al., 2020, p.250). I forskningen er det benyttet Google Docs og Google Sheets for å dokumentere prosessen. Dette inkluderer referater fra møter, intervjuer, fremdriftsplaner, ideer og arbeidslister. Vi har skrevet referat for hvert møte vi har gjennomført, både med andre og med oss innad i gruppa. Det finnes en tydelig rød tråd gjennom hele prosessen som støtter de valgene som er blitt gjort gjennom forskningen.

3.4.2 Troverdighet

Har vi gjennomført vårt forskningsarbeid med en fremgangsmåte som på en god måte reflekterer målet med arbeidet, og kan funnene våre representere virkeligheten? Det er dette troverdighet eller intern validitet handler om i kvalitative forskningsstudier (Johannessen et al., 2020, p. 250). En måte å øke sannsynligheten for å oppnå troverdige resultater kan ifølge Lincoln og Guba (1985) være å observere feltet over en lengre periode. Ved å investere nok tid til å bli godt kjent med det man skal forske på, vil det bli lettere å kunne danne seg et helhetlig bilde over hva som er relevant informasjon for prosjektet. Integrert design er også et tiltak for å øke troverdigheten av dataene man samler inn. Dette går ut på å benytte seg av flere ulike metoder, gjennom både kvalitativ og kvantitativ metode, eksempelvis ved å kombinere intervju og observasjon, eller ved å ta utgangspunkt i flere settinger for å danne seg et bredere bilde. Til sist nevner Lincoln og Guba (1985) tilbakeføring av resultatene til informantene som et tiltak for å styrke troverdigheten av dataene. På den måten gis de muligheten til å rette opp eventuelle misforståelser og komme med utdypninger der de føler det kan være behov for det.

I dette arbeidet har vi hatt en tidshorisont på nesten et år. I denne perioden har vi hatt muligheten til å sette oss inn i svært mye fagstoff, og snakke med mange kunnskapsrike og engasjerte mennesker, noe som har hevet innsikten og kompetansen om det som er forsket på betraktelig. Vi mener at utvalget av informanter har bidratt til et bredt grunnlag for å besvare spørsmålene våre. I arbeidet er det gjennomført intervjuer og samtaler med 27 informanter, både via Teams og fysisk. I tillegg har vi også reist til Italia på en forskningstur for å kunne komme nærmere innpå og se med egne øyne det vi har forsket på. Denne turen gav oss innsikt som bidrar til å styrke troverdigheten i dataene som blir presentert. Informasjonen vi har innhentet underveis har også blitt forevist de ulike informantene for eventuelle kommentarer eller utdypninger, slik at vi er sikre på at informasjonen som presenteres er korrekt.

3.4.3 Overførbarhet

Overførbarhet handler om hvorvidt funnene fra forskningsprosjektet kan overføres til andre, lignende prosjekter, bransjer eller steder i landet. Ved systematisering og analysing av data innhentet fra forskningsprosjekter ved kvalitativ metode kan man bygge opp ny og forskerkonstruert data om det aktuelle temaet, og derav skape et forenklet, men representativt bilde av virkeligheten (Johannessen et al., 2020, p. 251). Om man i arbeidet etablerer gode

beskrivelser, klare begreper, fortolkninger og forklaringer, vil resultatene av forskningen kunne overføres og sees på også i andre sammenhenger. Overførbarheten vil dermed variere ut fra hvor fylldige og detaljerte beskrivelser som presenteres. Desto mer informasjon som presenteres, desto lettere er det å bedømme om studiets resultater kan være anvendbare for andre studier. I arbeidet har vi etterstrebet å presentere et godt og beskrivende bilde av funnene slik at andre kan dra nytte av forskningen. Opprettelsen av en økoregion er ikke noe som er forbeholdt Nordland; engasjementet ønskes velkommen over hele landet. Dersom funnene i denne oppgaven kan bidra til at tiltak settes i gang andre steder, har vi oppnådd mye. Bærekraftig samfunnsutvikling er ikke noe som bare fokuseres på enkelte steder, men er på dagsordenen både nasjonalt og globalt, og målet med forskningen er at den skal kunne benyttes av andre.

3.4.4 Bekreftbarhet

Ved gjennomføringen av kvalitative studier forventes det at forskerne bringer inn et unikt perspektiv i studiene de gjennomfører. Samtidig er det viktig at funnene er basert på forskning og ikke bare forskernes subjektive holdninger. For å sikre bekreftbarhet, må forskerne kunne gjøre rede for beslutningene som tas gjennom hele forskningsprosessen, slik at det er tydelig hvordan beslutningene blir tatt og kan gjenskapes av andre forskere. Dette reduserer muligheten for subjektive tolkninger som kan påvirke forskningen. I forskningen er alle valgt begrunnet tydelig, inkludert hvordan vi har valgt informanter, hvorfor vi stiller visse spørsmål, og hvordan vi har trukket konklusjoner, slik at valgene er synlige og kan gjenskapes i lignende forskning.

Videre anbefaler Johannessen et al at forskere bør være selvkritiske i hvordan prosjektet gjennomføres, og kommentere tidligere erfaringer, fordommer og oppfatninger som kan påvirke tolkningen og tilnærmingen i prosjektet (Johannessen et al ., 2020, p. 253). En av styrkene i denne forskningen er at ingen av oss har personlige incentiver eller agenda knyttet til temaet som forskes på, noe som reduserer muligheten for at prosjektet blir påvirket av forutinntatte holdninger i stedet for de empiriske funnene. Dette begrenser også fordommer og erfaringer som kan påvirke forskningen på en bevisst eller ubevisst måte.

3.5 Refleksjon rundt vår rolle som forskere

Da vi først begynte arbeidet med denne oppgaven, var det med en stor grad av nysgjerrighet og med et håp om å kunne bidra til en retningsendring innenfor en viktig tematikk. Vårt ønske

om en mer bærekraftig samfunnsutvikling krevde å finne sammenhenger og en større helhetsforståelse av det store bildet. Ny kunnskap og stort engasjement har gitt oss en stor drivkraft og motivasjon underveis til å gå dypere og dypere inn på de problemstillingene samfunnet står overfor.

3.6 Styrker og svakheter ved valgt metode

Forskningsdesign

Ved å velge casestudie med flercasesdesign for forskningen, fikk vi muligheten til å utforske de to økoregionene Cilento og Nordland, og forske på de aktuelle temaene og faktorene vi anså som relevante. Forskning på flere temaer var essensielt for å kunne få et helhetlig bilde som kunne føre frem til anbefalinger og kunnskap om hvordan økoregion Nordland kunne fortsette den videre prosessen med å forankre sin posisjon i regionen som økoregion. Et annet forskningsdesign ville ikke gitt oss breddeinnsikten og dataen vi sitter igjen med på grunn av omfanget av forskningens mål og område.

Semistrukturerte kvalitative intervjuer og bruk av flere intervjuguider

Kvalitative intervjuer er den mest hensiktsmessige måten å samle inn data på, når mange temaer skal diskuteres (Johannessen et al ., 2020, p. 106). I forskningen har det vært nødvendig å dekke et bredt spekter av temaer for å få dybdekunnskap, noe bruken av kvalitative semistrukturerte intervjuet har muliggjort. Vi laget tre tilpassede intervjuguider til den enkelte interessentgruppe, noe som førte til at informasjonen vi fikk var tilpasset aktuelle tema til den enkelte interessent. Dette bidro til at det var lettere å ha kontroll over det enkelte intervjuet og at vi fikk svar på alle temaene vi ønsket. Reisen til Cilento for å skaffe førstehåndsinformasjon fra feltet har vært en stor styrke i arbeidet.

Utvalg og datainnsamling

I utvelgelsen av informanter gjorde vi oss initialt opp en mening om hvilke aktører det ville være naturlig å snakke med, gjennom en grov interessentanalyse. Etterhvert som vi tok fatt på intervjuene, kom flere informanter til via snøballmetoden, mens andre informanter ble aktuelle på grunn av sitt engasjement og via deltakelse på konferanser. En stor styrke i utvalget er at vi, etter vår mening, har gjennomført intervjuer med de fleste aktuelle interessentgrupper på et strukturelt og organisatorisk nivå i en økoregion, innenfor grupperingene produsenter, prosjektledere og på myndighetsnivå.

Intervjusetting og referering

Ved å referatføre i stedet for å ta lydopptak av og transkribere samtaler tillot oss å behandle større mengder data på kort tid. Dette var en stor styrke mot tidsbruken vi har hatt til rådighet i arbeidet med oppgaven. Ulempen er at vi kan ha gått glipp av eventuelle undertoner eller skjulte budskap som vi ikke oppfattet underveis i intervjuet. Likevel anser vi det ikke som å være fare for at vi har gått glipp av noen essensiell informasjon, da tematikken i utgangspunktet ikke er av en slik karakter at informantene skulle ha noen grunn til å holde igjen informasjon eller kamuflere en eventuell egen agenda. Oppfatningen av informantene er at de er takknemlige for å kunne bidra innenfor et tema som engasjerer dem. De har alle sagt seg villige til å svare på eventuelle oppfølgingsspørsmål i ettertid, og har delt både rapporter, annen skriftlig informasjon og også navn på andre potensielle informanter vi burde kontakte i videre arbeid.

Egen tolk

Intervjuene i Italia ble gjennomført på italiensk, med en italiensk PhD-stipendiat som tolk. Tolken tar sin doktorgrad i økoregioner i Italia, med hovedfokus på det sosiale aspektet, og har dermed god breddekunnskap om tematikken som ligger til grunn. Dette muliggjorde at han kunne føre samtalen med de ulike informantene på en naturlig måte med oppfølgingsspørsmålene som dukket opp underveis.

Habilitet og forskere med breddeerfaring

En stor styrke med forskningen er at vi ikke har tidligere arbeidsrelatert erfaring eller politisk engasjement innenfor økoregioner. Vi har derfor i stor grad unngått å bli påvirket av informasjon på temaet før studiet av økoregionene. Vi har heller ikke hatt andre incentiver til å forske på dette utover egen interesse. Forskningen har derfor i stor grad blitt gjennomført med ferske øyne fra et akademisk perspektiv. Samlet sett har vi en meget bred og ulik bakgrunn som forskere, som har ytterligere brakt unike perspektiver i forskningen og arbeidet underveis.

3.7 Etiske problemstillinger

Ved gjennomføringen av et forskningsprosjekt med innhenting av data fra informanter må man ta etiske hensyn. I Norge har vi et sett med generelle forskningsetiske retningslinjer, utarbeidet av De nasjonale forskningsetiske komiteene. Disse retningslinjene fremhever at personer som deltar i forskning, enten det er som informanter eller på annet vis, skal behandles med respekt. Retningslinjene beskriver tre hensyn man må adressere;

informantenes rett til selvbestemmelse og autonomi, forskernes plikt til å respektere informantenes privatliv, og ansvar for å unngå skade (Johannessen et al., 2020, p. 45).

Dette prosjektet har blitt registrert hos og godkjent av NSD, med både målsettingen for arbeidet, metoden og intervjuguiden som ligger til grunn for innhenting av data fra informantene. For å ivareta informantenes personvern er det innhentet skriftlig samtykke til gjennomføringen av intervjuene, og vi har vært oppmerksomme på å respektere deres privatliv. Vi har gjennom samtalene holdt fokus omkring den aktuelle tematikken, og har ikke stilt spørsmål av privat karakter. Vi anså at tematikken innenfor bærekraftig samfunnsutvikling og opprettelse av økoregioner ville være lav risiko for at spørsmålene kunne oppleves som belastende eller vanskelige for den enkelte å bearbeide. Vi var derimot oppmerksomme på at det kunne dukke opp uforutsette omstendigheter som gjorde at det ble behov for tilpasninger underveis.

4 Empiriske funn

I empirikapittelet presenterer vi innledningsvis de empiriske funnene fra et forskningsarbeid gjort på Cilento økoregion i Italia av Salvatore Basile og Eduardo Cuoco. Deretter presenterer og diskuterer vi sitater og funn fra intervjuer i Nordland og Cilento, og vi kommer med forslag til videre forskning basert på behov vi har avdekket underveis i arbeidet. Til slutt presenteres konklusjon og svar på problemstillingen.

4.1 Casebegrivelser

I denne oppgaven fokuserer vi på to ulike økoregioner; Nordland i Norge og Cilento i Italia. Økoregion Nordland er under etablering, og det er denne etableringsprosessen oppgaven primært bygger på. Økoregionen i Cilento er den første av sitt slag, og er også anerkjent for sitt arbeid i europeisk sammenheng. Vi valgte Cilento som sammenlikningscase på grunn av deres arbeid med økoregionen gjennom nesten 20 år. De har opparbeidet seg betydelig erfaring fra etableringen og drift som kan være nyttige å kjenne til i forbindelse med etableringen i Nordland.

Vi ser på de miljømessige, politiske og sosiale forholdene i begge økoregionene. Under følger informasjon om, og sammenligning av, relevante faktorer som har betydning for den kvalitative delen av oppgaven.

Figur 9 Økoregion Cilento og Økoregion Nordland
(Basert på figur i rapport Building Bio-district, Costa et al. 2021)

4.1.1 *Bio-distretto Cilento*

Italia er bygget opp av 20 overordnede regioner, og i disse regionene er landet videre delt inn i 107 provinser og storbyområder. Disse provinsene er igjen inndelt i kommuner. Cilento økoregion ligger i Campania-regionen, i provinsen Salerno, sør for Napoli. Campania-regionen inneholder 550 kommuner, og to nasjonalparker: Vesuvio national park og Cilento and Vallo di Diano national park. Cilento økoregion er tilknyttet 40 kommuner og byer (av totalt 95 som inngår i nasjonalparksområdet), fordelt over et område på ca 3196 km².

Bio-distretto Cilento var den første økoregionen som ble etablert som et Organic district/Eco-region/Bio-region. Arbeidet med å få anerkjent Cilento som en økoregion ble påbegynt i 2004, og i 2009 ble Cilento formelt etablert som den første europeiske økoregionen med et tverrfaglig fokus på både jordbruk, miljø, sosiale faktorer, økoturisme, mat og vin. I 2011 ble den ideelle organisasjonen “Bio-distretto Cilento” etablert, og i 2022 vant Bio-distretto Cilento prisen for beste økoregion i EU Organic awards. I startfasen var fokusområdene for økoregionen å skape nettverk av økologiske gårder, produsentorganisasjoner, kommuner, catering- og restaurantbransjen, reiselivsaktører innenfor økoturisme og konsumenter gjennom en kort forsyningskjede. På få år hadde økoregionen knyttet til seg en stor mengde lokale aktører, som gav resultater som har fått stor innvirkning på regionen (Basile & Cuoco, u.å.)

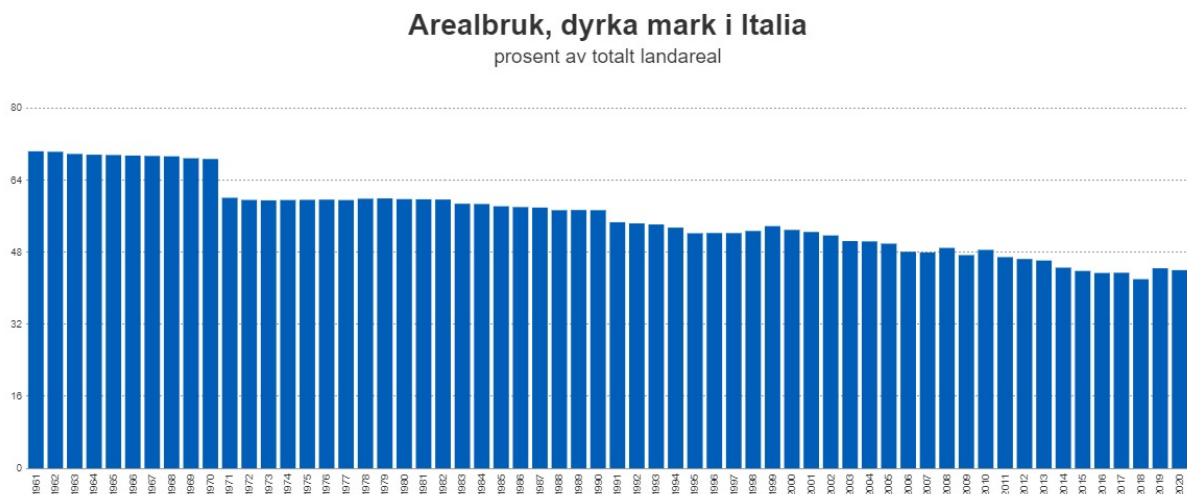
*Figur 10 Italia, Økoregion Cilento
(Basert på bilder fra google og wikimedia)*

4.1.1.1 Klimatiske forhold

Geografisk ligger Cilento sør i Italia. Her finner vi middelhavsklimaet, med solfylte, varme og tørre somre, og vintre med en middeltemperatur på ca 10-12 grader. Temperaturen kan komme under frysepunktet, men sjelden over tid. Nedbør i form av snø er også svært uvanlig (leksikon, 2019a). I et jordbruksperspektiv gir dette klimaet gode forhold for dyrking av både sitrusfrukter, oliven, druer og mer til.

Topografisk er Cilento-regionen et heterogent område, bestående av flere hundre kilometer lang kystlinje med fiskelandsbyer og havner, fjellmassiver og hele 6 høye fjell på over 1700 meter, skrånende åser med små bosetninger, elver og daler (Antonelli et al., 2015).

Av landets totale areal på 301.340 km² var det i 2020 44% av dette som var dyrket mark. I Cilento økoregion er det 269,32 km² økologisk samlet jordbruksareal, fordelt på 1032 økologiske gårder og 137,49 km² økologisk utnyttet jordbruksareal, noe som utgjør ca 8,4% av det totale arealet i området (FN-sambandet, 2022)

Figur 11 Dyrkbart areal i Italia
Fn.no, 2020

Økoregion Cilento ligger i provinsen Salerno, og i regionen Campania. Cilento-området ble i 1991 omgjort til et nasjonalparkområde for å hindre at det skulle legges til rette for masseturisme, og i 1998 ble nasjonalparken innlemmet på UNESCOs verdensarvliste (Italy, u.å.). Området som kalles Cilento ligger sør for storbyen Napoli, og er et område definert som et nasjonalparkområde - National Park of Cilento, Vallo di Diano e Alburni UNESCO Geopark. Nasjonalparken har hele fire anerkjennelser og utmerkelser, og står i seg selv på tre ulike verdensarvlistes; som verdensarvområde, som geopark, og under UNESCOs program om mennesket og biosfæren. I tillegg er den velkjente middelhavsdietten, fremforsket av

Ancel Keys fra Cilento, også anerkjent på UNESCOs liste over menneskehetens immaterielle arv (Buonomo, u.å.).

4.1.1.2 Kulturelle forhold

Det bor om lag 60 millioner mennesker i Italia, hvorav omtrent 6 millioner av disse bor i regionen Campania, som er den mest tettbefolkede regionen i Italia (Lima, 2020). I Bio-distretto Cilento er det om lag 270.000 innbyggere, og bebyggelse er spredt.

Familiebåndene er sterke i Italia, og særlig sør i landet bor det flere generasjoner under samme tak. Cilento-området er komplekst når det gjelder kulturelle, sosiale og økonomiske relasjoner mellom menneskene og samfunnet i området. Slekter og familier er samlet i små lokalsamfunn med tette nettverk av sosiokulturelle og økonomiske relasjoner, som fører til synergier og komplementaritet mellom økonomiske aktiviteter og presset selvorganisering og sosial innovasjon (Antonelli et al., 2015).

4.1.1.3 Økonomiske forhold

Italia er en av verdens største økonomier, men inntektsfordelingen mellom nord og sør er svært forskjellig, og industrialiseringen foregikk i all hovedsak i nord (Lima, 2023).

I Bio-distretto Cilento er den største økonomiske aktiviteten knyttet til jordbruk og turisme, med stort fokus på sauehold, olivenolje-produksjon, fiken og vin. På grunn av befolkningsnedgang i området har det i de senere årene blitt lagt ned en innsats i å øke sysselsettingen i de landlige områdene ved å stimulere til oppstart av lokale bedrifter, mer landbruk og fiske, samt økoturisme. Området har lidd under inntoget av billige olivenoljer på markedet, men for å møte problematikken har et lokalt kooperativ skapt sitt eget økologiske kvalitetsstempel som de markedsfører og selger olivenoljen under (UNESCO, 2019).

Etter andre verdenskrig ble det ved en folkeavstemning bestemt at styresettet i Italia skulle endres fra monarki til republikk, og Italia er i dag en enhetsstatlig, parlamentarisk-demokratisk republikk, med president som overhode. Den utøvende makten ligger hos statsministeren, som utnevnes av presidenten og regjeringen. Presidenten sitter i en periode på 7 år, og har ansvaret for å godkjenne statsminister og regjering. 1900-tallet var preget av stor politisk uro og maktkamper, og italiensk politikk har i en årrekke vært påvirket av et anspent forhold mellom de rike områdene i nord og de fattige i sør. Det har vært hyppig regjeringsskifte i landet, og i 1992 ble det avdekket en politisk skandale med korrupsjon blant både regjering og opposisjon, noe som har ført til mistillit til politikere og det politiske systemet blant det italienske folket. Dette har igjen ført til at landet har en omfattende svart

økonomi som myndighetene ikke har innsyn eller kontroll med (FN-sambandet, 2022), (Lima, 2022). Første januar 1958 ble Italia en del av EU. Italia har vært pådriver for internasjonalt samarbeid og var delaktig i opprettelsen av den europeiske unionen. Det som regnes som EU sitt grunnlagsdokument er traktaten underskrevet i Roma i 1957, og i 2009 ble denne erstattet av Lisboa traktaten. EU sitt samarbeid handler i hovedsak om økonomi, arbeidsliv, distriktspolitikk, innvandring, miljøpolitikk og sosiale standarder (Knudsen et al., 2023). EU har utviklet felles politikk og innført lover som regulerer samarbeidsområdene internt i unionen og i noen grad også landene som har en økonomisk samarbeidsavtale med EU gjennom *Europeiske økonomiske samarbeid (EØS)*.

4.1.2 Økoregion Nordland

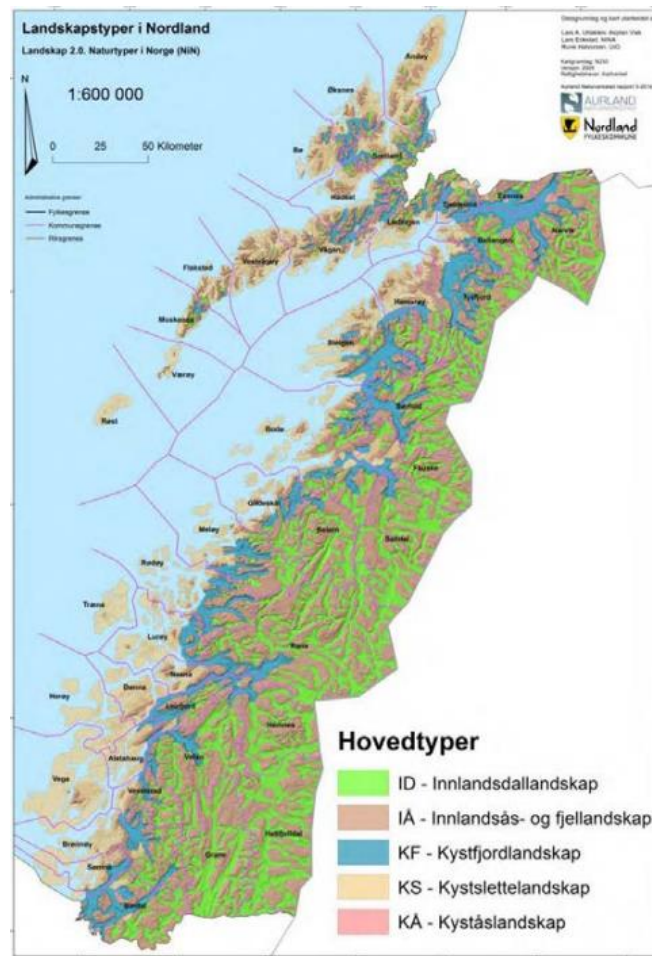
4.1.2.1 Klimatiske forhold

Selv om Nordland er et langstrakt fylke med lange avstander mellom nord og sør, finner vi et relativt ensartet klima langs kysten. Fylket er spesielt utsatt for lavtrykk som oppstår i området rundt Island og Jan Mayen, og som går raskt mot øst. Gjennomsnittstemperaturen på sommerstid varierer mellom 11 og 14-15 grader avhengig av om man er på kysten eller innlands. Vinterstid ligger gjennomsnittstemperaturen på 0 grader langs kysten, mens det i innlandet gjerne ligger på 5-10 minusgrader. Nedbør og vind er stadig å se på værmeldingene for området (Dannevig, 2020).

Et klimastudium av Nord-Norge gir ifølge NIBIO lite eller ingen potensial for dyrking av matkorn. Selv om forholdene for potet, gulrot og andre rotgrønnsaker er gode her i nord, er andelen jordbruksareal som benyttes til menneskemat-produksjon liten. Likevel kan vi høre fra nåtidens eldste generasjon at de har dyrket matkorn i Nordland "i sin tid". I etterkrigstiden ble det blant annet dyrket en type bygg her nord, det bør dermed være mulig å finne tilbake til noen sorter som tåler klimaet. NIBIO peker i sin rapport også på dyrking av bygg i nord, der de nevner flere typer islandsk korn som skal ha gode forutsetninger for å dyrkes her nord. Klimaendringene har også de siste tiårene gitt varmere vær og gir lengre vekstsesong, noe som kan være fordelaktig i denne sammenhengen.

Nordlands topografiske forhold er preget av en stor del fjellandskap, øyer og kystlandskap, med store områder som ikke egner seg til jordbruksaktivitet. Flerfoldige øyer og fjorder gjør samferdselen i fylket utfordrende, og sjøtransport kan sies å være ryggmargen med både hurtigrute, bilferge, lokalbåtruter og regionale ekspressbåtruter som kysttransport. Kystlinjen

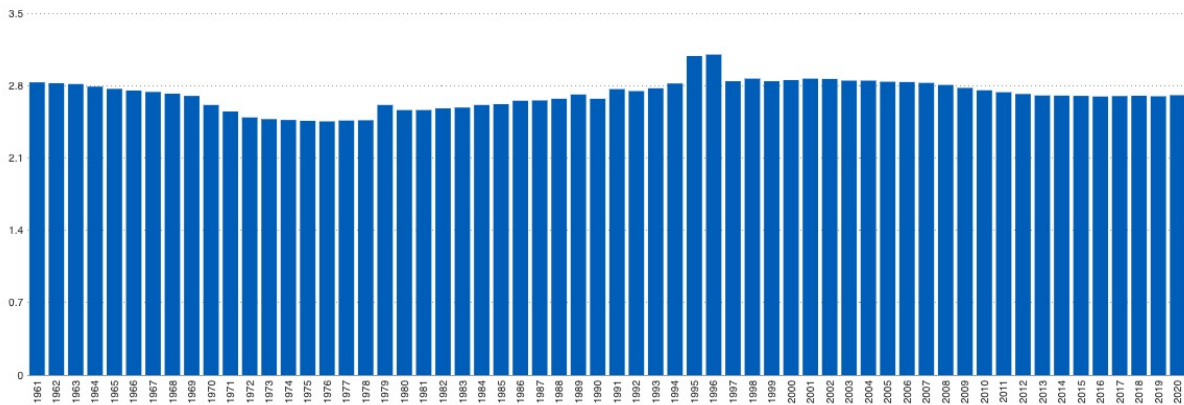
strekker seg langs 5084 kilometer, og 17.934 kilometer for øyene, noe som utgjør henholdsvis 20,2 og 30,8 prosent av hele landets kystlinje (utenom Svalbard) (Dalfest & Thornæs, 2020).

Figur 12 Illustrasjon av de ulike landskapstypene i Nordland (Clemetsen et al., 2014).

Av Norges 385.178 km² totale areal er det kun ca 3% som er dyrka mark. Dette er det laveste tallet i hele Europa (Regjeringen.no, 2003). I Nordland har vi et areal på 35.769 km², hvor det dyrkbare arealet er på 750 000 dekar, en andel på 2,01 %. Over 80 % av dette areal er grovforproduksjon. Matproduksjon i Nordland utgjør mindre enn 1 % av dyrkbar areal (NIBIO, 2023). Nordland har historisk sett vært et område hvor næring som landbruk, småbruk og fiskeri har stått sterkt. Det har de siste 20 årene vært en negativ trend, mens nå i 2023 synes interessen innen jordbruk, og spesielt økologisk jordbruk, å være i øking igjen. Manglende miljømessige ambisjoner på nasjonalt plan gjør at insentivene for å drive med økologisk jordbruk i Norge har falt bort. Om den politiske viljen til å fokusere på problemstillingen finnes det ifølge NIBIO hele 1.111.889 dekar som er kartlagt som dyrkbar jord i Nordland, altså arealer som kan dyrkes opp til å møte krav til klima og jordkvalitet og plantedyrking (NIBIO, 2023).

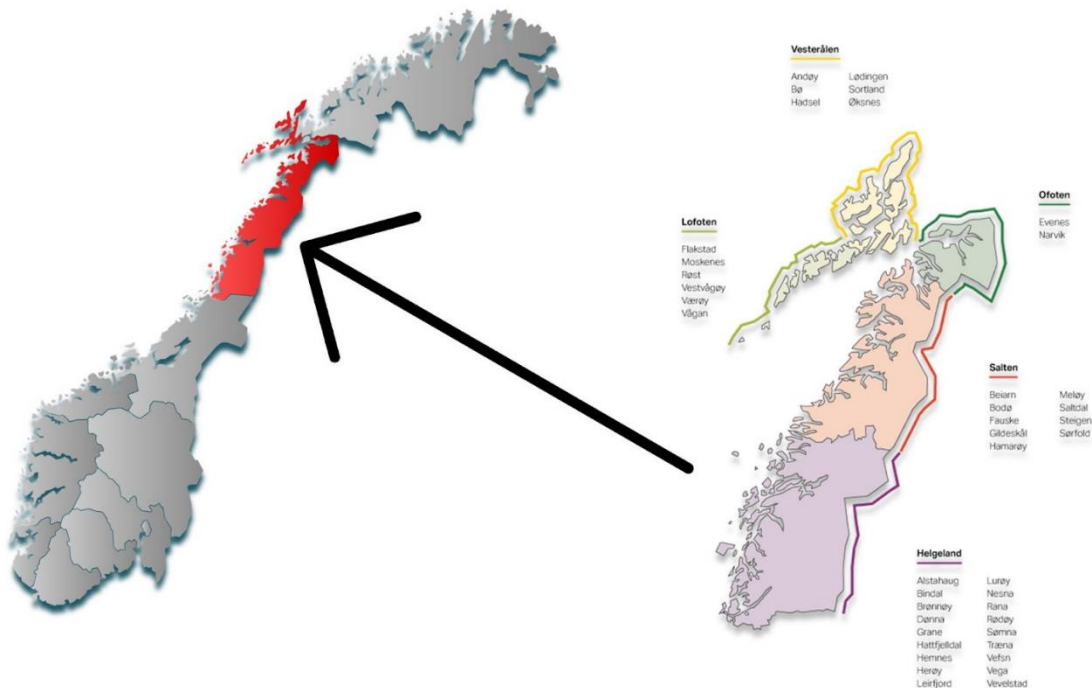
Arealbruk, dyrka mark i Norge prosent av totalt landareal

Figur 13 Dyrka mark i Norge (FN-sambandet, u.å.)

Tallene i figuren viser til jord som er dyrket opp og som brukes til jordbruksproduksjon. Jordbruksareal som er ute av bruk regnes ikke med. Tallene er levert av SSB til FNs organisasjon for ernæring og landbruk, FAO.

En del av verdens natur og kulturarv finnes i Nordland. Vegaøyen ble i 2004 oppført på UNESCOs verdensarvliste. I tillegg ble Trollfjell geopark i 2019 utnevnt som en av UNESCOs globale geoparker, et område som skal forvaltes med et helhetlig konsept for beskyttelse, utdanning og bærekraftig utvikling (UNESCO, u.å.-c).

Figur 14 Økoregion Nordland med regionene i Nordland

4.1.2.2 Kulturelle forhold

I 2023 er Norge inndelt i 11 ulike fylker, men i januar 2024 skal det gjennomføres en ny fylkesreform, som medfører en økning til 15. Nordland blir ikke påvirket av reformen. Fylkene er videre delt inn i regioner. Nordland består av 5 regioner, Ofoten, Lofoten, Salten, Vesterålen og Helgeland, og 41 kommuner, fordelt på et område på 38.153 km². Nordland fylke har 9 nasjonalparker fordelt rundt i fylket. I Norge er vi 5,49 millioner innbyggere, og 240.190 av disse bor i Nordland (Nordland, 2012) og (sentralbyrå, u.å.).

Økoregionskonseptet slik vi kjenner det fra Italia er nytt i Norge, mens verdsett og prinsipper i forhold til jordbruk er sammenlignbart med slik det er og har vært i Nordland. Nord-Norge har hatt en tradisjon for mange og små og familieeide gårdsbruk, og odelsloven har som formål at de som har sitt yrke på gården eier denne selv (Regjeringen.no, 2003).

Økoregion Nordland er et prosjekt som er tilknyttet Bodø som europeisk kulturhovedstad - Bodø 2024 European Capital of Culture (ECOC). Arbeidet med å få Bodø som kulturhovedstad i 2024 startet tilbake i 2015. I 2017 startet man arbeidet med utarbeidelse av søknaden, som til slutt ble sendt inn i 2019. I søknaden nevnes flere prosjekter som handler om å fremme av arktisk mat og bærekraftig matproduksjon. I søknaden står følgende; *“This is one of several projects in our programme that can help develop the ecological, circular economy described in our bid. We can in fact offer a complete, healthy diet, if we **relearn** how to live ecologically and sustainably”* (Jensen & Skjelvik, 2019, p. 26).

14. september 2022 hadde Økoregion Nordland sitt første møte ved Stormen Bibliotek i Bodø. På møtet deltok blant andre lokale matprodusenter fra Lofoten i nord til Helgeland i sør. Det finnes om lag 300 småskalaprodusenter i Nordland, hvorav 81 av disse er registrert som økologiske produsenter hos Debio (Debio, 2023, u.å.).

Økoregionen er i gang med organisering, og har per i dag to arbeidsgrupper. Dette er prosjekter som *engasjerte fyrtårn* har igangsatt på selvstendig grunnlag i forkant av etableringen, og prosjektene er drevet av et grasrot-initiativ. Økoregionen har også et nært samarbeid med Nord universitets sterke fagmiljø som arbeider for grunnleggende samfunnsendringer. Senter for økologisk økonomi og etikk har vært pådriver for et en dypøkologisk endring siden 2005.

4.1.2.3 Økonomiske forhold

Tradisjonelt har næringsaktiviteten i Nordland vært knyttet til primærnæringene, med utnyttelse av naturressurser gjennom jordbruk og fiske. I 2022 kommer det største verdiskapningsbidraget fra industri, bygg og anleggssektoren, med 20,8 milliarder kroner. Primærnæringenes verdiskapning var på 11,7 milliarder samme år. Total verdiskapning for Nordland var på 69,6 milliarder. Blant varene som eksporteres i fylket er det sjømat og metaller og kjemikalier som er verdt å nevne, med eksport av verdi for hhv 24,5 og 24,6 milliarder kroner. Sjømatsektoren er den mest lønnsomme med 7,8 milliarder i resultat (Nordland, u.å.-a).

En av de store utfordringene i Nordland er tilstrekkelig arbeidskraft, og at befolkningsveksten ikke er høy nok. De siste 10 årene har befolkningstallet vært svakt fallende, mens det i 2022 var en økning på hele 894 personer. Veksten skyldes i hovedsak innvandring, spesielt fra Ukraina. Hadde det ikke vært for flyktningene ville det vært en negativ befolkningsutvikling for fjerde år på rad i fylket. Mange unge voksne i utdanningsalder velger å flytte fra fylket for å studere, og svært få vender tilbake (Nordland, u.å.-b).

Med bakgrunn i en internasjonal undersøkelse fra 2009 kommer det fram at den norske befolkningen ikke er like villig til å ta vare på egne familiemedlemmer, som andre land i undersøkelsen. Her spiller selvsagt flere faktorer inn, blant annet tilgang på offentlig omsorg, grad av urbanisering og modernisering, samt kultur og tradisjon. Generelt er det ikke vilje til å forsake fritid og egne behov for å ivareta foreldregenerasjonen i Norge, ifølge undersøkelsen. Selv om undersøkelsen er mange år gammel, og kun ser på omsorg for foreldre, sier den likevel noe om den norske kulturen for ansvarsfølelse og ivaretakelse av familiebånd (Brunborg et al., 2019).

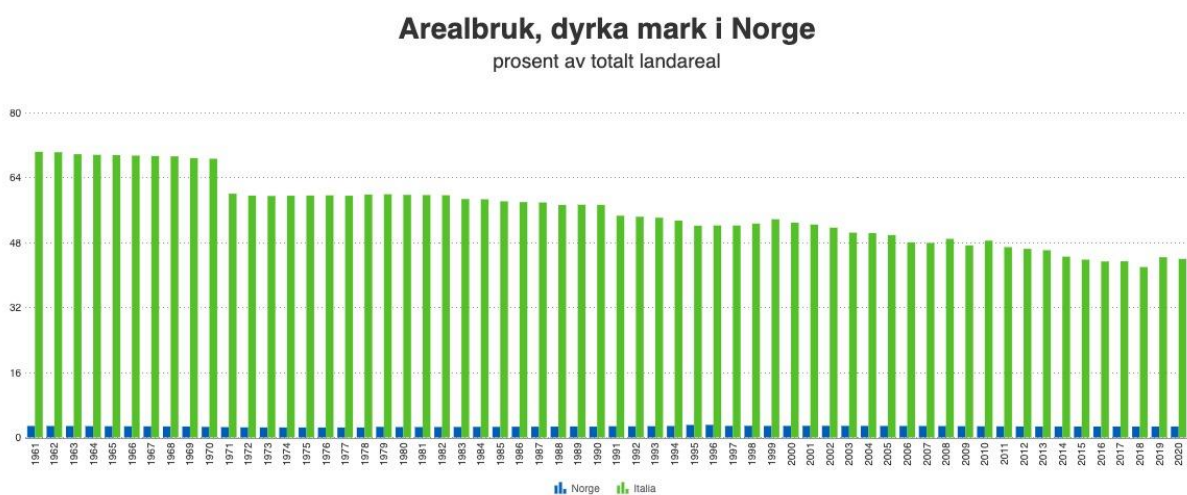
I Norge er det politiske styresettet et parlamentarisk, demokratisk og enhetsstatlig konstitusjonelt monarki. Både stortingsvalg og kommune- og fylkestingsvalg avholdes hvert fjerde år, med to års forskyvning. Generelt har det i Norge vært en relativt stor grad av tillit til politikerne, men i de senere årene har det kommet en del avsløringer om kritikkverdige forhold blant politikere i alle leire, noe som har ført til at landets innbyggere har fått mindre tiltro til de folkevalgte (Eilertsen, 2022). Norge er ikke en del av den europeiske unionen, men har sluttet seg til et felles europeisk økonomisk system (EØS eller EEA,) som gir regulatoriske føringer i forhold til markedet og “de fire friheter” (Knudsen, 2021). Disse frihetene er fri bevegelse for varer, personer, tjenester og kapital. Det er likevel ikke slik at

dette innebærer at Norge er forpliktet til å følge alle regulatoriske forhold som omhandler EU sitt indre marked, og står dermed fritt til å definere egne tollsatser for varer og tjenester. Denne friheten benytter Norge seg av ved å bruke tollsatser (importavgift) på enkelte produkter og tjenester som konkurrerer med norskproduserte varer.

4.1.3 Likheter og ulikheter i regionene

4.1.3.1 Nasjonalt

Norge og Italia er svært like arealmessig, Norge en anelse større. Likevel er det en stor forskjell i befolkningstallet, hvor det bor ti ganger flere innbyggere i Italia enn i Norge. Norge er preget av store fjellområder og en kyst med øyer og fjorder som ikke lar seg hverken befolke eller dyrke, mens Italia i større grad har tilgang på areal for begge deler. En stor forskjell er andelen dyrket mark vi finner i Norge og Italia, med henholdsvis 3% i Norge, som er det laveste i hele Europa, og 44% i Italia. Potensialet for matproduksjon har stor betydning for faktorer som blant annet selvforsyningsgrad, matsikkerhet, import og eksport. Generelt er det slik at befolkningstettheten og tilgjengelig areal i både Italia og Norge viser hvorfor det er nødvendig å ha fokus på jordbruk og økologisk matproduksjon begge steder. I Norge er det få mennesker fordelt på et stort areal, mens det i Italia er mange mennesker konsentrert på små områder. Når det er mange mennesker som trenger mat, vil dette tvinge frem en utnyttelse av tilgjengelig areal som tjener behovet. I Italia, og Europa generelt, vil arealbegrensningen i seg selv være grunnlag for å øke fokuset på bærekraftig jordbruk.

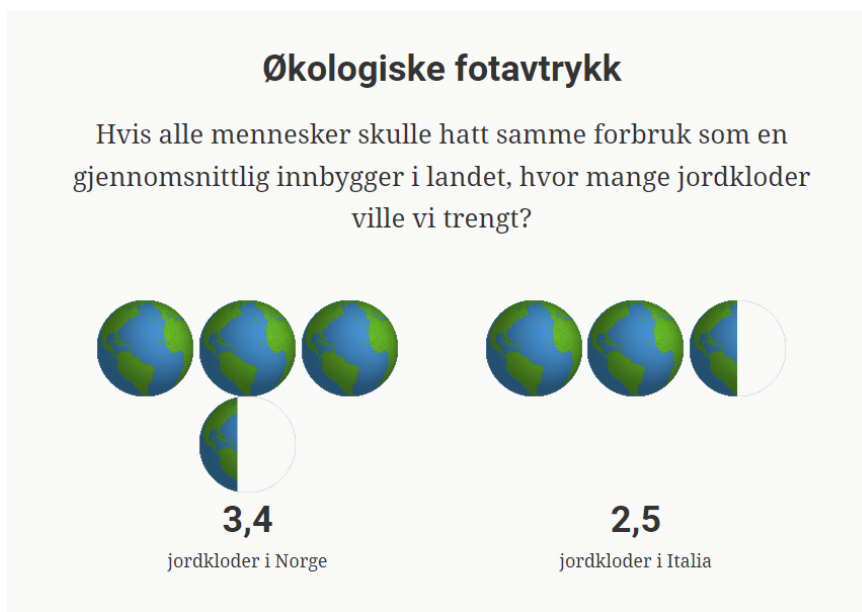
Figur 15 Forskjellen på arealbruk i forhold til dyrkbare arealer mellom Norge og Italia (FN-sambandet, u.å.)

En annen forskjell mellom Norge og Italia som må nevnes, er styresettet i landene. Mens vi i Norge velger regjering hvert fjerde år, har de i Italia valg av president hvert syvende år, og presidenten velger regjeringsapparatet. På grunn av stor politisk uro de siste årene har regjeringene i Italia ikke holdt ut lengre enn et års tid i snitt (Dagsavisen, 2019). Likevel har den politiske viljen til satsning innenfor jordbruket stått støtt i Italia, mens det i Norge de senere år har blitt redusert til et minimum, hvor prosentmålet om økologisk jordbruk ble fjernet fra regjeringens jordbruksstrategi i 2015. Gjennom samtalene med informantene i Italia fortelles det at det er lett å kaste myndighetene om de ikke etterlever det folket ønsker, noe som gjør at politikerne i større grad må være mer på tå-hev og tjene folket for å bli sittende, mens det i Norge skal mye mer til for å presse frem en slik politisk endring.

Norge	Italia
Monarki	Republikk
Areal: 385.178 km ²	Areal: 301.340 km ²
Befolkning: Ca 5,5 millioner	Befolkning: ca 59 millioner
Dyrka mark: 3 %	Dyrka mark: 44%
Selvforsyningsgrad: 46,5%	Selvforsyningsgrad: 75%
Tilknyttet EU via EØS-avtale	Medlem i EU

Tabell 2 Sammenlikning Norge - Italia

Forbruk av naturressurser er forskjellig, men felles for både Norge og Italia er at forbruket er høyere enn muligheten for regenerering. Dette innebærer, slik visualiseringen fra FN under viser, at hhv 3,4 (Norge) og 2,5 (Italia) jordkloder er nødvendig for å forsvare dagens forbruk. Det sier dermed seg selv, at med den ene jordkloden vi faktisk har tilgjengelig, så må forbruket av naturressurser reduseres betydelig.

Figur 16 Gjennomsnittlig økologisk fotavtrykk, sammenlikning mellom Norge og Italia. (Sambandet, u.å.)

4.1.3.2 Økoregionalt

Økoregion Nordland	Cilento Bio-distretto
41 kommuner	38 kommuner
9 nasjonalparker	1 nasjonalpark
Areal: ca 38.150km ²	Areal: 3196 km ²
Innbyggere: Ca 240.000	Innbyggere: Ca. 270.000
UNESCO: 2 markeringer	UNESCO: 4 markeringer
Dyrka mark: 2,01%	Dyrka mark: 8,42%
Økologiske produsenter: 81	Økologiske produsenter: 1032

Tabell 3 Relevante forskjeller mellom økoregion i Nordland og Bio-distretto Cilento

Ved å se på antall innbyggere og antall kommuner i begge økoregionene, ser vi at det er store likheter. Arealmessig er det store forskjeller, hvor Nordland har et betydelig større areal å boltre seg på. Selv om det nok i stor grad er snakk om fjellområder og andre udyrkbare steder, er det et stort potensial for å kunne ta større områder i bruk, som nevnt i NIBIO sin rapport om Nordland. En annen forskjell er andelen dyrket mark og økologiske produsenter. Dette

kan forklares av flere årsaker, men vi vil peke på tilgjengeligheten for dyrket mark og den politiske viljen, som nevnt over.

UNESCO er FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon. Innenfor det kulturelle området er det Klima- og miljødepartementet som har ansvar for oppfølging av arbeidet med verdensarv, kulturelt mangfold og bygging av en fredskultur (UNESCO, u.å.-b). I Nordland har vi to utmerkelse innenfor UNESCOs ulike klassifiseringer, med henholdsvis Vegaøyen som verdens natur og kulturarv, og Trollfjell geopark. Cilento nasjonalpark har fire klassifiseringer innenfor henholdsvis verdens natur og kulturarv, som biosfærereservat og som geopark, i tillegg til at middelhavsdietten er en del av UNESCOs immaterielle arv.

“Biosfærereservater er "læringssteder for bærekraftig utvikling". De er steder for å teste tverrfaglige tilnærminger for å forstå og håndtere endringer og interaksjoner mellom sosiale og økologiske systemer, inkludert konfliktforebygging og håndtering av biologisk mangfold” (UNESCO, u.å.-a).
--

“UNESCO Global Geoparks er enkeltstående, enhetlige geografiske områder hvor områder og landskap av internasjonal geologisk betydning forvaltes med et helhetlig konsept for beskyttelse, utdanning og bærekraftig utvikling. En UNESCO Global Geopark bruker sin geologiske arv, i forbindelse med alle andre aspekter av områdets natur- og kulturarv, for å øke bevisstheten og forståelsen av sentrale problemstillinger samfunnet står overfor, som å bruke jordens ressurser bærekraftig, dempe virkningene av klimaendringer og redusere naturfarerelaterte risikoer” (UNESCO, u.å.-d).
--

Tabell 4 Informasjon om UNESCO

4.1.4 Økoregion i praksis - erfaringer fra Italia

Funn fra forskningsreisen til Bio-distretto Cilento sør i Italia viser at det kan være mange fordeler ved å etablere en økoregion, både for produsenter, forbrukere, myndigheter, industri og andre aktører i området. En rapport om økoregioner, utarbeidet av Salvatore Basile og Eduardo Cuoco, peker også på flere fordeler og forpliktelser med etableringen av økoregioner for de ulike aktørene i regionen (Basile & Cuoco, u.å.).

Produsentene er den viktigste gruppen interessenter i en økoregion, ettersom det er de som er lokalmatprodusentene. De forholder seg til prinsippene om økologisk matproduksjon, og de favner både de miljømessige, de sosiale og de lokale aspektene ved økoregioner.

Fra et **forbrukerperspektiv** er det store fordeler med at området man bor i defineres som en økoregion. Forbrukeren får anledning til å kjøpe lokale, og også økologiske produkter som blant annet gir en helsegevinst. Bærekraftig matproduksjon bidrar til å ivareta miljøet i området der de bor, og sørger også for lokal sysselsetting og bosetting. Lokal bærekraftig

matproduksjon skaper en miljøgevinst, naturressursene i området ivaretas på en god måte, og etableringen av relasjoner med gjensidig tillit og samarbeid mellom produsenter og forbrukere muliggjøres.

For de ulike **myndighetsnivåene** i regionen vil det å bli en økoregion innebære noen forpliktelser. Offentlige, regionale og lokale myndigheter forpliktes til å spre kulturen for økologisk mat gjennom et bredt spekter med initiativer;

- Området erklæres fritt for sprøytemidler. Den økologiske jordbruksmodellen må verdsettes og løftes frem, og de må bidra til å spre informasjon om regionen og dens arbeid via eksempelvis brosjyrer eller nettsider med oversikt over lokale produkter og tjenester, kalendere for begivenheter som skjer i regionen som forteller om den lokale kulturen, turisme og lokale produkter.
- Myndighetene forpliktes til å gå i front når det kommer til å ha fokus på bærekraft ved innkjøp. Dette innebærer økologisk mat i offentlige kantiner som på skoler, helseinstitusjoner og lignende.
- Det må gis bistand til gårder som ønsker å gå over til økologisk produksjon.
- Initiativer for å utnytte lokale økologiske produkter må implementeres, eksempelvis ved bondens marked, det å fremme lokale turistdestinasjoner og hoteller gårder med overnatting, samt restauranter som fokuserer på bruk av lokal mat og økologiske produkter, cateringtjenester, restauranter og matbutikker som serverer eller selger økologisk mat.
- Fremme bruken av de økologiske og bærekraftige prinsippene på andre områder, for eksempel gjennom forvaltning av offentlige parker, håndtering av organisk avfall, gjennom byggeforskrifter, med mer.
- Økologisk landbruk på statseid land og offentlig eiendom må fremmes. Disse områdene forvandles til økologiske gårdsinkubatorer, som kan fungere som en katalysator som bidrar med kunnskap, ressurser og aktiviteter for de som ønsker å starte et arbeid på veien fra ide til marked, ikke bare innenfor økologisk landbruk, men også med fokus på de sosiale aspektene i landbruket.

Forsknings- og utdanningsinstitusjoner involveres ved relevant forskningsarbeid og i opplæringsøyemed. De kan bidra med kunnskap og kompetanse for å styrke og fremme enkeltpersoners og interessenters initiativ innenfor økoregionens verdigrunnlag og prinsipper.

Nærings- og landbruksindustrien kan dra veksler på en økt konsentrasjon av økologiske gårder, eksempelvis ved samarbeid innenfor landbruksutstyr, logistikk og videreforedling av råvarer.

Reiselivsaktører og restaurant/catering-bransjen får muligheten til å utvide de tjenester og produkter de leverer og serverer ved å kunne markedsføre med kvalitetsstempelen at råvarene er lokale og sesongbaserte. Ved å justere og tilpasse produktene etter hver sesong vil man skape en variert “meny” av både mat, kultur, turistdestinasjoner og underholdning som vil gjøre det attraktivt å komme tilbake eller å forlenge oppholdet.

Andre markedsaktører, som for eksempel interesseorganisasjoner innenfor miljøarbeid, foreninger innenfor landbruket og reiselivsaktører med fokus på økoturisme, involveres i arbeidet med å fremme økoregionen og dens lokale fortrinn. Eksempelvis kan dette handle om å skape arenaer med ulike aktiviteter for sine medlemmer, kompetanseheving og utarbeidelse av verktøy som kan bidra til standardisering av markedsføring og arbeid med forenkling av sertifiseringsordninger for å kunne sette et felles kvalitetsstempel på produktene i regionen.

Turistforeningen fremmer økoturisme i regionen med å utarbeide og markedsføre egne bærekraftige turstier for både turgåere, syklistene, og ridende. I tillegg kan de fremme initiativ som handler om bygdeturisme, studiebesøk for studenter, sommerleir for barn og unge, med mer.

Miljøforeninger jobber for å ivareta kulturlandskapet, og fremme en verdsettelse av de lokale naturressursene i regionen.

I sum gir erfaringene fra Italia et innblikk i hva som kan være mulig å få til i Nordland, dersom man legger til side fri konkurranse, fokuserer på samarbeid og på lokale råvarer i sesong. Samarbeid mellom alle de aktuelle interessentene i en økoregion er kanskje det som er det viktigste for å skape en forståelse for hvorfor man må endre dagens system.

Produsentene må få den anerkjennelsen og den økonomiske bistanden som er nødvendig for å dyrke mer av maten, som det er forutsetninger for å dyrke i Nordland lokalt.

4.2 Empiriske funn fra intervju og observasjon

I figuren under presenterer vi en kort oppsummering av empiriske funn.

Figur 17 Oppsummering av empiriske funn

4.2.1 Klimatiske forhold

Klimatiske utfordringer for jordbruket i Nordland og Cilento er veldig forskjellige. Mens lite regn og mye varme preger forholdene for produsentene i Cilento, er mye regn og lite varme realiteten for produsentene i Nordland. På grunn av de naturgitte forskjellene er det også forskjellig hvilke råvarer som har de beste vekstforholdene på de ulike stedene. Mens det i Cilento ligger godt til rette for blant annet dyrking av sitrusfrukter og oliven, har vi i Nordland fine forhold for blant annet potet og gulrot. Selv om man gjerne skulle ønsket seg et klima litt nærmere middelhavsklimaet i Cilento, er det store fordeler med de harde forholdene plantevekstene i nord er prisgitt å vokse i. Også skadedyr og pest får hardere levekår her nord, noe som gjør at jordbruket i utgangspunktet har gode forhold for minimal bruk av plantevernmidler i produksjonen.

4.2.1.1 Biodiversitet

Biodiversitet, eller biologisk mangfold, er mangfoldet av levende organismer i et område. Det er mange grunner til at man bør bevare et slikt mangfold, blant annet økonomisk, indirekte økonomisk, og etisk verdi. Ved direkte verdi menes planter og dyr som fungerer som mat eller medisiner for menneskene. Indirekte verdi pekes på som arter som for eksempel bestøver avlinger eller har andre indirekte fordeler som mennesket, som rekreasjon. Til sist handler det

om den etiske verdien, som går ut på at hver art har en egenverdi, en tankegang man kjenner igjen fra det organiske verdensbildet i den økologiske økonomien (Ratikainen, 2021).

4.2.1.2 Jordhelse

En grunnleggende forutsetning for å produsere god og næringsrik mat er god jordhelse. I en liten neve jord kan det finnes så mye som en trillion ulike organismer, og for å opprettholde god jordhelse må disse organismene få den næringen de har behov for på en naturlig måte. I det økologiske jordbruket bruker man derfor vekselbruk, som går ut på å ikke plante samme veksten på samme jordstykket to år på rad (Økologisk.no, 2023). Ved å dyrke med monokultur i store anlegg mangler man det naturlige organiske materialet i kretsløpet. Monokultur går ut på å dyrke en type vekst i samme jord år etter år, uten innslag fra andre arter. Ved monokultur utarmes dermed jorda gradvis og blir til sårbare biologiske systemer som krever stadig flere innsatsfaktorer, som gjødsel, for å fungere. Vekstene vil dermed også bli svakere stilt i møte med skadedyr, som fører til stadig økende bruk av plantevernmidler (Bratberg, 2021). En utfordring i dagens samfunn er de ulike kjemiske og fysiske stoffene vi omgir oss med og som tilføres maten, som gjør at matavfallet ikke kan defineres som organisk materiale, også påpekt av en av informantene.

“Man kan ikke bruke kompost fra sorteringsanlegg til gjødsel, fordi det organiske avfallet har fått i seg masse hormoner, mikroplast og andre rariteter på veien som man ikke vil ha i jorda igjen.” - Nordland, prosjektleder 5

Størst er ikke alltid best. Ved monokultur og effektivisering i store anlegg mister man det naturlige organiske tilskuddet i jorda, som gjør at jordhelsen svekkes og næringsinnholdet i jorda går ned, som til slutt går ut over oss mennesker. Disse konsekvensene ville vært redusert om man dyrket med biologisk mangfold, eller biodiversitet.

Primærnæringene som fiske, fangst og jordbruk har historisk sett vært grunnlaget for verdiskapning, og dagens samfunn er bygget opp over lang tid med basis i disse næringene. I stedet for å tenke langsiktig har vi tatt den korteste og mest lettvinde løsningen i tanken om økonomisk gevinst, men i det lange løp vil det ikke lønne seg å ta snarveier, nå som konsekvensene av denne produksjonsmåten kommer frem. Markedskapitalismens premisser om nyttemaksimering fungerer derfor ikke for jordbruket.

Vi har over lang tid eksportert organisk materiale ut av jorda, uten å tilbakeføre noe til jorda. Økosystemets balanse har ikke blitt ivaretatt, og vi har overforbrukt næringsgrunnlaget vårt. Det foregår mange viktige, dynamiske og kjemiske prosesser i jorda, drevet av fotosyntesen,

og behovet for tilførsel av organisk gjødsel er det som fører til en levende, rik matjord som kan gi oss sunn og næringsrik mat i andre enden. Behovet for endring må sees i sammenheng med naturens premisser, som man kjenner igjen fra tankegangen i økologisk økonomi. Det er utfordrende å produsere økologisk mat i Nordland uten husdyrhold, man må derfor ha flere tanker i hodet samtidig, noe informantene i Nordland også peker på.

“Vi må få jorda i balanse, og det krever kunnskap om jordhelse. Politikerne må lytte til fagfolk, det er konsekvenser med å drive slik vi gjør i dag, og det må opp og frem i lyset. Vi har en tendens til å presse det til det kommer til en krise før vi gjør noe, men da er det gjerne for sent. Folk forventer at man kan legge om til økologisk og at det produserer like bra som det konvensjonelle med en gang, men det tar tid. Naturen er ingen quick fix. Det naturlige kretsløpet må opp og gå igjen, det er helt nødvendig fordi jorda er helt degenerert nå. Storsamfunnet burde bekoste å få det organiske materialet tilbake til god kvalitet uten at det skal koste bonden noe. Hvis folk får mer kunnskap om hva maten de spiser gjør med dem, ville nok villigheten vært større.” - Nordland, produsent 5

Husdyrene brukt på riktig måte, og med tilpasset størrelse, altså ikke stor fabrikkdrift - har en positiv miljøpåvirkning. Det er noe vi bør fokusere på i regionen. - Nordland, myndigheter 3

Jordbruket må endre seg til å ha en mer holistisk tilnærming, slik at innsatsfaktorene man har behov for kan tilvirkes lokalt. På denne måten vil man beholde mest mulig av det som produseres i kretsløpet. Et eksempel på en slik lokal tilvirkning er en form for fellesskap eller kooperativ blant produsenter, hvor det produseres organisk, næringsrik gjødsel basert på avfall fra de ulike produksjonene i regionen. Å etablere et kooperativ blant økologiske produsenter er et av grepene de har tatt i Cilento. Her har de en helhetlig tankegang hvor de i samarbeidet kan nyttiggjøre seg alle ressurser fra produksjonen, som forklart av en av informantene;

“Kooperativet tar imot avlinger og videreforedler dem, for eksempel lager de olivenolje. Avfallet fra produksjonen brukes til å lage kompost og jordstartere som produsentene kan kjøpe billig for å bruke til gjødsel/organisk avfall med liv i jorda. Vi bruker avføringen fra dyrene til å lage næringsrik jordstarter, alt ligger under en duk og godgjør seg. Alt brukes, til og med steinene fra olivenene blir knust ned og brukt som energi til oppvarming, drivstoff og lignende. Det er viktig å ta vare på alle ressursene og restråstoffene man har rundt seg for å skape et sirkulært system for god jordhelse.” - Cilento, Myndigheter 2

Vi kommer tilbake til en nærmere beskrivelse av det nevnte kooperativet i kapitlet om samarbeid og samhold.

4.2.1.3 Motstandsdyktighet i økologisk jordbruk

Motstandsdyktigheten i det økologiske jordbruket er større enn i det konvensjonelle, peker flere av informantene på. Både innenfor det klimatiske aspektet, men også i et kostnadmessig perspektiv har det sine fordeler å dyrke økologisk.

Klimatisk

Ved økologisk dyrkning vil jorda bli sterkere og mer motstandsdyktig, noe som vil gjenspeile seg i vekstene som dyrkes. Plantene blir mer tilpasningsdyktige både når det gjelder de klimatiske forholdene, som stadig er i endring, men også i forhold til problematikken med skadedyr og pest.

“Klimaendringer har såvidt påvirket systemet, årshjulet har blitt litt endret. Nå høster man noe litt senere enn før og noe tidligere enn før. Som produsent er man tvunget til tilpasning, men produksjonen har vært resilient på grunn av økologisk produksjon, det blir lettere å adaptere og tilpasse seg. Ved dårlige sesonger finnes det ikke noen ekstra finansiering, men det er sjeldent at det økologiske jordbruket kollapser på grunn av den høye resiliensen i forhold til konvensjonelt jordbruk. Dersom en faktor i det konvensjonelle påvirkes negativt, så kollapser alt. I økologisk dyrkning så er det mer håndterbart og tåler mer.” - Cilento, produsent 1

I det konvensjonelle jordbruket brukes det stadig mer syntetiske plantevernmidler, mens det økologiske jordbruket fokuserer på å benytte seg av naturlige metoder for å bekjempe pesten. I Cilento har de kommet en lang vei for å tilpasse seg de klimatiske endringene og forholdene de til enhver tid lever i, og flere av informantene peker på at det økologiske jordbruket har en sterkere motstandsdyktighet og tilpasningsevne enn det man finner i det konvensjonelle jordbruket.

“Vi har ikke mye problemer med pest, det mest utsatte er frukt og grønnsaker, men det er vanligvis ikke et problem. Tomater for eksempel blir angrepet av en sopp, men det bekjemper vi ved å smøre melkerester på bladene, det fungerer som et naturlig sprøytemiddel. Til tross for utfordringer med pest så kan det håndteres på en økologisk måte som ikke dreper mikroorganismer, eller er farlig for planter og mennesker. Man må bruke kunnskapen man har for å se på flere naturlige måter å beskytte planter på. Ikke bruk gift.” -Cilento, produsent 1

“De økologiske vekstene er mer resiliente. Pesten finnes naturlig i jorda, det handler om biodiversitet, de er en del av det naturlige systemet. Monokultur gir større grunnlag for pest. Dyrker du kun en vekst får du ikke naturlige fiender i systemet. Har man biodiversitet så jobber man til man finner en god løsning på problemet. Man må være “hard headed, og soft hearted.” - Cilento, myndigheter 2

Også informantene i Nordland peker på fordeler med dyrkning uten eksterne innsatsfaktorer, og viser til høyere utnyttelsesgrad. De peker på kunnskap om de lokale forholdene man dyrker i som en viktig faktor for å lykkes i en økologisk produksjon.

“Uten bruk av kunstgjødsel vil man kunne utnytte 100% av det dyrka gresset til dyremat. Ved gjødsling får ugressvekstene en pangvekst som gjør dem store, trælete og uspiselige. Når de bare får kumøkk vil også ugresset kunne brukes til dyrefor. Gresset tar over og blir en sterkere vekst.” - Nordland, produsent 1

“Man må kjenne sine skadedyr, og hvordan man unngår at de blir et problem. For eksempel ved å legge duk over gulrot, sørge for rett jordtype for poteten, bruk av bløt møkk fra gården, oppfølging av jordprøver og til slutt, stole på naturen.” - Nordland, produsent 1

En faktor som taler for lokal produksjon av varer, heller enn import, er at man ved å importere store mengder fra andre land også vil få med seg ukjente pest- og skadedyr som ikke hører hjemme i den lokale floraen. Disse vil etablere seg og tilpasse seg sitt nye miljø, som påpekt av en av informantene i Cilento.

“Når man må importere vekster fra andre land, importerer man også nye pesttyper, som forurensere og blander seg med de lokale produktene. Det er normalt gode forhold i Italia, så pesten tilpasser og videreutvikler seg i de nye forholdene. Om det er en fuktig vinter vil det komme mer sopp, som igjen vil påvirke neste års produksjon. Jo større områder man har, jo større mulighet for infeksjon. Organiske planter er mer resiliente og påvirkes av pest i mindre grad. Det beste er å fokusere på det lokale, for å unngå importforurensing.” - Cilento, prosjektleder 3

Økonomisk

Ved økologisk dyrking blir man mindre påvirket av svingninger i markedet når det kommer til pris på gjødsel og andre tilskuddsfaktorer, nettopp fordi man ikke har behov for dem. Ved å dyrke organisk er det naturlige forhold og svingninger som gjør seg gjeldende. I et økonomisk perspektiv kan det selvsagt hende det tidvis kommer en dårlig sesong, men på grunn av større motstandsdyktighet i de økologiske vekstene blir man i mindre grad påvirket av dette. Med andre ord er det en vinn-vinn situasjon med økologisk dyrking, så lenge de riktige innsatsfaktorene er på plass, noe både informantene i Cilento og i Nordland peker på.

“Biodiversitet er viktig. Man må la forskjellige dyr gå fritt, og ha ulike avlingstyper og vekster i jorda. Folket må involveres og på den måten vil de bli overbevist om at økologisk mat er bra. Det er også mange økonomiske fordeler med slik drift, man får stor kostnadsreduksjon når man har fått så god jordhelse at det ikke er behov for å kjøpe frø og gjødsel. Jordkvaliteten blir bedre, og da blir behovet for tilskudd i jorda lavere. En slags omvendt sirkel, det blir bedre og billigere år for år ved biodiversitet og økologisk dyrking.” - Cilento, Prosjektledelse 1 og Cilento, Myndigheter 2

“Ved å produsere økologisk med prinsippene om biodiversitet blir man mindre sensitiv til prisendringer. Det ble ramaskrik i det konvensjonelle jordbruket i covid-tida når prisene på blant annet kunstgjødsel dobla seg, det påvirket hele produksjonen. Det er en systemfeil. Jeg merket ingenting under covid-tida, fordi jeg ikke bruker mye fossilt i produksjonen. Man er mindre sårbar for eksterne faktorer som økologisk produsent.” - Nordland, produsent 5

4.2.1.4 Å finne balansen mellom økologisk og konvensjonelt jordbruk

Det å skulle snu hele jordbruket til å produsere økologisk er ikke gjort i en håndvending. Noen kritiserer de økologiske forkjemperne og peker på at næringsinnholdet i jorda ikke er noe bedre enn ved konvensjonelt jordbruk, men refererer gjerne til undersøkelser gjort i jordbruk som nettopp har lagt om fra konvensjonelt til økologisk. Å bygge god jordhelse tar tid og tålmodighet, og en slik sammenligning vil ikke være korrekt når man ser på de langsiktige linjene (Serikstad, 2017).

“Fokuset til en økoregion i Nordland bør være helhetlig og inkluderende. Et ensidig fokus på at all produksjon skal være økologisk vil kunne føre til ekskludering av de som allerede i dag driver gården sin etter økologiske prinsipper uten å være sertifisert.” - Nordland, myndighet 4

Et annet argument mot å kun fokusere kun på økologisk jordbruk går ut på at jordbruket i Nordland på generell basis går en dyster tid i møte om den raske nedgangen i jordbruket fortsetter. En av informantene i Nordland forteller at nedgangen i Nordland er høyere enn i resten av landet. Flere av informantene peker på et behov for å se på de store linjene i første omgang, for å få bukt med det største problemet i første omgang, og ser behovet for å finne en gylden middelvei med det beste fra begge leirene.

“Det er store strukturelle problemer i næringen som gjør at fokuset ikke ligger på økologisk produksjon. Det satses selvsagt på økologisk, men når hovedproblemet er nedleggelse, så er ikke økologisk et mål i seg selv. Det er viktigere å stanse nedleggelsen heller enn å forfekte at alt skal være økologisk.” - Nordland, myndigheter 1

“Det økologiske jordbruket har kanskje fått et dårlig omdømme, i tillegg er det en stor mangel på produsenter i jordbruket på generell basis, hovedtilnærminga bør derfor ikke være at alt skal være økologisk. Om man tenker bredere og mer helhetlig kan man få bedre resultater og vil være mer inkluderende, noe som gir større sjanse til å få flere med seg. Det handler om god agronomi, god praksis. Heller enn å kun fokusere på at alt skal være økologisk, kan man prøve å redusere de tilsatte innsatsfaktorene i det konvensjonelle.” - Nordland, myndigheter 4

Også i Cilento har de sett behovet for å gjøre omleggingen trinnvis.

“Ikke tenk økologisk i første omgang, ta det trinnvis, tenk lokalt først. Målet er kvaliteten på jorda, næringsstoffer i maten og livet til de menneskene som lever der, ikke om produktene har den riktige klassifiseringen.” - Cilento, Prosjektledelse 1

4.2.1.5 Arealutnyttelse

Ifølge en rapport utarbeidet av NIBIO, finnes det store utmarksområder i Nordland med potensial for jordbruk. Rapporten har kartlagt alle ulike biotoper med ulike kvaliteter, og disse

områdene har mange muligheter for nyttiggjørelse til dyrkning og beite, bare man tenker utenfor boksen (NIBIO Refsdal rapport). Ved å se på det helhetlige naturgitte systemet kan man finne andre muligheter til å bidra enn hva man kanskje først så for seg. Ved å tenke kreativt kan man finne gode løsninger, både på land og i vann. I Cilento ser de på andre måter å utnytte arealer på som kan gagne det helhetlige bildet, i tillegg til matproduksjon, noe som handler om å se verdien av hvordan man kan nyttiggjøre seg de ulike unike områdene, eksemplifisert av informantene under.

“Jo større jordområde du har, jo mer tjener du - lønna er avlingsbasert. Om du har under 5 hektar land tjener du lite, halvparten av lønna kommer fra “greening”/beplantning og andre jordbruksaktiviteter. Det er viktig å også fokusere på å øke artsmangfoldet ved å plante blomster som bidrag til pollinering, på den måten bidrar man også til å legge til rette for et rikholdig mangfold, dette vil igjen føre til bedre vilkår for hovedproduksjonen.” - Cilento, prosjektleder 3

“Nasjonalparker og områder på UNESCO sine ulike lister gir store fordeler for regionen. Blant annet i form av at områder med denne statusen blir bedre tatt vare på av både det offentlige og de besøkende, i tillegg kommer fordelene med at det vil tiltrekke seg turister som ønsker å oppleve og besøke steder med verdensarvstatus. Det er et naturlig kvalitetsstempel.” - Cilento, produsent 1

En av informantene peker på utfordringen med omdisponering av matjord til andre formål i bynære strøk, og anbefaler andelslandbruk som et bedre alternativ til å utnytte disse områdene;

“3% av arealet i Norge er dyrkbart, fristelsen er likevel stor til å omdisponere. Jordvernet er sterkt, men markedøkonomien er sterkere. Bynære dyrkbare områder står i fare for å måtte vike for byutviklingsprosjekter når markedskreftene setter inn. Man bør kanskje heller fokusere på bynære andelsjordbruk hvor “byfolk” kan få nærhet til naturen og jordbruket i et fellesskap.” - Nordland, produsent 3

Ikke bare i jordbruket er det behov for nytenking for ressursmaksimering, i havbruket har man også tanker om hvordan man kan produsere mer på mindre arealer for å redusere inngrep i naturen, som en av informantene peker på.

“Det gjennomføres FOU-prosjekt med å samle to trofiske nivå i samme oppdrettsanlegg med taretau i laksemerdene. Hensikten er å avklare flere ting, nemlig at man kan lage et industrielt produkt, at man kan lage fiskefor av tare, at man kan fange CO2 på denne måten, og at både taren og laksen har det bedre av å bo sammen. På denne måten vil taren vokse bedre ved å leve i gjødselen fra fisken i tillegg til havstrømmen, den vil dermed klare å fange nitrogen og fosfat. Dette er en mer bærekraftig og arealbesparende produksjon som gir mindre inngripen i naturen. All industriell produksjon setter fotavtrykk i naturen, om man vil det eller ikke. Dette forskningsprosjektet kan føre til ny konfigurasjon og mulig presedens i næringen, om det lykkes.” - Nordland, produsent 4

Hydroponi - en arealbesparende dyrkningsmetode?

Hydroponi er en måte å dyrke planter og grønnsaker på ved bruk av vann, og er et alternativ til det tradisjonelle jordbruket. Dersom man har areal- og klimamessige utfordringer som hindrer regionen i å produsere nok mat til befolkningen, kunne dette vært et alternativ som bidrag til matsikkerhet og beredskap. Likevel mangler det grundig forskning som sier noe om næringsinnholdet i mat produsert hydroponisk mot mat fra det vanlige jordbruket, for å se om det kan være hensiktsmessig med slik produksjon i et ernærings- og helseperspektiv. Det krever ressurser å gro disse vekstene, og hvis resultatet er at maten ikke inneholder nok næringsstoffer som metter, vil man ende opp med å måtte spise mer for å dekke næringsbehovet. Dette vil ikke være lønnsomt hverken i forhold til ressursutnyttelse, tid, økonomi, eller helse- og ernæringsmessig. På den andre siden, om forskjellen er liten, vil det kunne være et godt supplement til det økologiske jordbruket. Dette sier informantene i Nordland og Cilento om hydroponi;

“Hydroponi kan ikke erstatte dyrking i jorda. Man kan finne spor av hele det periodiske system i planter dyrket i jorda, det er en stor biodiversitet av mikrober. Man vil få mindre næring i mat dyrket ved hydroponi. Det riktige å fokusere på er god jordhelse, det finnes ingen easy fix.” - Nordland, produsent 5

“Ved hydroponisk dyrking kan man ikke markedsføre varen som økologisk, selv om man bruker ulike kjemiske organiske tilsetningsstoffer i vannbasen. Å dyrke er litt som å gro et menneske, man trenger alle næringsstoffer, vitaminer og mineraler. Men dersom næringsinnholdet i mat dyrket hydroponisk og økologisk er tilsvarende så er det jo ikke et problem, det vil kunne løse arealproblemer.” - Cilento, prosjektleder 3

4.2.1.6 Helse

I et helsemessig perspektiv er det flere fordeler å peke på ved økologisk jordbruksproduksjon.

En av disse er et høyere næringsinnhold i økologisk produsert mat, kontra mat fra det konvensjonelle jordbruket. Informantene i både Cilento og Nordland peker på “the hidden hunger” som et verdensproblem det offentlige har ansvar for å adressere. Dette handler om at næringsstoffene i maten vi spiser ikke gjør oss mette eller gir oss næring, som gjør at vi både spiser mer, og dermed også mer av det som gjør oss syke. En av informantene i Cilento sier; *“Man blir lykkeligere av å spise et eple enn å spise en pille” - Cilento, Prosjektleder 4*

Sitatet over illustrerer hvordan maten vi spiser ikke bare påvirker oss fysisk, men at den også spiller en rolle i vår psykiske helse. En annen informant påpeker at det offentlige må gå i bresjen for å fremme økologisk, helsefremmende mat.

“Man kan peke på “the hidden hunger”. Konvensjonell mat gir mindre næringsstoffer i maten, som fører til at man spiser mer mat for å få nok næring. Det virker som at mange av sykdommene man har i Norge ikke eksisterer her i Italia, må være noe med maten. Hvis du blir syk er det en kilde til rikdom for de som produserer og selger medisiner. Folk bruker ikke hodet lengre, for meg er det et nederlag hver gang jeg ser et barn spise snacks og proteinbarer, jeg får lyst til å stoppe opp og spørre foreldrene om hvorfor de gir det til barna sine..” - Cilento, produsent 2

“Gammeldags økonomisk tankegang henger igjen, det er en kortsiktig tankegang. Man må fokusere på næringsinnhold i maten. Det er mye høyere næringsinnhold i eldre kornsorter, som gir ernæringsmessig høy kvalitet. “The hidden hunger” er et internasjonalt problem. Det er næringsubalanse i ernæringen hos mange folkegrupper i verden, og vi spiser oss syke.” - Nordland, produsent 5

Ikke bare vil økologisk næringsrik mat gi helsegevinster for oss mennesker, helsen til dyrene er også viktig å ha i mente. Vi bør, som forbrukere være opptatt av hva dyrene spiser, ettersom eventuelle stoffer til syvende og sist havner i en menneskemade. En av informantene i Nordland har dyrevelferd og dyrefor som sitt fokusområde, og peker på det sirkulære systemet som veien å gå;

“Fiskevelferd i oppdrettsnæringen har et stort fokus. Det forskes på om laksen får det bedre av å stå i anlegg med to trofiske nivå. Taren som produseres skal lages til dyrefor, og det forskes på å se om grisen får bedre tarmflora av å spise tare. Man må utnytte hverandre sine ressurser - fisken har godt av rensingen fra algene, og algene lever godt med gjødselen fra laksens avføring. Det handler om å leve i ett med naturen, alt henger sammen med alt i et sirkulært system.” - Nordland, produsent 4

4.2.1.7 Tid og tilstedeværelse

Å dyrke økologisk krever mye agronomisk kunnskap og en god porsjon tålmodighet, om man skal tro informantene. I Cilento planter de kløverblomst rundt oliventrærne for å omsette nitrogen fra lufta til næring i jorda, mens økologiske produsenter her i Nordland forteller at kløverknoppene telles tidlig på våren, og at de går rundt og sveiver ut kløverfrø for hånd før jorda har blitt tørr nok til å kjøres på med traktor. Tid og tilstedeværelse trekkes frem som en viktig faktor for å lykkes med økologisk produksjon.

For å lære av naturen kreves tid, og med tiden kommer verdifulle erfaringer og kunnskap. Selv om målet må være at all matproduksjon i verden skal følge naturens egne premisser uten giftige tilsetninger, må man flytte en fot om gangen. Produsenten er et fyrtårn i lokal sammenheng og har arbeidet for kunnskapsdeling om økologisk landbruk i en årrekke.

*“Dagens standard er stort og effektivt - økologisk krever tid og tilstedeværelse. Man vil ha mest mulig, kjappest mulig billigst mulig. Dette er ikke forenelig med sunn drift etter naturens prinsipper. **Det mekanistiske er i ferd med å ta livet av oss.** Vi må leve mer i takt med naturen, og forstå at man er en del av en organisk verden. Det å leve på naturens premisser og følge svingninger i vær og vind vil gi livsmestring og større ro til*

den enkelte. Stikkord er kunnskap, erfaring, engasjement og tid, verdigrunnlag og overbevisning” - Nordland, produsent 1

“Du må like det du gjør, og gjøre en god jobb. Produsere økologisk med liten risiko, og hvis du da får mindre avling så har det ikke noe å si. Du vil være mer lykkelig fordi du tar vare på miljøet. Du reduserer din inngripen i naturen og har en positiv effekt på samfunnet. Det er en investering i fremtiden.” - Cilento, produsent 1

4.2.1.8 Ressursutnyttelse

God ressursutnyttelse handler om å utnytte de lokale, særegne råvarene vi har her nord til det fulle. Målet må være å gå fra den lineære til den sirkulære verdikjeden, hvor alle ressurser utnyttes til det fulle. Ressursutnyttelse er derfor også å bruke opp de ressursene som produseres ved å være innovative og identifisere andre bruksområder for råvarene. Mange ganger er gulrota for skeiv eller løken for liten for de standardiserte målene grossistene ønsker, og ofte er det rester igjen som er til overs etter hovedproduksjonen, som normalt sett ville gått rett i søpla. Disse har en restverdi, og denne verdien må vi være bevisste på å utnytte, for eksempel til kompostering for å lage jordstarter, eller ved å skape nye produkter. Under behandles ulike tema innenfor bruk av ressurser.

4.2.1.9 Lokale råvarer

De lokale, særegne, arktiske råvarene som produseres kun her nord er unike, og kan med fordel markedsføres som et konkurransefortrinn i større grad enn hva som gjøres i dag, slik at den enkelte forbruker forstår egenverdien av disse ressursene. En av informantene peker på at nordnorske varer som dyrkes i korte, intensive sesonger med mye lys og lite varme har noen unike særegne smaker med seg, som er et unikt konkurransefortrinn vi har her i nord, og som sier noe om nordnorsk kultur og mattradisjon.

I alle deler av verden finner vi ulike vekstvilkår for ulike vekster, dette er noe av det særegne med hvert enkelt sted, og bør verdsettes og fremheves for hver enkelt region. En av informantene i Cilento peker på viktigheten av å la naturen i større grad styre hva som skal produseres hvor, ut fra vekstvilkår og for å beholde den særegne kulturen for hvert enkelt sted.

“Må ha fokus på naturlig seleksjon, la naturen gro de vekstene som naturlig vil gro der. For eksempel cappuccino, ikke ta den med til Afrika for å lage den der. Fokuser på de naturlige råvarene man har i lokalmiljøet og lag noe av dem. Reis og lær om kulturen, prøv tradisjonene og gjerne tilpass dem, men ikke kopier.” - Cilento, Prosjektleder 3

I Nordland er man også opptatt av at de regionale fordelene fremheves for å kunne utgjøre forskjellen i den store sammenhengen.

“For å kunne skape livskraftige lokalsamfunn må man fokusere på de regionale fordelene, og ressursgrunnlaget man har i regionen. Det å fokusere på lokale produkter er et godt utgangspunkt for å se den store sammenhengen, også i forhold til sikkerhet og lokal verdiskapning - se på kretsløp, analyser og bærekraftskonsekvenser og finn gode argumenter for å opprettholde lokalsamfunn, godt forankra i de lokale ressursene. Man må spille på de fordelene man har i regionen. Det nytter ikke å se til andre steder, man må bruke det man har og snu det til noe positivt.” - Nordland, myndigheter 4

Men man må ikke glemme at forbrukeren alltid krever god kvalitet på råvarene. Er kvaliteten dårlig spiller det ingen rolle hvor lokalt det er, da kjøper forbrukeren et annet produkt. Dette synspunktet er felles for informantene i Cilento og Nordland.

“Det viktigste for å oppnå suksess er at produktene er av høy kvalitet og at det tar hensyn til miljøet under produksjonen, så kan man ta resten etterpå.” - Cilento, myndigheter 2

“Om man er liten og produserer i liten skala, og så plutselig kommer inn i en kjede hvor det kreves større leveranser, da klarer man kanskje ikke å få samme kvaliteten på alt. Det er en kjent utfordring. Da mister du tilliten hos forbrukeren, kunden forventer god kvalitet hvis ikke byttes det til et annet merke med en gang.” - Nordland, produsent 5

I et globalt miljøperspektiv kan man også fremme viktigheten av å holde den lokale maten i det lokale markedet. En av informantene peker på klimaavtrykket som maten vi importerer til Norge setter på resten av verden.

Tenk litt på import av mat til Norges befolkning fra andre land - hvor stort avtrykk setter det å produsere norsk mat i andre land med tanke på vann- og arealbruk for eksempel. Man må se helhetlig på systemet, for eksempel det sosiale aspektet med blant annet uakseptable arbeidsvilkår i andre land, og på nivåene med bruk av plantevernmidler og antibiotika utenfor Norge som er veldig høye. Man må se på de helhetlige innsatsfaktorene for produksjonen - miljøpåvirkning, arbeidsforhold osv. Hvor langt bak i kjeden går de egentlig når de merker et produkt bærekraftig? Det er noe å tenke på. De lokale varene er de beste. - Nordland, myndigheter 4

4.2.1.10 Restverdi

Overskuddsmat og rester etter produksjon er en ressurs som er mulig å utnytte i det sirkulære kretsløpet. Man bør som forbruker i større grad ta innover seg mengdene ressurser som forbrukes i et hushold, og søke å minimere den negative konsekvensen av valgene i hverdagen. En betydelig mengde av det som behandles som avfall på miljøstasjoner rundt om i landet har restressurs som kan utnyttes bedre, som to av informantene i Nordland peker på.

“En analyse av matavfallet viser at 23 prosent av avfallet er matsvinn, mat som er spiselig. Det viser til at det er sannsynligvis et overkonsum, at forbruket må ned og at tiltak må gjøres for å redusere dette. Det er nødvendig at husholdninger får kommunikasjon om matsvinnet, slik at det blir mer fokus på å kjøpe for å spise. Det er nok noen holdninger som må endres.” - Nordland, prosjektleder 5

“Man må ikke bruke opp ressursene, få heller med alle de trofiske nivåene. En produsent laget en stol av lakseskinn, og inni hadde han kompost av alger for å få den myk. Forbrukerne er flinke til å kildesortere nå, det går litt sport i å resirkulere. Man må være kreative og bruke ressursene vi henter fra naturen flere ganger. Det er bare kreativiteten som setter en stopper for mulighetene.” - Nordland, produsent 4

Med bakgrunnen i at matproduksjonen i denne landsdelen i utgangspunktet er svært liten, må man i alle fall søke å utnytte alt der man kan. Eksempelvis bør all spisbar mat benyttes, ikke bare de tidligere nevnte “standardiserte størrelsene” fra grossistene man finner i butikken. Man må bevege seg fra en matkjede til et matsystem, hvor også restprodukter blir benyttet og matavfall inngår i et helhetlig system som tilbakeføres til bonden som en organisk innsatsfaktor. Men ikke bare produsentene har et ansvar her, også forbrukeren må ta sitt ansvar om å ikke kaste spiselig mat.

“Vi oppdaget at sesongens første, knøttsmå potetene ble gitt til kyrne fordi ingen ville ha dem. Her har du et bedre, renere produkt med mindre giftstoffer, og ingen av oss vil spise dem. Mens restaurantene importerer småpoteter utenfra, bare nedsprøyta og av dårligere kvalitet enn den norske, og til blodpris fordi småpoteter er ansett som delikatess.” - Nordland, prosjektleder 3

Både Cilento og Nordland har mange av de samme mulighetene for ressursutnyttelse. I Cilento er de kommet klart lengre på innovasjon fordi de ser at felles videreføring på noen områder er mulig gjennom kooperativ og samarbeid. Tilbake får produsentene restproduktene som igjen kan brukes sammen med husdyrgjødsel til ny næring til jorda på gården. I Nordland benyttes også avføring fra dyrehold som gjødsel, mens jordproduksjon med restproduktene fra matproduksjon, slik de gjør i Cilento, er en utfordring grunnet snø og kuldegrader. Ved å tenke innovativt kan man finne andre måter å benytte ressurser på, enten ved å gjøre endringer på råstoffene som kan føre til en ny måte å nyttiggjøre seg av dem, eller ved å bruke dem på en helt annen måte, slik to av informantene i Nordland peker på;

“Om det er en dårlig sesong og man ikke får kornet “deigmodent” så går det bra. Man “krosser” kornet, og da kan det likevel brukes til dyrefor. Det er en måte å utnytte ressurser uavhengig av tilstand.” - Nordland, produsent 1

“Noens avfall er andres gull. Vi bruker skrotull, (ull fra buk og lår, går normalt sett i restavfallet. Red.anm.) til å legge rundt vekster som stod litt værhardt og utsatt til. Det ble en kjempesesong selv om været ikke tilsa det. Ulla fungerte til og med mot snegler. Man er avhengig av å bruke innovative løsninger når man ikke bruker gift til skadedyrbekjempelse.” - Nordland, produsent 2

Også i Cilento er de opptatt av å bruke ressursene fullt ut. Om man har en dårlig sesong eller et parti av lavere kvalitet enn man ønsker, kan man finne alternative bruksområder for produktene, som en av informantene peker på;

Produkt, pris, distribusjon og publisitet - markedsføring er svært viktig. Dersom man for eksempel skal selge en olje som ikke har topp kvalitet så kan denne markedsføres som frityrolje, mens høy kvalitet kan brukes til "high end" restauranter. Markedsføring er et verktøy. - Cilento, myndigheter 2

En av informantene hadde et godt forslag for hvordan utnyttelse av restråstoffer kunne organiseres slik at ulike produsenter kunne få oversikt over hva andre produsenter hadde til overs, som en slags en slags delingsøkonomi.

"Man kan etablere en slags "samlebank" med oversikt over de ulike produsentene, og restråstoffene de har til overs. Disse vil da kunne være tilgjengelige til bruk for andre produsenter som har behov eller ønsker å utnytte ressursene på en god måte. På denne måten kan man hjelpe produsentene med å se muligheter, utvikle nye produkter, hindre matsvinn." - Nordland, prosjektleder 3

I tillegg til kreative løsninger og fokus på utnyttelse av ressurser, peker flere av informantene i denne sammenheng på innføringen av en nasjonal matkastelov som et behov. Med en slik lov vil matbutikker og andre som håndterer salg av mat får et større ansvar for å utnytte ressursene fullt ut, blant annet ved salg til redusert pris eller ved å gi bort overskuddsmat til for eksempel kjøkken som serverer mat til fattige eller vanskeligstilte i samfunnet.

4.2.1.11 Videreforedling

Lokal produksjon av råvarer i regionen er viktig, og det samme er videreforedling av råvarene lokalt. Dette kan gi positive ringvirkninger som økt sysselsetting i distriktet, økt dyrevelferd og opprettholdelse av produsenter i nord i et matsikkerhetsperspektiv. Der den helhetlige forvaltningen av naturressursene kan gjøres lokalt, vil også alle restråstoffer ha muligheter til å få nytt liv i kretsløpet. Sentralisering ved logistikk og distribusjon fører til dårligere ressursutnyttelse i distriktene, og kan føre til at produsenter velger å legge ned eller måtte legge om måten å drifte på for å få det til å gå rundt økonomisk. En av informantene peker blant annet på nedleggelsen av videreforedling av økologisk melk i Nordland som et problem;

Vi ble nødt til å starte med egen småskala videreforedling for å unngå at våre økologiske produkter ble ispedd i de konvensjonelle." - Nordland, produsent 1

Dette fører igjen til andre utfordringer. En produsent som driver med gårdsdrift har ofte mer enn nok med å fokusere på selve produksjonen. Flere produsenter i Nordland peker på at en utfordring med lokal matproduksjon er at man er både produsent, markedsfører, selger, produktutvikler, og distributør - og at døgnet bare har 24 timer. Lokale videreforedlingsstasjoner ville dermed kunne lettet på arbeidsbyrden til produsenten.

“Det er stor mangel på produksjons- og videreforedlingsystemer i lokalområdene, det meste har blitt sentralisert. Videreforedling begrenser seg til det den enkelte har kapasitet til på egen hånd.” - Nordland, produsent 2

“Bondens eget ønske om hvordan driften skal være, må tas hensyn til. Det er mange av bøndene som ønsker å drive smått slik at gårdsdriften ikke krever flere ansatte, mer administrasjon og kanskje også en betydelig investering i nytt og moderne teknologi/anlegg. Det er ikke alle som har kapasitet til å drive salg og videreforedling av egne produkter. Videreforedling i mindre skala vil dessuten være utfordrende å ta inn i de store kjedene, disse er opptatt av kontinuitet i varetilgangen.” - Nordland, myndigheter 2

Et annet aspekt ved dette er de sosiale og mangfoldsmessige faktorene slike anlegg bidrar med. Noen av informantene i Nordland peker på viktigheten av å tenke helhetlig når det kommer til matproduksjon og forvaltning av naturressursene;

De mangfoldige verdiene forsvarer at vi søker å ha landbruk i hele landet. 1/3 av trua og sårbare arter er avhengige av at vi har beitelandskap.....

....Det er problematisk at det har vært et ensidig fokus på klimagasser og rødt kjøtt, dette fokuset blir for snevert. Man må ha en helhetlig tilnærming til hva som er bærekraftig jordbruksproduksjon. For å forsvare at man forsøker å ha jordbruk i hele landet må man se på helheten i hvilke verdier man får i samfunnet ved bærekraftig jordbruk - bosetting, verdiskapning, positive miljøeffekter ved husdyr og jordbruk; biodiversitet, karbonlagring, kretsløp, matsikkerhet, regional matproduksjon - og så må man også ha regionale videreforedlingsstasjoner.” - Nordland, myndigheter 4

“Det vi tror er en økonomisk diskusjon er i realiteten en sosial diskusjon. Lokal produksjon blir sentralisert før ompakking, og deretter ført rundt omkring i landet. Hvis lokal mat konsumeres lokalt, må videreforedlingen også være lokal. Det er ikke bærekraftig å produsere noe, sende det avgårde for videreforedling, for så å hente det tilbake igjen for salg.” - Nordland, prosjektleder 4

I Cilento har de et stort fokus på å beholde alt i det lokale kretsløpet. Kooperativet i San Mauro tar imot råvarer og videreforedler disse på en bærekraftig måte. Det finnes ingen industrialisert videreforedling i Cilento, alt behandles lokalt hos den respektive produsent eller via kooperativet. Dette kan være ineffektivt i et økonomisk perspektiv, men sett under ett er det mer samfunnsøkonomisk lønnsomt å holde videreforedlingen lokalt i lys av alle de andre fordelene dette oppnår.

“Produsentene gjør det de kan for å holde kretsløpet så lokalt som mulig. Man finner det meste på det lokale markedet, og i alle byer finner man alle de ulike typer produsenter, som slakter, bakeri, fiskebutikk, og så videre. Hver produsent har sine produkter, og til sammen utgjør de hele næringskjeden. Fokuset er på komplementære systemer som ikke krever så mye tilførsel.” - Cilento, produsent 2

“Bruk av lokale råvarer må alltid ha forrang. Man kan alltid spørre seg, hvor lokalt er lokalt? Både råvare og videreforedling må være lokal. Systemet må i størst mulig grad være komplett i et lokalt perspektiv.” - Cilento, myndigheter 2

I Norge har vi Norsk Landbrukssamvirke, en interesseorganisasjon for 17 bondeide samvirkebedrifter i landbruket. Så lenge de må drives etter lønnsomhetsprinsippet vil det oftere og oftere kunne føre til nedleggelse, som har stor påvirkning på resten av verdikjeden, som en av informantene peker på;

“Tine og Nortura har mottaksplikt, men er også underlagt krav om lønnsomhet. Dette har ført til at mange slakterier og meierier har blitt lagt ned i den senere tid. Når det blir færre plasser å levere blir det større avstand, og da dukker nye utfordringer opp, med dyrevelferd ved frakt over store avstander til slakteriene. Det er sterke politiske krefter som ønsker fremvekst av private aktører. Om samvirket (Norsk Landbrukssamvirke. Red.anm.) svekkes vil de private kunne velge å etablere seg kun nært de sterkeste produksjonsmiljøene, som igjen vil føre til mer nedleggelse i de små lokale strøk. De private tar ikke ansvar for at slike lokale miljøer opprettholdes. Aktivt jordbruk i hele landet bør være en statlig plikt, det er ikke en oppgave enkeltindivider bør ha ansvaret for.” - Nordland, myndigheter 4

4.2.2 Kulturelle forhold

Motivasjonen til den enkelte forbruker, produsent og myndighetsapparat i Cilento er som et resultat av energi og engasjement over lang tid, i motsetning til Nordland som er i startfasen. Måten Cilento regionen har arbeidet på, og arbeider på, er et direkte resultat av endringer over tid, som Nordland har muligheter å lære fra. Her kommer viktigheten av grasrotbevegelse i et samfunnsendringsspektiv, arbeidsgrupper, kommunikasjon og herunder forståelse for hvorfor man trenger økoregion og økologisk mat, og hvordan skape denne forståelsen via folkeopplysning og utdanning. Det handler også om hvordan man markedsfører en økologisk satsing ved bruk av historiefortelling og sertifisering. Sist og ikke minst, grunnpilaren i en velfungerende økoregion; samarbeid og hvordan bruk av kooperativ samkjøring resulterer i et bedre kollektiv gode som åpner opp mulighetene for tilrettelegging og inkludering.

4.2.2.1 Grasrotbevegelse

I forbindelse med forskningsreisen til Cilento var det spesielt et område de fleste informantene fra regionen pekte på som essensielt for å få igangsatt endring, og det var å skape engasjement og å kommunisere ut behovet. Ved å samsnakke og dele erfaringer kan man skape et samarbeidsklima mellom organisasjoner, produsenter og myndigheter som kan føre til engasjement og handling. I Italia, hvor tilliten til politikere kanskje er mindre enn i Norge, er holdningen at dersom man vil ha noe gjort så må man trå til selv. I Cilento førte engasjementet til et stort grasrotinitiativ, også kalt en “bottom-up” tilnærming. Engasjerte produsenter i en liten by i regionen sammenfattet et forslag til endring som de presenterte for de lokale myndighetene. De hadde gjennomført en analyse av hvordan økologiske gårder

blant annet bidro til miljøet og artsmangfold, og så behovet for tiltak som kunne føre til et mer samlende lokalmiljø til beste for naturen og menneskene i regionen. Nødvendigheten for en bottom-up tilnærming ble fremhevet:

«Det er viktig at det kommer fra bunnen. Om det starter ovenfra vil ikke den opprinnelige spiriten bli fulgt og det er derfor det er viktig at produsentene tar lead.» - Cilento prosjektledere 1 og 2

Informantene pekte også på viktigheten av å inkludere private interessenter med sammenfallende verdier og interesser, og som var villig til å engasjere seg i arbeidet. Til slutt førte arbeidet til et vedtak i kommunestyret om at man skulle sette fokus blant annet på de sosiale forholdene til produsentene ved å promotere det økologiske jordbruket.

«Hvis man går sammen er man sterkere enn om man står alene.»- Cilento prosjektledere 1 & 2

Tanken om å engasjere og kommunisere ut behovet for endring presenteres i John. P Kotters 8 stegs-modell, hvor dette nevnes som de to første stegene i en endringsprosess. Resultatet av arbeidet i Cilento var at det ble etablert en forståelse for viktigheten av hva økoregionen kunne bidra med, som førte til at myndighetene så verdien i å delta i prosessen. Her fungerte grasrotbevegelsen i en direkte bottom-up tilnærming i tråd med økologiske prinsipper.

Dersom man sammenlikner med Nordland og dagens situasjon, kan man stille seg spørrende til om en endring slik de har lyktes med i Cilento er mulig å få til i Nordland. Ved spørsmål om sitt mulige engasjement ved etableringen av økoregionen i Nordland svarte en av informantene følgende:

«Det må kommuniseres på alle nivå dersom man skal få en økoregion i Nordland til å fungere» - Nordland, myndigheter 1

De utdyper videre at de er positive til målene med en økoregion, men at det offentlige ofte er begrenset av økonomiske faktorer, noe som ofte blir tydelig på lavere nivå der man ser konsekvensen av manglende midler mer direkte. Man kan dermed se tydelige tegn på at Nordland er preget av en markedsøkonomi hvor villigheten til en endring kun kan gjennomføres i det beskyttende beltet, slik man kjenner igjen fra modellen til Imre Lakatos.

Noen av informantene forteller om hvordan en “top-down” tilnærming har fungert i andre land, og at dette potensielt kan være løsningen for Nordland. Premisset for at dette skal fungere blir da at myndighetene er med på prinsippene og forplikter seg til dette arbeidet i det lange løp, og at initiativet til grasrota er sterkt. Prosjektleder i Cilento viser til at økoregionen

i Portugal er etablert som en modell fra både top-down og bottom-up, men understreker likevel viktigheten i en sterk bottom-up ettersom dette er grunnpilarene i økoregionen.

«For at en løsning som Portugal skal fungere så er det viktig at hele samfunnet er med på sikt. Forslaget må uansett komme fra bunnen og en grasrotbevegelse er like viktig for å muliggjøre økoregionen. Et utarbeidet forslag må være et organisert produkt og man trenger derfor i stor grad dedikerte arbeidsgrupper som jobber med etableringen underveis og som samarbeider med andre, både nasjonalt og internasjonalt.» - Cilento, prosjektleder 1

Informanter i Cilento peker på viktigheten av at politikere lytter til folket sitt som en viktig del av det forpliktende engasjementet;

«Jobben til politikere er å lytte til folket sitt. Hvis ikke de gjør dette så vil de miste tilliten til folket og ikke bli sittende i politikken.» - Cilento, prosjektleder 2

Nødvendigheten av en grasrotbevegelse viser seg å være en viktig del i etableringsfasen av en økoregion. I Nordland er det mange produsenter med sammenfallende interesser, verdier og som jobber for de samme målene, hver for seg. Det er nødvendig å samle denne kompetansen slik at man i større grad får satt sammen et sterkere fagmiljø med komplementær kunnskap og erfaring.

Økologiske produsenter spesielt, men også en del konvensjonelle produsenter i Nordland driver etter økoregionens prinsipper om høy grad av regenerering og lavt forbruk av innsatsfaktorer. Mange produsenter i Nordland har også et ønske om å opprettholde lokal matproduksjon, videreforedling og nærheten til forbrukerne. Ved å skape et samlende nettverk med et felles mål, vil man stå sterkere i det videre arbeidet.

4.2.2.2 Kommunikasjon

Innen kommunikasjon handler verktøyene om å skape forståelse for behovet, og at fordelene med etablering av økoregion er basert på troverdige kilder. Teori fra endringsledelse viser til modeller for endring som sammenfaller med det informantene i denne oppgaven formidler. John P. Kotter peker, i sin 8 stegs-modell for endring, på viktigheten av å skape forståelse for, samt forankre behovet for endring.

Både i Nordland og i Cilento er man avhengig av at god og riktig informasjon kommuniseres ut til folket. Under etablering av økoregionen i Cilento gikk produsentene sammen med private, myndigheter og øvrige interessenter for å skape en felles forståelse for hva økoregionen kunne tilføre regionen. I Nordland er det behov for å skape felles forståelse for

hva økoregionen kan bidra med, slik at interessentene ser hvordan nettopp de kan gi sitt bidrag til et større fellesskap.

Selv om Nordland har et sterkt rotfeste i en markedsøkonomi med mekanistiske perspektiver, så finnes det muligheter til å endre ting lokalt, slik informanten påpeker.

«Ikke bli paralysert av det som skjer i verden i forhold til globalisering. Man må ta tilbake kontrollen og fokusere på at det lokale gir håp.» - Nordland, prosjektleder 4

I Cilento forteller prosjektlederne viktigheten av å kommunisere ut fordelene ved økologisk produksjon. Ved konvensjonell produksjon kan en produsent ha en god sesong produksjonsmessig, men likevel ikke sitte igjen med mye økonomisk gevinst på grunn av økt gjødsel og drivstoffkostnader. Ved økologisk produksjon kan man ha en multifunksjonell retning og drive med agroturisme eller andre aktiviteter for å generere inntekt. De fremhever at en dårlig sesong i en økologisk produksjon, i motsetning til konvensjonelt, vil ikke bli en bortkastet sesong da man uansett har investert i jorden. Som prosjektleder 1 i Cilento sier;

«Man må revitalisere livet i jorden. Det er ikke noe man gjør for i dag eller i morgen, men for fremtiden og fremtidige generasjoner.» - Cilento, prosjektleder 1 og 2

En annen informant utdyper viktigheten av å kommunisere ut helheten av produksjonen;

«Politisk er dette enkelt, man må ha rent vann og ren luft for alle, men man må også forklare de reelle kostnadene med mat, herunder sosiale aspekter, helseproblemer, kvaliteten på maten, de sosiale kostnadene med drift og kjemiske stoffer i produksjonen.» - Cilento, prosjektleder 2

Informantene peker her på kostnadene som det konvensjonelle jordbruket bringer med seg, i motsetning til organisk produksjon hvor man ser fordeler med mer livskraftige lokalsamfunn, mindre kjemisk forurensing og bedre sosiale forhold for både produsenter og innbyggere.

Prosjektleder 2 i Cilento pekte også på utfordringen ved å overbevise politikerne om å starte med konkret handling for lokal bærekraftig utvikling. En måte å gjøre en konkret handling på var gjennom offentlige innkjøpsavtaler. Siden Italia er medlem i EU omtales denne praksisen som “green public procurement” (GPP). GPP er en innkjøpspraksis som fremmer miljømessig bærekraftighet og fokus på sosialt ansvar i offentlige anskaffelser. Dette innebærer å hensynta miljø og sosiale kriterier i hele anskaffelsesprosessen, fra utforming av anskaffelsesstrategier til valg og produkter og tjenester, noe som er mulig å få til uten å gå på akkord med kvalitet og effektivitet i anskaffelser. For å skape en større etterspørsel etter økologisk mat er man dermed avhengig av at offentlige aktører er med på denne satsingen for lokale matvarer.

Også mange av forbrukerne har behov for ekstern påvirkning og opplysning om fordeler for å velge økologiske produkter. Ifølge informantene i Cilento har det ikke vært noen form for offentlige kampanjer for å få folk til å kjøpe økologiske produkter. De forklarer at det som derimot gjøres er å fremheve lokale og økologisk produserte varer i lokale restauranter. Restauranter opplyser kundene om produsentene av maten de serverer, og historien bak den, slik at forbrukeren får et forhold og nærhet til maten, noe de mener er viktig. De fremhever også nødvendigheten av god folkeopplysning i et helseperspektiv. Som tidligere nevnt påpekes det at folk mangler kunnskap om kvaliteten og innholdet i maten de spiser. Uten å ha kunnskapen til å skille mellom dårlig mat og sunn mat med god næring, fører det til at flere tar dårlige kostholdsvalg. God folkeopplysning er dermed en direkte påvirkning av folkehelsen.

Her i Nordland har det heller ikke vært noen form for offentlige kampanjer for å få folk til å kjøpe økologisk eller handle lokalt. Det har derimot vært en form for selvsabotasje når det gjelder omdømmet til det å være produsent.

«Produsentene har ikke vært eget yrkes beste ambassadør». Nordland- myndigheter 2

Informantene utdyper at dette medfører at det økologiske omdømmet er enda dårligere, og at det er utfordrende å påvirke forbrukerne til å endre tankesett og fokusere på å handle lokalt og økologisk. Denne oppfatningen har flere av informanter;

«Produsentene er ikke motivert til å drifte økologisk på grunn av renomméet. Det kan virke litt hippie. Det er derfor viktig at man jobber for å bryte ned fordommer om økologisk produksjon.» Nordland, prosjektleder 3.

Det er avgjørende at flere ønsker å bli produsenter med tanke på nedleggelsestakten i jordbruket i Nordland. Muligheten ligger i å være flinkere til å drive med positiv påvirkning og være bevisst på å også opplyse om det som er positivt med yrket, forteller en av informantene i Nordland. Informanten sier at *«det positive må komme til overflaten i større grad»*, peker også på at politikken som føres i dag er en stor utfordring for jordbruket, da fokuset ligger på nyttemaksimering i et isolert område, heller enn det helhetlige perspektivet. Dette handler i stor grad om at markedsøkonomien står sterkt, og at man dermed ser på å optimalisere innenfor det gjeldende systemet.

Noen av produsentene i Nordland mener også at matsikkerhetstankegangen må få et større feste i befolkningen, og at dette må starte på det lokale nivået. Det er nødvendig at samfunnet som helhet har en grunnleggende forståelse for hvorfor økologisk og lokal matproduksjon burde prioriteres; både for forbrukere og produsenter. Å overbevise godt voksne mennesker til

å endre tankegang kan være krevende. Det vil derfor være lurt å prioritere denne kunnskapsdelingen i en tidlig læringsarena som for eksempel skolen.

4.2.2.3 Utdanning

Et av premissene for en fungerende økoregion er at produktene produseres på en måte som er sunn for både jorda og menneskene. Dette innebærer at storproduksjon av enkeltarter slik man kan finne i de større konvensjonelle jordbruksområdene bør erstattes med virksomheter som i større grad ivaretar et biologisk mangfold, biodiversitet. I Cilento er det mange økologiske jordbruk, mens i Nordland er det relativt få. En utfordring kan være utdanningen som tilbys.

En utfordring som pekes på er at agronomutdanningen på Ås i stor grad fokuserer på konvensjonell produksjon. Her følger systemet en markedsøkonomisk tankegang med mål om å maksimere avling for å maksimere inntekt. Selv om studentene lærer om økologisk produksjon, er det ikke her fokuset ligger. Muligheten for å snu denne tankegangen starter i det små, og pågående tiltak er at det blant annet har blitt opprettet et eget studietilbud i Nordland. Også på videregående skolenivå har det blitt etablert fag som omhandler prinsippene om økologisk økonomi, med første gjennomføring inneværende år. En av informantene forklarer;

«Utdanning innenfor økologisk og bærekraftig matproduksjon vil gi en langsiktig gevinst, i form av kunnskapsutvikling som bidrar til økt samfunnsverdi». -Nordland, prosjektleder 3

Ved å fokusere på kompetanseheving innenfor det økologiske tankesettet på alle nivåer vil man sakte men sikkert kunne snu tankegangen om nyttemaksimering og vekst til en mer organisk og helhetlig tankegang.

4.2.2.4 Markedsføring

En annen viktig del i kommunikasjonen er markedsføringen av økologiske og lokale produkter. Produktene må markedsføres dersom man ønsker at forbrukeren skal kjøpe dem, men fokuset bør også ligge på markedsføring av regionen eksternt som helhet. I Cilento påpeker en av informantene viktigheten med markedsføring;

«Ved å bruke turistbyråer, sosiale medier, og det at folk snakker om opplevelsen i personlige nettverk fører til at turistene kommer tilbake mange år på rad.» - Cilento, produsent 1

Samme informant forteller at man må utnytte de mulighetene man har for å tiltrekke folk til regionen, og fremhever det å markedsføre UNESCO-statusen i Cilento. Informantene peker også på viktigheten av å introdusere andre aktiviteter enn bare jordbruk. I Cilento har de

kombinert gårdsdrift med blant annet “Airbnb” (utleie av overnatting for private. red.anm.) og restaurantdrift.

I Nordland forteller en av informantene om et prosjekt hvor de inviterte kokker fra utlandet til regionen for å lage mat basert på Nordlands lokale råvarer, for så å åpne en “pop-up restaurant” for de lokale. Dette bidro til å markedsføre de lokale særegne råvarene på et internasjonalt nivå, og tiltrakk på samme tid også de lokale som fikk smake de lokale råvarene i en kreativ, nytenkende setting.

Nordland, som Cilento, har flere muligheter for å trekke turister til regionen. Synlighet for publikum og en lett tilgjengelig oversikt over produsenter trekkes frem som et viktig fokusområde. Nordland er et langstrakt fylke med lang kystlinje hvor Hurtigruten og dens turister har mange anløp. Ved å rette markedsføringen av regionen og dens lokale produkter og særegenheter til disse turistene, kan man bidra til at regionen blir mer attraktiv.

Lokale aktiviteter og restauranter er derimot ikke nok for å skape oppmerksomhet og etterspørsel etter lokale og økologiske matvarer. For å nå forbrukere i regionen så må man treffe dem der de handler mat, nemlig butikken. I et hav av produkter vil det være essensielt å synliggjøre produktene som er lokale og økologiske. Dette gjøres i dag gjennom bruk av merkeordninger.

4.2.2.5 Synlighet og sertifisering

Blant alle produktene som finnes i matbutikken kan det være utfordrende å finne frem til lokale eller økologiske produkter. Med en felles, synlig og lett forståelig merkeordning vil denne utfordringen bli lettere. En slik merkeordning for økologiske produkter er Debio-sertifisering. I Norge er begrepet “økologisk” juridisk beskyttet og eid av Debio, og for at produktet skal kunne merkes som økologisk må varen dermed være godkjent av Debio. På denne måten får forbrukeren en garanti for at produktet er produsert på en økologisk og bærekraftig måte. Ved strenge retningslinjer og krav opprettholder Debio denne garantien, men det er likevel noen utfordringer med en slik økologisk merkevaresertifisering:

Kostbart Debio-sertifiseringen pekes på som kostbar. Produsenter som driver i mindre skala har ikke nødvendigvis marginene til å betale for dette, forklarer flere av informantene. En av informantene forklarer at selv om produksjonen var dyrket etter økologiske prinsipper, kunne ikke produktene markedsføres som økologiske på grunn av manglende sertifisering fra Debio, produsenten hadde ikke økonomisk handlingsrom til å betale for sertifiseringen. Denne godkjenningen kan være svært kostbar, og har også årlige gebyrer (Debio, 2023). For små

produsenter kan dette være et stort hinder, og en konsekvens vil dermed bli at det blir færre økologiske produkter på markedet. Dette reduserer utvalget av økologisk mat i butikken, og jobber dermed imot prinsippet om økologisk og bærekraftig produksjon.

Kriterier for økologisk sertifisering

En annen utfordring med Debio-sertifiseringen finnes hos produsenter med dyrehold, hvor dyrene får gå fritt på marka og spise maten de finner i naturen. Produkter fra disse dyrene kan ikke defineres som økologiske, fordi produsenten ikke kan sies å ha full kontroll på hva dyret har spist ute på engen. Dette gjør at produkter som er produsert på en lokal og bærekraftig måte utelukkes fordi de ikke fyller kriteriene, selv om dyrene har levd og spist på den best mulige måten, rett fra naturens matfat. En av informantene finner dette problematisk, og har startet arbeidet med å innføre et eget merke for produkter av disse dyrene. Dette merket skal blant annet synliggjøre at dyrene har spist naturlig gress, heller enn tørket gress og kraftfor med *riktig sertifisering*.

Denne problematikken peker også en av informantene i havbruksnæringen på;

«Det er et paradoks at det blir kommunisert at oppdrettsfisk ikke er like sunt som villfisk, samtidig som man får i seg mer tungmetaller fra silda som blir fanget i sjøen enn fra laksen i merdene.» Nordland, produsent 4

Informanten forklarer videre at definisjonen på økologisk dermed blir problematisk, og mener begrepet kan virke mot sin hensikt.

“Hvis du forteller noen at du har et rent produkt, så prøver du med alle mulige effekter å overbevise folk om at det er superrent - da får du en gradering av et rent produkt. Hvor rent er rent? Poenget er vel å produsere sunn og god mat som ikke gjør skade på naturen eller på menneskene som spiser det.” Nordland, produsent 4

Informanter i Cilento forteller om sin merkeordning for økologisk mat, og peker på samme problematikken. De forklarer at fokuset må ligge på det lokale, heller enn det økologiske.

«Det er ikke om den har den rette klassifiseringen som betyr noe. Det er viktig at dette blir kommunisert ut til alle ledd i regionen» - Cilento, prosjektleder 1

Om man reflekterer over hva informantene i Nordland og Cilento sier, kan man vurdere å gjøre endringer i terminologien slik at kommunikasjonen ut i større grad handler om det man ønsker det skal være, fokus på sunn og lokal mat produsert på en bærekraftig måte. En stadig økende utfordring i markedsføringen av matvarer er grønnvasking og sunnvasking. Matvarene merkes med ord og bilder som lokker forbrukeren til å tro at produktet er sunnere og mer bærekraftig enn hva de i realiteten er. Et større fokus på reglement rundt merkeordninger vil også kunne bidra positivt i denne sammenheng.

Sertifiseringssystemet er ikke problematisk i seg selv, da det kan bidra til å opplyse forbrukere. Mulighetene for en mer tilpasset markedsføring som forteller noe om hensikten og historien til produktene er til stede om man ønsker det. Problematikken rundt de økonomiske forholdene kan løses ved å innføre statlig subsidiering på denne ordningen, mens et alternativ som pekes på i Cilento er noe de har valgt å omtale som makkersertifisering.

Makkersertifisering

En måte å formidle til forbrukeren om hvordan produksjonsmåte produktene har gjennomgått kan være en såkalt makkersjekk, eller makkersertifisering. I Cilento opplevde bøndene samme utfordringer med sin økologiske sertifisering; det var kostbart, tidkrevende og mye administrering. For å løse dette problemet så utviklet produsenter i Cilento et eget sertifiseringssystem hvor små produsenter sertifiserte hverandre gjennom en slags “nabosjekk”, hvor man gjennom egen kunnskap og kompetanse går god for at naboens produksjon følger de økologiske prinsippene. En slik sertifisering kan bidra til at flere får muligheten til å bli sertifisert, samtidig som det bidrar til samarbeid og samhold i produksjonsmiljøet.

4.2.2.6 Historiefortelling

For å skape en relasjon mellom produsent og forbruker, nærhet til produktene og kommunisere viktigheten av lokale råvarer, forteller flere av informantene om viktigheten av å fortelle historien bak produktet. De mener det er viktig å få med seg hvor dyret kommer fra, hva det har spist, og hvor det har beitet for å forsterke denne relasjonen. En av informantene forteller;

«Jeg har alltid opplevd kontakt med forbruker som positivt. De aller fleste, 99%, er veldig positive og villige til å betale mer når de vet det er en god historie, så lenge de har råd til det. Men det må være god kvalitet. Det nytter ikke at det er lokalt om det er dårlig.» - Nordland, produsent 5

En annen produsent kommenter at det må bli en del av rollen og forklarer;

«Historien må være så bra at man kan ta en merpris for det. Det er viktig at den reelle produktverdien, egenverdien og det kvalitative, formidles. Prisen som settes må være til å leve med, men det må formidles at det er mer enn et historieløst kjøtt.» - Nordland, produsent 1

Flere av informantene både i Nordland og Cilento forteller om de gode historiene, og at man må løfte frem det som er ekte og unikt. Fra et markedsføringsperspektiv kan vi finne igjen begreper som hygienefaktorer (“skulle bare mangle”-faktorer), differensierende faktorer (“mange har”-faktorer) og det helt unike (som er det særegne). I Nordland mangler det ikke

særegenheter i natur og landskap, men også i forhold til hvilke råvarer naturen har å by på. Både i Nordland og i Cilento forteller informantene om viktigheten av et nært forhold mellom produsent og forbruker, og forståelsen for hvor maten kommer fra.

Det tidligere nevnte merket “grasfora” er noe en av informantene jobber med og har som hensikt å fortelle nettopp denne historien. Dette er et dyr som har funnet maten sin i naturen, og som har bidratt til å holde kulturlandskapet i hevd. En slik historie fra jord til bord gir maten en historie og en mening som er viktig. Slike historier kan skapes mange av. Multebæra, jordbæra, krokete gulrøtter, granskudd eller reddik med gress. Det er langt mer spiselig å finne i naturen i Nordland for den som leter. Det ligger derfor store muligheter i historiefortelling av maten for å bidra til markedsføring av produktene slik at flere ønsker økologiske produkter. Dette vil hjelpe etableringen av økoregionen og bidra til å realisere den.

4.2.2.7 Samarbeid og samhold

Flere av informantene i Cilento understreket viktigheten av å bruke arbeidsgruppene i økoregionen for koordinering mellom myndigheter, men også på tvers av andre økoregioner. Samarbeid mellom produsenter og arbeidsgruppene ble også pekt på, og også samarbeid produsenter seg imellom. Viktigheten av samarbeid og samhold kunne ikke understrekes nok; det er limet i regionen og en del av den helhetlige, organiske tankegangen. Denne tankegangen kan sees i den samskapte læringsmodellen, hvor viktigheten av medvirkning til alle involverte parter er det som gjør læringen samskapt.

Et eksempel på en medvirkende møteplass for felles refleksjon og utvikling av ideer er “utopiverksted”. Ove Jakobsens konsept går ut på at innbyggere og aktører i lokalmiljøet samles til en idedugnad, hvor oppfordringen er å utfordre det etablerte systemet med kritiske spørsmål, og peke på en ønsket situasjon for lokalsamfunnet. Deltakerne bringer sine ideer til forbedringer på bordet, og de oppmøtte deles videre inn i grupper for å idémyldre og ta fatt på prosjektet, slik at det på sikt kan føre til at den ønskede situasjonen realiseres. Ved å avholde slike utopiverksteder flere steder i regionen, kan engasjerte frivillige knyttes til prosjekter som søker å oppnå mål som sammenfaller med økoregionens virke.

Gjennom arbeidet med denne oppgaven fremstår forskjellen på samarbeid og samhold i Cilento og Nordland som en vesentlig forskjell. I motsetning til Nordland så var Cilento preget av utbredt samhold og samarbeid i regionen. I Cilento har de blant annet etablert lokale kooperativer, som produsentene i lokalmiljøet er tilknyttet og som bidrar til samhold.

4.2.2.8 Kooperativer

I Cilento peker flere informanter på etableringen av et lokalt kooperativ som en viktig faktor. Et kooperativ er en selvstyrende forening av personer som i fellesskap jobber for gruppens økonomiske, sosiale og kulturelle behov i et felles foretak, og i Cilento har kooperativet mange funksjoner. For produsentene i Cilento var etableringen av et kooperativ en mulighet for å sammen løfte hverandre. En av produsentene forteller;

«Fordelene med kooperativ er mange. Det er lettere å spre stemmen og renommeet til økologisk produksjon, og bidrar stort til samarbeid i viderefordlingen. Det gjør det også mer kostnadseffektivt når man har en felles utstyrspark, felles laboratorium, felles kompostproduksjon, og i større grad kan samle alt på et sted for å gjøre produksjonen billigere for produsentene, noe som igjen fører til at produktene blir billigere for forbrukere» - Cilento- Produsent 1

I stedet for at hver produsent skal ha et eget viderefordlingsanlegg for oliven, tomat, eller andre produkter, samkjører produsentene ressursene sine, som resulterer i et bedre, større, og mer effektivt anlegg for viderefordling og prosessering av råvarer. Innkjøp av utstyr man har behov for i produksjon kunne også kjøpes inn i store kvanta, som gjorde det billigere, og som igjen resulterte i at den enkelte produsent kunne tjene mer penger for å livnære seg selv.

En av informantene i Cilento understreker også viktigheten av kooperativ ved at man samkjører ressursene;

«Folk i dette området var gjerne fattige og hadde lite tilgang på maskiner. Man samlet derfor ressursene for å gå til felles innkjøp slik at man kunne dele på kostnad og bruk. Når det begynte å gå bedre økonomisk så arrangerte vi fester sammen, investerte pengene, og fikk muligheten til å reise rundt til andre kooperativer for å lære mer og få mer kunnskap, som igjen resulterte i at produksjonen kunne utvikle seg enda mer.» Cilento, myndigheter 2

Informanten forklarer at dette også påvirket forbrukerne positivt da produktene ble billigere å produsere, og dermed billigere for forbrukerne.

En av informantene peker på samarbeid og kunnskapsdeling som en viktig faktor for suksessen de har oppnådd i økoregionen, de så en forbedring av eget jordbruk samtidig som de bidrar til samhold og tilhørighet. Informanten forklarer videre at det er nødvendig å dele kunnskap og holdninger, noe de gjør ved å samarbeide på tvers av disipliner. Å skape gode og inkluderende relasjoner er det en økoregion handler om, også inkludering av alle som på sitt vis kan ha utfordringer med å finne sin plass i et samfunn. Dette fører til et bedre fellesskap og at den enkelte får utnyttet sitt potensial, som bidrar til et inkluderende og kostnadsnyttig samfunn.

En informant i Cilento peker også på fordelene med at man som gruppe i større grad gis andre muligheter til økonomiske tilskudd, da noen regionale fond og tilskudd kan være forbeholdt større prosjekter innenfor økologisk produksjon, prosjekter innen regenerative prinsipper, sosial bærekraft, agroturisme, med mer. Ved at kooperativet søker i fellesskap muliggjøres tilgangen til slike midler i større grad enn om hver enkelt produsent skulle søke alene.

En av de store kontrastene mellom Nordland og Cilento er nettopp dette. I Nordland pekte flere informanter på at den største utfordringen deres var mangelen på fellesskap og et ønske om et bedre nettverk. En av informantene forteller;

«Det er viktig å få kvalitetstid med likesinnede. Det motvirker ensomheten, samtidig som det bidrar til å skape nettverk og fellesskap» - Nordland, produsent 2

En annen informant legger til;

«Det burde kanskje vært en nettverksordning eller en mentorordning da det ofte kan være ensomt å være bonde. Spesielt når det er godt stykke mellom gårdene her» - Nordland, produsent 1

Ytterligere en informant understreker behovet for nettverk i en region for at det skal fungere best mulig, og forteller sine synspunkter om hva som må til for å lykkes med økoregionen;

«Mennesker er vel det som må til, og mennesker som har evnen og vilje til å drive i kombinasjon med nettverk hvor man formidler kunnskap om natur og overlevelse. Det handler rett og slett om sunn fornuft. Det vi har vernet i Norge er fordi det har vært noen fornuftige folk som har bestemt det før oss. Mennesker er svaret». - Nordland, produsent 4

Informantene i Nordland problematiserer ensomheten og forklarer at det er en trussel for yrket. Jo flere små bruk som legges ned, jo mer ensomt vil det bli for de resterende, når man får færre kollegaer i nærheten, i tillegg til at det blir vanskeligere å skaffe kvalifiserte avløsere ved behov. Ensomhet kan dermed i stor grad pekes på å være en trussel til utviklingen av økoregionen, men også til det konvensjonelle matsystemet i Norge.

4.2.2.9 Tilrettelegging og inkludering

Utenforskap og “arbeidsudyktighet” er blitt et samfunnsproblem, og andelen under arbeidsavklaring er på 4.3% og på uføre i Nord-Norge er på hele 13,5% (Nav, 2023). Dette er en stor gruppe mennesker som sannsynligvis har en restarbeidsevne, men mangler en arbeidsplass som kan ivareta *hele* mennesket. I en markedsøkonomi hvor nyttemaksimering vektlegges vil dette sannsynligvis forverres. Flere av produsentene i Nordland forklarte at en viktig del av et bedre samhold burde innebære å være flinkere til å inkludere de som av ulike årsaker som har falt utenfor arbeidslivet.

En av informantene i Nordland forklarer at man må utnytte de ressursene man har tilgjengelig i lokalsamfunnet. Et eksempel fra Nordland er “Steigenmodellen”, som har fanget opp mange ungdommer som var skolelei og i fare for å droppe ut av videregående. Ved å bli tatt opp i “Steigenmodellen” fikk man lærlingeplass fra starten av, og kombinerte læretiden med de teoretiske fagene over flere år, på den måten ble skoledagen mer variert og mindre teoritung, og dermed mer levelig for de som ikke var interessert i å lese skolebøker.

For at en økoregion i Nordland skal fungere så må det være et større fokus på samhold mellom produsenter, men også i samfunnet forøvrig. Det er en drivende faktor i økoregionen at produsenter samler ressursene for å bli sterkere sammen. Dette medfører økt muligheter på flere områder, og medfører at man har et samhold i det man gjør. Ikke minst så bidrar det til kunnskap, bevisstgjøring, og felleskap. Mangel på samhold og ensomhet ble kommentert fra flere ulike norske produsenter, noe som tyder på at det er et problem. I boken “I Ensomhetens århundre”, forklarer Noreena Hertz hvordan ensomhet har blitt et stort samfunnsproblem i det 21 århundre, og peker på at Norge er et av landene i verden hvor flest bor alene. Hertz forklarer at 40 prosent av kontorarbeidere i verden føler seg ensomme på jobben (Hertz, 2020). Hun beskriver konsekvensene av ensomhet og hvordan dette uttrykker seg både sosialt og fysisk; det påvirker vår mentale helse og øker faren for en rekke somatiske lidelser. Det er dermed ikke bare i privatlivet folk er ensomme, noe som gjør oss avhengig av å skape et samfunn som i større grad bidrar til å tilrettelegge for sosialisering og inkludering. Ensomheten i Norge er en utfordring, og et kooperativ ville bidratt til å redusere dette ved å legge til rette for sosial tilknytning. Det kunne også åpnet mulighetsrommet for tilrettelagte arbeidsplasser for de menneskene som faller utenfor samfunnet. I sin helhet vil dette kunne gi muligheten til å skape et bedre fellesskap, samtidig som det vil gjøre det både mer attraktivt og lønnsomt å være produsent i regionen slik at regionen vil kunne produsere økologisk mat.

4.2.3 Økonomiske forhold

Dette kapittelet starter med å tegne et bilde av verden, videre fra det alvorlige utgangspunktet til hvordan en økoregion kan bidra til å skape fokus og helhetlig forståelse for noe som er komplekst som vår virkelighet gjennom matsikkerhet, adgang på dyrkbart areal, økonomiske forhold for produsentene, salgssikkerhet, holdninger, merkevareordninger, og salgskanaler. Deretter følger informantenes betraktninger av hvordan økoregionen i Cilento er organisert, og hvordan en økoregion kan organiseres i Nordland.

4.2.3.1 Utgangspunktet - en verden i krise

Det er flere store politiske voldelige og ikke voldelige konflikter som utfordrer stabiliteten i verden. Eskalering av angrepskrigen fra Russland i Ukraina i Europa skapte store bølger i verdenspolitikken, og også internt i Norge. Internasjonale handels- og forsyningskjeder ble og er påvirket av konflikten, og det er tydelig at både mat og energi kan være maktmiddel i slike konflikter. Miljø- og klimakrisen har vært aktualisert gjennom forskning i mange tiår allerede, og har i dagens samfunn et større og større fokus hvor bedrifter og myndigheter forsøker å tilpasse seg FNs klimamål innen 2030. I et helseperspektiv er det heller ingen gode nyheter å spore, gjennomsnittsvekten i verden stiger, stadig flere kjenner på ensomhet og utenforskap, som fører til flere helseproblemer og utfordringer. Også i økonomien er det krise, markedøkonomien kan ikke få fortsette å fungere som et selvstendig fenomen uten regulatoriske endringer som tar hensyn til de øvrige krisene som pågår.

Figur 18 En verden i krise

4.2.3.2 Sikring av basisbehov

For mange mennesker er basisbehov som vann og mat en utfordring. I rapporten *Kunnskapsgrunnlag for norsk jordvernstrategi*, angis basisbehovet mat som en grunnleggende forutsetning for et stabilt og bærekraftig samfunn

“Både matsikkerheten og landenes rett og plikt til å produsere mat er forankret i menneskerettighetene -s.19” (Aune-Lundberg et al., 2023).

Forutsetningene for matproduksjon er forskjellig i Cilento og Nordland. Mens Cilento i stort er selvforsynt med mat og produkter, er Nordland avhengig av en betydelig import. En av informantene forklarer forsyningsprinsippet i Nordland slik;

“Forsyning i nord er basert på JIT-prinsippet og at distribusjonslinjene og forsyningsleddene fungerer. Regional sikkerhet - da er vi inne på foredlingslinjene. Matforsyningsikkerhet er viktig. - Nordland, myndigheter 4

Også Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) peker på at forbruk i nord er basert på JIT-prinsippet, i rapporten Analyser av krisescenarioer fra 2019 ((DSB), 2019). Forsyningen i Norge og Nordland er en del av en global verdikjede, og forsyningsikkerheten til Nordland er dermed avhengig av at logistikken fungerer. Manglende forsyningsikkerhet og lav selvforsyningsgrad er noe flere av informantene peker på som et stort samfunnsproblem som må adresseres. En av informantene nevner at det ikke finnes en konkret beredskapsplan for å sikre lokal matsikkerhet i regionen. En annen peker på at dersom landegrensene stenger ned så vil vi ikke ha nok mat til mer enn halvparten av befolkningen, som et resultat av denne manglende beredskapsstrukturen. En tredje sier;

“Om vi ikke klarer å være selvforsynte er vi svært sårbare, mat og medisiner er et stort maktmiddel.” - Nordland, prosjektleder 4

Norge har et spredt jordbruk bestående av små produsenter som er en fordel i forhold til dyrevelferd og bruk av medisiner, mens i forhold til logistikk og distribusjon er det en utfordring fordi det fører til at produksjonskostnaden blir høyere sammenliknet med andre land (Bondelag, u.å.). Verdien til et produkt vil i markedsøkonomien ta lite hensyn til produksjonskostnadene i Norge, og dermed få en pris som norske produkter ikke kan konkurrere mot. Ettersom Norge, i motsetning til Italia, ikke er en del av EU, har Norge derfor innført tollbarrierer, også kalt importvern, på en del produkter som produseres i Norge. Dette innebærer at tollsatsen f.eks. på kjøtt og melk er satt på et nivå som skal gjøre at importerte varer ikke utkonkurrerer norskproduserte produkter. I et nasjonalt perspektiv omtaler produsentene importvernet slik:

“Importvernet bør styrkes, og endres fra et kronebeløp til en % sats for all mat. Her kommer importvern i jordbruk i konflikt med eksport og tollbarrierer i andre land.” - Nordland, produsent 3

Tollbarrierer som importvernet har også en bakdel; det ligger i barrierens natur at den virker begge veier, og det er derfor en utfordring å verne norske produkter mot konkurranse fra utenlandske produkter uten å møte tilsvarende tollbarrierer på varer Norge eksporterer mye

av, som fisk og sjømat. Derfor blir tollbarrierer politikk, og satt til å manipulere markedøkonomiens mekanismer.

På samme måte som tollbarrierer virker i nasjonal sammenheng er produsentene i Nordland opptatt av at lokale varer skal kunne finnes i lokale markeder.

“Skattelette på lokal mat! -Den mest urettferdige skatten vi har er den som gjør at det blir lønnsomt å transportere mat over lange avstander. Her må man finne løsninger som gjør at de små produsentene kan dra nytte av å være leverandør i et lokalt marked.” - Nordland, prosjektleder 4

Informanter i både Nordland og Cilento har uttalt seg om en opplevelse av en markedsstyrt økonomi som ikke tar hensyn til stedlige forhold, og som ikke egner seg for å holde liv i desentralisert bosetting:

“Hvis utgangspunktet er en systemfeil så er det som å sy igjen hull i en hullete jakke, man kan ikke bare drive å reparere” - Cilento, prosjektleder 2

4.2.3.3 Langsiktig planlegging

Matproduksjon, prosessen med å få maten fra frø til ferdig produkt, er tidkrevende. På grunn av dette kan vi ikke fortsette med å la etterspørselen styre produksjonen av økologisk mat i Norge i dag. Det akutte behovet for mat blir møtt med import, og politikken virker dermed mot sin hensikt som produksjonsregulering. Det som i praksis skjer er at økt etterspørsel gir økt import, ettersom forbrukerne krever at behovet løses umiddelbart. Disse umiddelbare behovene opprettholdes av en uendelig importert råvaretilgang i butikk, og har resultert i at forbrukeren stadig blir stilt overfor produktforbedringer og nye produktegenskaper (Jakobsen, 2019, p. 50). Forbrukeren stilles videre overfor en massiv informasjonskampanje og har få forutsetninger for å vurdere eventuelle negative konsekvenser av de valgene de tar i et større bilde. En av informantene peker på at mangelen på muligheter for videreforedling av økologiske produkter har konsekvenser som på sikt vil føre til at produsenter av økologisk mat legger om til konvensjonell drift, eller legger ned produksjonen i sin helhet.

“I Nordland blir økologiske produserte produkter ispedd konvensjonelle produkter eller solgt som konvensjonelle produkter” - Nordland, produsent 1

Påstanden støttes av Nasjonal strategi for økologisk landbruk, hvor det pekes på at omsetning av økologiske produkter som konvensjonelle, spesielt gjelder kjøtt og melk (matdepartementet, 2018). Med bakgrunn i at målet om 15% økologisk matproduksjon i Norge ble fjernet i 2015, gikk Forsvaret bort fra sin avtale om innkjøp av økologiske varer til sine messer. For økologisk melk i Nordland var en avtale med forsvaret det som var

nødvendig for å opprettholde Tines videreføring i nord. I dag blir det økologiske melka iblandet konvensjonelle produkter. Også i det som skal være landets fremste organisasjoner innen beredskap, det norske Forsvaret, har markedskreftene tatt plass. De kjøper importerte poteter til soldatene sine, selv om det lokalt finnes store områder som produserer nettopp potet (Solli, 2023). I denne sammenhengen må det nevnes at det ikke er henteplikt på grønnsaker, slik det er på kjøtt og melk i Norge. Grønnsaker som ikke blir solgt gjennom de store kjedeaktørene blir dermed kastet.

4.2.3.4 Forutsetninger for produsentene

For at produsentene skal kunne fortsette med å produsere økologisk og lokalprodusert mat, er det visse forutsetninger som må på plass.

4.2.3.4.1 Tilgang på dyrkbart areal

En stor forutsetning for matprodusenter er tilgangen til dyrkbare arealer. En av de store utfordringene informantene i Cilento peker på er tilgangen på dyrkbar mark. Til tross for at landarealene er dyrkbare, har det vært kompliserte eierstrukturer som har ført til fraflytting og utarming av distriktene. Et av målene til økoregion Cilento er at det skal være jordbruk på landsbygda, og at økoregionen skal legge til rette for et samarbeidende nettverk som ivaretar lokal selvråderett over jordareal, hva som skal dyrkes, og hvordan (*Basile & Cuoco, u.å.*). En av informantene sier følgende;

“Myndighetene i Italia har nå et program som belønner produsert økologisk mengde, rotasjon i marka (biodiversitet), og spesifikke avlinger basert på behov, omlegging fra konvensjonelt til økologisk, tilrettelegging for salg av produktene og gruppesertifiseringer. For overtakelse av gård og odelsrettsinnehavere belønne myndighetene unge under 40 med den laveste skatten i Europa. I tillegg til dette så har de innført egne tilskudd for unge produsenter under 40 år for å stimulere til at flere velger seg tilbake til besteforeldrenes yrke.” - Cilento, myndigheter 1

I Nordland kan tilgangen på dyrkbare arealer virke noe enklere enn i Cilento. I Norge er eierskapet også delt mellom privat eierskap og offentlig eierskap, og utmarksområder er tilgjengelig for allmennheten, men handlingsrommet er kanskje større. Dersom man som privatperson ønsker å starte produksjon av for eksempel poteter, så kan jordleie fra kommunen eller fra privatpersoner være et alternativ, og på grunn av den store nedgangen i jordbruket er det også mange gårdsbruk og bruk med dyrkbare arealer som ligger ute til salgs til enhver tid.

4.2.3.4.2 Økonomiske forhold for produsentene

Det er krevende økonomiske forhold for produsenter i Cilento, og spesielt for de som ikke har kapasitet til å satse på flere fronter. Noen har egne små gårdsutsalg, noen har gårdsturisme, og noen få har også familiedrevne restauranter. Som regel er gårdsdriften ansett som en familiebedrift hvor hele familien er engasjert i produksjon og drift. En av informantene beskriver det slik;

“Hjertet ligger i gårdsdriften, mens restaurant og turisme er en nødvendighet for å skape økonomi i systemet. - Cilento, produsent 2

Også i Nordland opplever produsentene krevende økonomiske forhold, og har også et behov for tilleggsinntekter utenfor gårdsdriften direkte. Flere informanter peker på viktigheten av å ha en partner som jobber i en “vanlig” jobb, slik at de som familie har økonomisk sikkerhet til eget livsopphold. Gården og gårdsdriften med dyrehold og produksjon blir drivkraften i det som for mange har vært, og er en familietradisjon, og handler mer om personlig overbevisning enn et ønske om økonomisk frihet. Noen av informantene sier;

“Samfunnet må se på den totale verdsettingen og ikke kun fokusere på økonomisk lønnsomhet. Det vil gi noen ulemper som kan føre til negativ verdiskapning i det totale bildet.” -Nordland, myndigheter 4

En av forskerne som har løftet debatten om verdi er Mariana Mazzucato som skiller mellom verdiskapning og verdiutvinning, hvor hun peker på at det historisk sett er slik at verdien av et produkt var mengden arbeid som skulle til for å produsere det, mens seinere i lys av markedsøkonomien så ble verdsettingen markedsbestemt, og andre faktorer slik som tilbud og etterspørsel tok over for den objektive tilvirkingsverdien (Jakobsen, 2022).

“Dagens standard skal være stort og effektivt, man ser ut til å ha glemt at naturen er premissgiver på alle områder. Store investeringer krever større inntekter og større produksjon. Mest mulig, kjappest mulig og billigst mulig er ikke forenelig med en sunn drift etter naturens prinsipper.” - Nordland, produsent 1

Et marked frikoblet tilvirkningsverdien Mazzucato beskriver gir en ubalanse for de som driver verdiutvinning. For produsentene gir det høye investeringskostnader med tilhørende lav lønn, og er dermed en dårlig kombinasjon. Flere av informantene peker på lønna som en medvirkende årsak til de mange nedleggelsene de senere årene;

“Produsentene må tjene penger på lik linje med alle andre. Det trengs en kunnskapsformidling om hvordan de best mulig kan rigge driften for å tjene penger. Først og fremst må det bli mer lukrativt å være bonde, de legger ned fordi det ikke er penger å hente, og det hjelper ikke med personlig overbevisning om man ikke tjener penger til livsopphold.” - Nordland, myndigheter 1

Samtlige informanter i Cilento og Nordland setter lave inntektsmuligheter som hovedårsaken til at gårdsdriften må ha flere bein å stå på. I Nordland er også krav om løsdrift innen 2034 et tema for diskusjon grunnet behovet for store investeringer i driftsbygninger. Det er klimatiske forskjeller som gjør at Nordland i større grad enn Cilento har behov for driftsbygninger for husdyrhold. I Nordland må dyrene ha ly innendørs for vær og vind, særlig om vinteren. En av informantene peker på den økonomiske situasjonen som et viktig premiss for ombygging og videre drift;

“Det er helt utenkelig at produsenten investerer videre i jordbruk dersom man ikke er garantert en inntekt de kan leve av.” - Nordland, prosjektleder 3

I lys av den trange økonomiske situasjonen til produsentene er det tydelig at behovet for tilgjengelige offentlige midler som produsentene kan søke etter er stort. Informantene på myndighetsnivå forteller om at det finnes en rekke støtteordninger som er til for å bistå produsentene økonomisk ved ulike formål.

“Det foreligger midler til å satse økologisk for å bistå bøndene. Det store spørsmålet er om dagens midler strekker til, og hvilke andre incentiver og midler som må til. Det tildeles mange millioner via jordbruksoppgjøret til slike formål, likevel er det en mismatch mellom faktiske penger og inflasjon. Det jobbes med en kartlegging av årsaker til hvorfor produsenter legger ned, for å identifisere om økonomiske forhold er en fremtredende årsak. Bonden må ha en anstendig inntekt å leve av, derfor er inntektsutviklingen i landbruket i fokus. Det er viktig å få de små produsentene til å fortsette i lys av matsikkerheten i regionen.” - Nordland, myndigheter 1

“Vi har ikke anledning til å aktivt legge til rette kun for økologisk produksjon, men jobber ut fra et landbruksmandat for å opprettholde gårdsdrift på generell basis. I dette ligger det muligheter å søke om midler til omlegging av konvensjonelt til økologisk.” - Nordland, myndigheter 2

Produsentene i Cilento forteller om bistanden de får ved blant annet søknad om midler for å drive økologisk produksjon. De forklarer også at det kreves betydelig kunnskap for å søke, og svært få muligheter til å få innvilget søknadene som en enkelt produsent. Midlene blir ofte delegert til større formål, og da er det en stor fordel å være en del av et fellesskap. Dersom man går sammen som en gruppe, vil man ha større muligheter for å få innvilget støtte til forskning og utvikling. Økoregionen har arbeidsgrupper med spisskompetanse som bistår produsenter med å finne frem til, og fylle ut relevante søknader om midler.

“I Cilento er det det lokale kooperativer, i samarbeid med Økoregionen som bistår produsentene i forskningsarbeidet” Cilento, Produsent 1

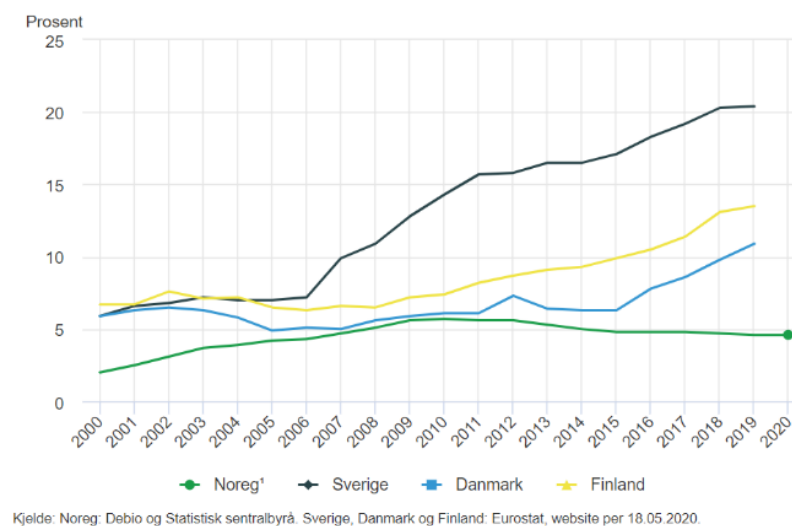
Produsentene i Nordland er i større grad egenorganisert. De har små lokale nettverk, men er ikke organisert på en slik måte som vi ser i Cilento. Likevel ser de stor nytte i å skape slike

større nettverk og arbeidsgrupper for å tilrettelegge og i større grad bistå de enkelte produsenter med de økonomiske rammene, men også i andre sammenhenger. En av informantene i Nordland forteller om initiativet til etablering av økoregionen;

“Jeg har spekulert og tenkt på disse tingene i 15 år, men har aldri funnet ordene til å beskrive det. Plutselig står det noen der og formidler ting på en god måte, da blir de litt som guruer for oss. I et samarbeid er alle like viktige med sine respektive roller og bakgrunner. Det viktige er at produsentene selv som vet hvor skoen trykker, får påvirkningskraft i dette arbeidet.” - Nordland, produsent 2

4.2.3.4.3 Produksjon

Økologisk jordbruksareal i Norge, inkludert areal som er under omlegging, utgjør 4,6% av de totale jordbruksområdene. Land Norge liker å sammenlikne seg med, som Danmark, Finland og Sverige, har henholdsvis 10,9% (D), 13,5% (F) og 20,4% (S) økologisk areal. Felles for Italia og Norges naboland er at de har en nasjonal strategi og et insentivsystem for økologisk produksjon. Norge hadde et mål om 15 % som ble fjernet i 2015, og det foreligger per i dag ikke nasjonale føringer på hvor stor andel av jordbruksarealet som bør være økologisk. I rapporten *Økologisk landbruk sin spydspissfunksjon*, utarbeidet av NIBIO, pekes det på at økologisk landbruk har en funksjon innen forskning og utvikling, og at økologisk og konvensjonelt landbruk har gjensidig nytte av hverandre (Aune-Lundberg et al., 2023).

Figur 19 Prosent økologisk areal og karensareal av totalt jordbruksareal i nordiske land (Løvberget & Rognstad, 2021)

Nordland ligger under det nasjonale gjennomsnittet for andel økologisk produksjon. Produsentene i Nordland ble spurt om hva som skal til for å øke produksjonen i landsdelen, og svarer følgende;

“Det korte svaret er at produsentene først og fremst må produsere økologisk mat. Etterspørselen må skape produksjonsgrunnlaget for økologisk mat, og det essensielle er et behov, og en sikkerhet i behovet. - Nordland, produsent 3

Informantene peker dermed på at økologisk matproduksjon, slik systemet er lagt opp i dag, er svært risikabelt, og at det må på plass en form for langsiktig sikkerhet for omsetning av produksjonen.

En av informantene i Nordland forteller om sin oppstart med produksjon av alger som blant annet kan benyttes til dyrefor. En av forutsetningene for å sette i gang var sikkerheten i at avlingene frem i tid allerede var solgt. Denne avtalen og salgssikkerheten har bidratt til innovasjon, utvikling og sysselsetting i lokalsamfunn, og muligheten for en videre utvikling av produksjonen. Informanten peker på viktigheten av å være i rett marked med rett produkt til rett tid, og sier følgende

”Det nytter ikke å komme til markedet med to tonn tyttebær hvis ingen vil ha den.” - Nordland, produsent 4

4.2.3.4.4 Salgssikkerhet

I Cilento ble offentlige kantiner og kjøkken en stor kunde av økologisk mat i forbindelse med opprettelsen av økoregionen. Informanter innenfor prosjektledelse forteller at en av de viktige momentene som ble fremmet var forslaget om, og viktigheten av at det offentlige tok en aktiv del i utviklingen.

“Offentlig involvering og offentlige innkjøpsavtaler er viktig for å skape stabilitet i rammebetingelsene for produsentene. På et lokalt myndighetsnivå må det være ønske og vilje til å skape forutsigbarhet for produsentene. Forutsigbarhet bidrar til salgssikkerhet i et lokalt marked. - Cilento, prosjektledelse 2

Dette innebar at offentlige kantiner forpliktet seg til å benytte seg av økologisk lokalprodusert mat, og sikret dermed deler av produksjonen for produsentene. Dette bidro til at produsentene hadde grunnmuren de trengte å bygge videre på, samt at det skapte synergier som kunnskap og fokus på økologisk konsum i den offentlige arena. I et beredskapsperspektiv kan man dermed trekke slutningen at produsentenes risikoreduksjon, eller det offentliges vilje til å dele risikoen, har bidratt til en høy andel økologiske produsenter i Cilento. Kunnskapsutviklingen vil også kunne bidra til å øke den økologiske produksjonen, og at flere forbrukere velger å kjøpe økologiske produkter.

Informantene i Nordland forteller om det samme behovet for offentlig salgssikkerhet;

“Vi har behov for langsiktig planlegging og salgssikkerhet dersom vi skal produsere økologisk mat. Myndighetene må involvere seg ved å sørge for offentlige innkjøpsavtaler på økologisk mat”. - Nordland, produsent 1 og 2

“Det er problematisk at vi øker importen av mat i forbindelse med økt etterspørsel på økologisk mat” - Nordland, myndigheter 4

“Økt etterspørsel etter økologiske produkter gir økt import. Det er ingen sammenheng mellom økt etterspørsel og økt produksjon i Norge i dag” - Nordland, myndigheter 3

I Nordland er det markedskreftene og reglementet for offentlige anskaffelser som styrer innkjøp, og elementer som forsyningssikkerhet og pris er sentrale kriterier for valg av leverandør. Det er ingen kantiner eller storkjøkken i Nordland i dag som profilerer seg som leverandør av økologiske matvarer. Det offentlige har dermed et betydelig forbedringspotensial, men slik systemet er i dag byr endringer altså på utfordringer. En av informantene forklarer det slik;

“Det det offentlige bør i større grad forplikte seg til å kjøpe økologisk mat, og støtte den lokale matproduksjonen der det er mulig. Utfordringen med et eventuelt krav om kjøp av økologiske og lokale varer i offentlige kantiner er de økonomiske rammene. Kommuneøkonomien varierer, og en forpliktelse her vil kunne medføre økte kostnader i en periode før man får opp produksjonen og økt forsyningssikkerheten. Igjen blir økonomien et hinder for langsiktig, helhetlig tankegang og positive synergier på andre områder.” Nordland, myndigheter 1

En mulighet for å løse dette foreslår informanten for en mulig statlig subsidiering i startfasen, og forklarer videre;

“Kommunene bør i større grad utarbeide en mer helhetlig planøkonomi som tar høyde for priser for økologisk mat. Begge deler vil uansett gagne kommuner på sikt. Dersom det offentlige forplikter seg til økologisk mat vil dette medføre at man øker etterspørselen i området, som også vil kunne bidra til at økologiske produkter blir mer tilgjengelig, og dermed føre til en reduksjon i kostnader sammenlignet med konvensjonelle produkter.” - Nordland, myndigheter 1

4.2.3.5 Forbrukerens holdninger om tilgjengelighet

I Cilento peker informantene på behovet for en holdningsendring hos forbrukeren, når det kommer til forventningen om at alt skal være tilgjengelig til enhver tid.

“En utfordring med offentlige avtaler kan være å garantere for avlingene og produksjon gjennom hele året. I et konvensjonelt marked vil man alltid kunne levere produkter da man har muligheten til å bestille fra hele verden. En økoregion vil ikke kunne garantere dette på samme måte, og det krever sannsynligvis en omstilling av samfunnets holdninger på tilgjengelighet. Samfunnet vi lever i, er vant til at produkter er tilgjengelig 24/7. For at en økoregion skal kunne fungere så må forbrukeren ta høyde for, og være villig til å godta at man ikke alltid har adgang på visse produkter. Dette kan være som et resultat av dårlig avling, men

også på grunn av at enkelte produkter produseres i sesong. Skal man følge denne modellen må samfunnet sannsynligvis lære seg tålmodighet.” - Cilento, myndigheter 1

Også i Nordland oppfordrer produsentene opp til en holdningsendring hos forbrukeren.

“Dersom man skal kunne i større grad fokusere på lokal og økologisk mat i Nordland så må også forbrukeren justere sine forventninger. Forbrukeren må i større grad forholde seg til varer i sesong.” - Nordland, produsent 5

“Mat er makt i store deler av verden, det er ikke gitt at forbrukere skal kunne kjøpe dagens utvalg på et verdensmarked til evig tid.” - Nordland, produsent 1

4.2.3.5.1 Egne merkevarer

En annen utfordring for produsentene er den manglende direkte relasjonen mellom forbruker og produsent. Når de lokale produsentene leverer til de store dagligvarekjedene, må veien fra produsent og supermarked gå gjennom flere distribusjonsledd som styrer videreforedling, pakking og logistikk. Dette fører til at forbrukeren ikke får en relasjon til produsenten, og kan føre til at lokale, sunne matvarer velges bort til fordel for en billigere, masseprodusert utgave, ofte bestående av importerte råvarer. En av informantene i Nordland peker på viktigheten av at forbrukeren er bevisst på hvilke varer de velger å kjøpe.

Matsikkerhetstankegangen må få et større fotfeste i befolkningen. De må forstå de lokale konsekvensene av de valgene som tas i butikken når det gjelder lokalproduserte matvarer og butikkenes egne merkevarer” - Nordland, produsent 1

Egne merkevarer er dagligvarekjedene sine egne merkevarer og finnes som billigere varianter av tilnærmet alle produkter. Mange av disse har også sertifiseringer som viser til miljøvennlig produksjon, noen er Debio-merket, mens andre bruker andre etablerte merker som svanemerket eller liknende. Det er utfordrende å se for seg at EMV kan ha som formål å føre forbrukeren i en mer bærekraftig retning, da de bærer egenskaper som er egnet til å kontrollere markedet. EMV kan fortrenge produsentenes egne merker som Gilde, Tine, Nortura mv., og med det også grunnlaget for lokal produksjon og formålet med importvernet. Dette er en kynisk kontroll av markedet, og i dyrtid velger forbrukeren i større grad rimelige alternativer uten å kjenne på den langsiktige utfordringen det representerer. Flere av informantene i Nordland peker på EMV som et stort problem for lokale produsenter. På den andre siden må det påpekes at EMV også nyttiggjør seg restverdier som førstesorteringen hos produsentene ikke gjør. Ergo kan slike lavkostprodukter også ha en fordel ettersom det kan bidra til høyere ressursutnyttelse og mindre matsvinn hos videreforedlingsanleggene.

“Man kan ikke forvente at en forbruker klarer å forholde seg til all informasjonen som alle markedsføringskampanjene formidler. Kampanjene spiller på forbrukerens lettvinde tilbøyeligheter og har i for liten grad et reelt element av miljøets beste. Det er utstrakt misbruk av begreper og grønnvasking innen markedsføring.” - Nordland, myndigheter 3

“Plagiat som et kjedeproblem, produsentenes egne merkevarer prises alltid høyest i butikk, mens kjedenes egne merkevarer (EMV) - såkalt plagiater dumpes prismessig for å ta kontroll på markedet” - Nordland, produsent 2

Når økonomien til forbrukeren strammes blir handleturen ofte et økonomisk valg, og for hver forbruker som velger EMV foran produsentenes egne merker, gis det mer makt og mer hylleplass til dagligvarekjedene. Til slutt øker avstanden mellom produsent og forbruker, ved at flere mellomledd skal ha sin del av verdiskapningen. En mulig konsekvens av dette kan være at flere av produsentene mister livsgrunnet, og velger å legge ned driften. I en markedsstyrt økonomi hvor etterspørselen må svares kontant for å unngå at forbrukeren forsvinner, blir løsningen å øke importen, istedenfor å øke produksjonen da det tar lang tid. Dersom forbrukeren er sitt ansvar bevisst og sørger for etterspørsel etter de lokalproduserte matvarene, vil dette kunne påvirkes.

4.2.3.5.2 Salgskanaler

I Nordland foregår handlingen av dagligvarer i stor grad i ulike supermarked, hvor relasjonen mellom produsent og forbruker er fraværende. Et alternativ til å selge produkter i de store supermarkedene kan være gjennom bondens marked eller via REKO-ringen; en salgskanal for lokalmatprodusenter som vil gi direktekontakt mellom produsent og forbruker. Under forskningsreisen til Cilento erfarte vi fraværet av de store supermarkedene vi har her hjemme. Matvarehandelen foregikk i stor grad gjennom små, lokale butikker i de ulike små byene. I tillegg hadde de nisjebutikker med fokus på blant annet kjøtt, fisk, brød og grønnsaker. Informantene i Cilento peker på bondens marked som en viktig arena for å skape relasjon mellom forbruker og produsent.

“Vi er veldig stolte av vårt lokale marked med økologiske varer. Det er en viktig arena for å knytte kontakten mellom produsent og forbruker.” - Cilento, prosjektleder 1

I Nordland nevner informantene muligheten for å selge produkter på bondens marked og REKO-ringen, men forteller at det på grunn av tidsbruk og logistikk ikke alltid er forsvarlig i et økonomisk perspektiv. Produsentene er gjerne små, og har de i tillegg ansvar for dyrehold, så er det ikke alltid mulig å reise for å møte opp på de ulike utleveringsstedene i regionen. Et felles kooperativ for med utvalg av lokale og økologiske matvarer kunne potensielt vært en alternativ løsning til denne problematikken. Det er i Bodø for tiden under etablering et

friluftsmuseum med fokus på fiskerbondens liv og arbeid, hvor tanken på sikt er at området skal kunne være en arena og samlingsplass også for andre settinger. En tanke kan være å benytte dette området som en salgskanal for lokalmatprodusenter i mer autentiske omgivelser.

4.2.3.5.3 Markedskreftenes konsekvenser

Som forbruker i dag er vi utsatt for et massivt påvirkningstrykk hver eneste dag.

Påvirkningstrykket kommer gjennom algoritmer på websider, slagord, reklameplakater eller videosnutter på nett eller tv. De som ønsker å selge oss produktene sine skyr ingen midler for å få tak i oppmerksomheten vår, og kampen om å holde på oppmerksomheten lenge nok til at et behov utvikler seg er stor. Informasjonskampanjene vi utsettes for gir lite rom til refleksjon, og valgene våre drar oss i retning av følelsene vi trakter etter. De opplyste og bevisste valgene blir vanskelige, mens øyeblikkelig belønning blir enkelt. Belønning i øyeblikket er kanskje en av vår tids største fiende.

I forhold til maten vi spiser produseres det forsvinnende lite grønnsaker, og enda mindre frukt og bær, for kommersielt salg i Nordland. Da skulle man tro at det som produseres her selges i butikkene, men slik er det ikke alltid. De tre store kjedene innenfor matbutikksegmentet kontrollerer det meste av markedsføring, og innkjøpselskapene legger restriksjoner på både salg og markedsføring av produkter som faller utenfor selskapenes definisjon av “salgbare produkter”. En av informantene i Cilento forteller om hvordan de, gjennom mange års arbeid, har lyktes med å skape en matberedskap utenfor det markedskapitalistiske systemet i regionen;

“Økoregionen har lyktes i å etablere fellesskap, nettverk, kooperativ, kunnskapsdeling, og har fått til hele 10 nasjonale lover for løfter en rettferdig jordbrukspolitikk. Samfunnsberedskapen ligger i et samarbeidende nettverk og hos den enkelte produsent, helt eller delvis utenfor det markedskapitalistiske system.” - Cilento, prosjektleder 2

Produsenter i Cilento forteller om et desentralisert system som gjør at logistikklinjene fra produsent til konsument i et lokalt perspektiv er kort;

“Butikkene er lokale markeder som selger egne råvarer.” - Cilento, produsent 2

I Nordland er det markedsmekanismene som setter dagsorden; produsentene har liten mulighet for å påvirke dette. Produsentene er prisgitt å være en liten leverandør inn i et system som fyller nesten hele markedet. En informant i Nordland peker på at «standardiseringen» av størrelser på grønnsaker er en utfordring;

“Standardiseringen, eller “strømpifisering”, er en stor utfordring, dette gjelder produkter som løk, gulrot, potet med flere. Det må jo være innlysende at alle de tre nevnte grønnsakene kommer i alle størrelser og fasonger” - Nordland, produsent 3

For noen innebærer dette at hele 40 % av avlingen blir kastet fordi de ikke møter forventningene til fasong eller størrelse. Dette opplyser grønnsaksbønder i regionen muntlig i en sammenheng utenfor en intervju situasjon, da vedkommende ikke er en av informantene. Opplysningen er likevel etterprøvable og peker på et vanvittig samfunnsproblem det er forbausende enkelt å endre, eksempelvis ved innføringen av en nasjonal matkastelov og henteplikt på grønnsaker.

4.2.3.6 Organisatoriske forhold for økoregionen

I Cilento er økoregionen organisert som en ideell organisasjon med arbeidsgrupper med dedikerte arbeidsoppgaver innenfor sine respektive tema. Arbeidsgruppene fungerer som en informasjonshub hvor de deler informasjon og sørger for at produsenter som har behov for innsikt i- eller hjelp med aktuelle muligheter og søknader skal kunne få dette. Nettverk og kunnskapsdeling er sentralt for arbeidsgruppene, og arbeider også på et internasjonalt nivå med kunnskapsdeling mellom de ulike økoregionene i verden.

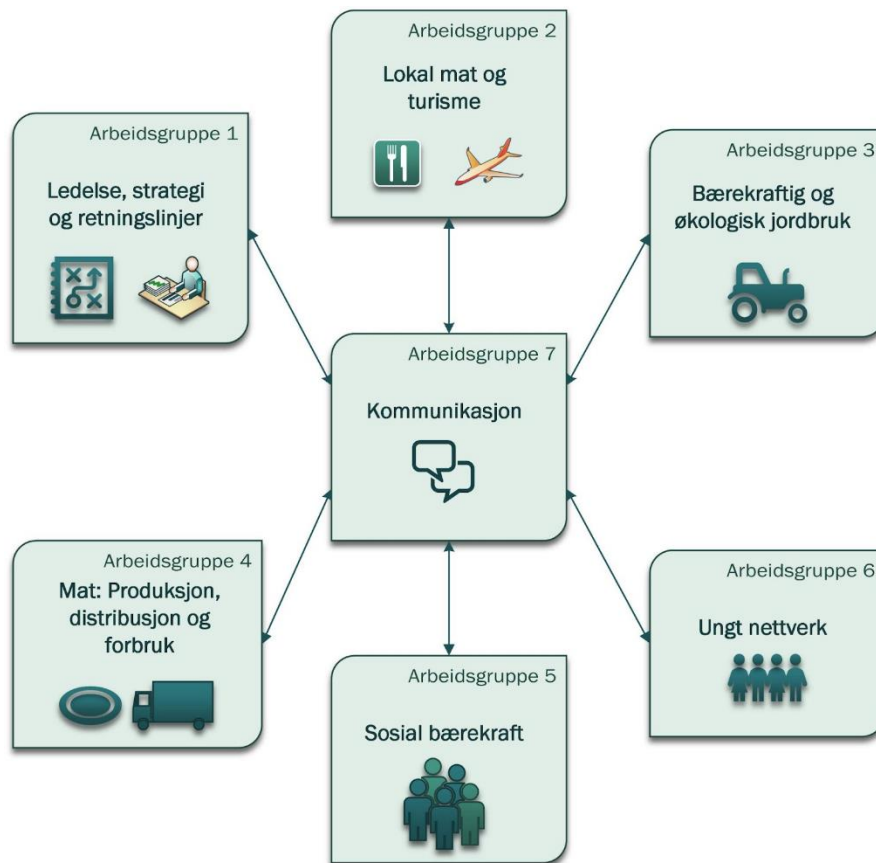
4.2.3.6.1 Arbeidsgrupper

Informanter i Cilento pekte på viktigheten av de etablerte arbeidsgruppene i økoregionen. Arbeidsgrupper med sine fokusområder er noe som er beskrevet i dokumentet “Tool Kit - Organic Districts” utarbeidet av IN.N.E.R. Dokumentet beskriver arbeidsgruppene som et sted hvor strategiske og konkrete handlinger diskuteres, planlegges og implementeres innenfor de respektive fokusområdene. Målet er at arbeidsgruppene skal bestå av mennesker med ulik kompetanse og erfaring, og som i samarbeid kan komme frem til de beste løsningene for lokalsamfunnet. Tool Kit peker også på nytteverdien i at alle økoregioner følger samme strukturelle organisering, da det vil lette samarbeidet på tvers av økoregioner, og også på et internasjonalt nivå.

Som vi så i John P. Kotters 8 stegs-modell fremheves viktigheten av en koalisjon av frivillige som vil støtte endringen. Innenfor teoretisk prosjektledelse ser man også viktigheten av en variert gruppe mennesker med ekspertise i prosjektgruppen. Arbeidsgrupper med variert bakgrunn og erfaring ble derfor fremhevet som essensielt i utviklingen av økoregionen i Cilento.

Informanter i Cilento pekte på at man først og fremst må ha en arbeidsgruppe for å promotere og starte opp økoregioner;

«Start med å etablere ulike arbeidsgrupper med ulike stakeholders for å identifisere de mest aktuelle interessentene som er in it for the long run for å etablere økoregionen»- Cilento, prosjektledere 1 og 2

Figur 20 Illustrasjon arbeidsgrupper
(Basert på Professor Cesare Zanasi, Tool kit, 2021)

Arbeidsgruppene funksjoner er delt i fire, forteller informantene. For det første fungerer arbeidsgruppene som bindeledd mellom økoregionen og myndighetene. Som tidligere nevnt presenterte en grasrotbevegelse og tidlig arbeidsgruppe en analyse av fordelene med etableringen av økoregionen til de lokale myndighetene. Dette arbeidet var det viktig at flere jobbet frem i fellesskap, ettersom den enkelte produsent ikke nødvendigvis har tilstrekkelig kunnskap, tid eller kapasitet til å gjøre dette på egen hånd.

For det andre fungerte arbeidsgruppen som et hjelpemiddel for produsentene i regionen. Flere av produsentene i regionen hadde behov for veiledning og hjelp til å fylle ut søknader for økonomiske midler. Arbeidsgruppen fungerte dermed som et kontaktpunkt for rådgivning for den enkelte produsent, noe som ble viktig fordi flere produsenter uttalte at de følte seg ensomme og hadde behov for hjelp.

For det tredje fungerte arbeidsgruppen som et samlested for informasjon, og for deling av kunnskap på tvers av regioner og landegrenser. Ved å etablere et nettverk på tvers av regioner og landegrenser ble det mulig å samarbeide i fellesskap for en større endring mot det organiske verdensbildet.

For det fjerde skapte arbeidsgruppen aktiviteter i lokalmiljøet og deltok på ulike arrangement for å være en stemme utad for økoregionen.

Informantene peker på viktigheten av at noen tar initiativ og setter i gang arbeidet, samtidig som man kartlegger aktuelle interessenter for å nå ut til aktuelle samarbeidspartnere. Målet med en økoregion er å samhandle på tvers av institusjoner, og det var dermed viktig at alle aktører var representert.

4.2.3.6.2 Kartlegging av interessenter og produsenter

I Nordland bør det gjøres et grundig arbeide for å kartlegge alle aktuelle interessenter i økoregionen, slik at informasjon om nettverket når ut til alle som kan ha nytte av fellesskapet økoregionen kan by på. I tillegg vil dette kunne benyttes som en måte å rekruttere engasjerte fyrtårn til de ulike arbeidsgruppene fra regionen som ikke allerede er kjent med etableringen av økoregionen. Ved å etablere en oversikt over hvilke aktører som kan ha interesse i denne organisasjonen, vil man lettere kunne identifisere de enkeltes behov og muligheter for bidrag. Vi har i dette arbeidet samlet en grov oversikt over interessenter i regionen som vil kunne ha interesse i arbeidet med økoregionen, som presentert under. Oversikten er ikke uttømmende.

Figur 21 Skisse interessentoversikt for økoregion Nordland

En av informantene forteller at Bodø 2024 har startet prosessen med å utarbeide en undersøkelse for å samle informasjon om produsentene og hva som produseres i Nordland. Ved å kartlegge både interessenter, samt de ulike økologiske og lokale produsentene i regionen, ville man lettere kunne få oversikt over hva regionen har å by på.

En av informantene peker på et behov for å samle informasjon om de ulike produsentene i regionen;

“Jeg har spurt litt rundt andre steder om de har kjennskap til enkelte produsenter i regionen, men svaret er nei. Mange har spurt “hvor finner man informasjon om det?”, Om det hadde fantes en felles plattform, ei paraplyside eller et interaktivt kart med en felles presentasjon eller oversikt over hva som finnes. Om man skal finne frem i dag må man jo vite hva man leter etter. Om jeg finner ut at jeg vil kjøpe noe økologisk eller lokalt produsert så er det dumt å måtte bruke mye tid på å orientere seg, man har på en måte ikke tid til det. Noe slikt kunne vært veldig nyttig både for forbruker og produsent.” - Nordland, produsent 2.

4.2.3.6.3 Iverksette endring

Fra Cilento er erfaringen at ideologi som motivasjon og drivkraft er svært viktig. Økoregion Nordland bør tilstrebe å drifte etter samme modell, utenfor markedsøkonomiske prinsipper, ved at det etableres som en stiftelse drevet av frivillige drivkrefter. Produsentene i Cilento opplever at økoregionen arbeider til det beste for et større fellesskap og er svært godt fornøyd med å bli hørt i spørsmål som er viktig for fellesskapet.

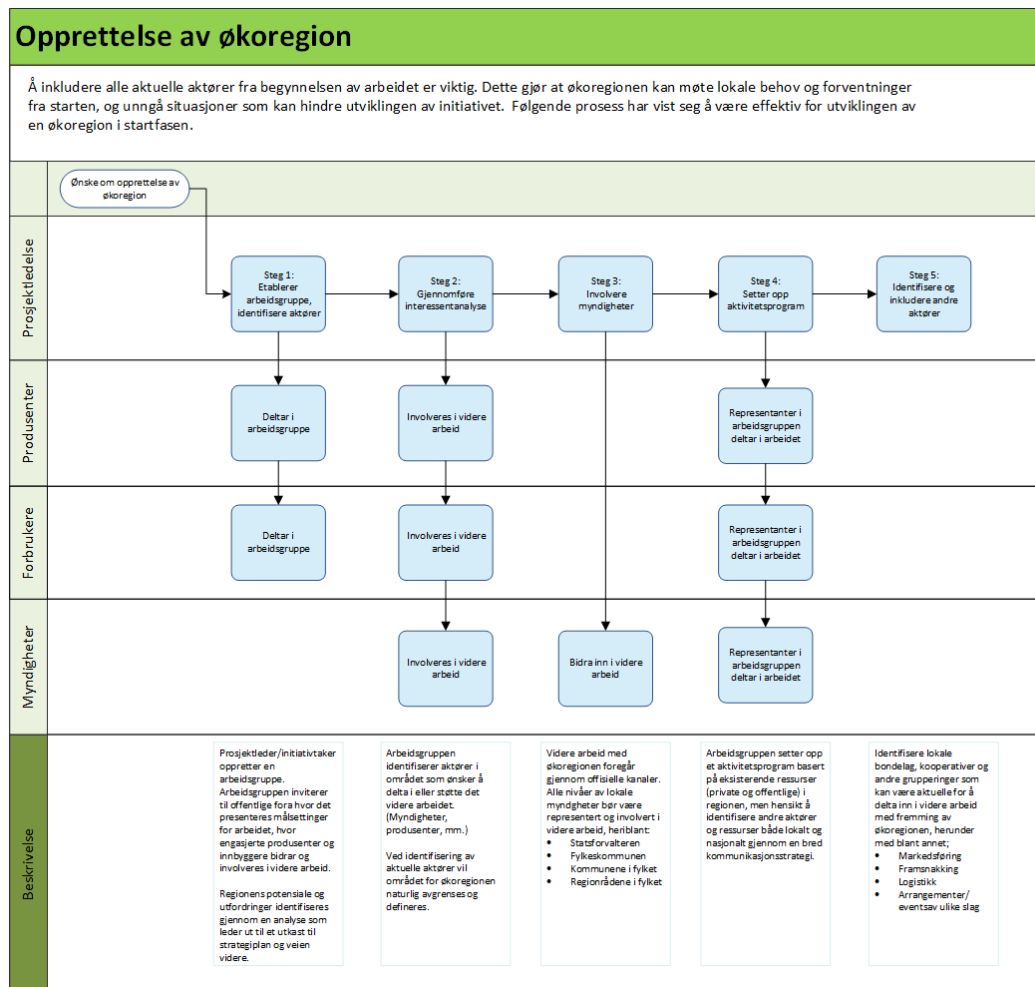
Dette understøttes av følgende sitat fra rapporten *Building Bio-Districts or Eco-Regions: Participative Processes Supported by Focal Groups*.

“I think it (eco region, red. anm) must be an independent, non-profit association with the participation of local authorities. This is the model that should be because it is the only one that allows participation by all sectors (consumers, restaurants, canteens, schools) and the local government as an integral partner. It cannot depend on political cycles, but the representative of the municipality should be there. The other models that we have seen, if the municipalities do not work well, people do not participate, because they feel this is one more thing from the municipality. I might not identify myself with the municipality, as there are political issues involved”, man, Viseu”(Correia et al., 2021).

Basert på de resultatene vi kan se Cilento har oppnådd med hensyn til antall økologiske produsenter, utarbeidelse av nasjonale lover og regler, og et landsdekkende engasjement som videre sprer seg til Europa og verden, vil vi kunne slå fast at organisasjonsmodellen som ideell organisasjon med underliggende arbeidsgrupper kan fungere, og vi vil derfor også anbefale prosjektgruppen i økoregion Nordland å vurdere en tilsvarende organisering. Arbeidet med økoregion Cilento har dog pågått over en lengre tidsperiode, noe som er et

moment å bemerke seg. Det kan derfor ikke slås fast at organisasjonsmodellen er av de mest effektive, og utelukker ikke at eventuelle andre modeller kan være mer hensiktsmessige.

Under presenteres en sammenstilling av et forslag til hvordan prosessen med etableringen av økoregionen kan ta form.

Figur 22 Fem steg for oppstartsfasen ved opprettelse av en økoregion (Basert på IDEASS)

4.3 Utfordringer og muligheter for en økoregion

I dette kapitlet oppsummerer vi funn fra empiriske undersøkelser og observasjoner.

4.3.1 Klimatiske forhold

De klimatiske forholdene er svært ulike i Nordland og Cilento. Forholdene i Nordland er kaldere og røffere enn middelhavsklimaet i Italia, noe som medfører at vekstene som plantes har ulike forutsetninger. I den organiske verden må man innfinne seg med, og tilpasse seg disse forskjellene ved å legge til rette for de best mulige forholdene for de vekstene som har gode forutsetninger for å gro. Ved å fokusere på organisk materiale og god jordhelse, vil man

få mange synergieffekter, som mer næringsrik mat, gode vekstforhold for plantene, og mer resiliente vekster som tåler en støyt. Ved å sørge for biodiversitet i naturen vil man kunne oppnå dette, og dermed den foretrukne måten å dyrke på. Mulighetene til å oppnå suksess i jordbruket er mange, dersom man fokuserer på å investere tid og tilstedeværelse, og en dose sunt gammelt bondevett. Ved å ta tilbake det “gamle” tankesettet om plantehelse, og kombinere det med dagens effektivisering ved bruk av maskiner i jordbruket, vil forholdene være gode for å lykkes med produksjonen. Nøkkelen er tålmodighet.

En utfordring i Nordland som pekes på er mangelen på dyrkbart areal, vi har høye fjell og dype daler som vanskeliggjør utnyttelsen av de enorme områdene vi omgir oss med. Økt fokus på dyrehold vil kunne sørge for at kulturlandskapet holdes i hevd, noe som er viktig både for planter, dyreliv og for menneskene som bor der. Også ved å forske på alternative dyrkingsmåter under forutsetningen av et høyt næringsinnhold i maten, vil man kunne ta i bruk områder som i utgangspunktet ikke er ansett som egnet til slik bruk. Nøkkelen er å tenke kreativt og utnytte de arealene som er tilgjengelig på best mulig måte.

Fokuset bør være i et lokalt perspektiv. Ved å redusere import av plantevekster, vil man også redusere import av ulike skadedyr, pest og kjemiske midler som man i et organisk miljø helst vil unngå. Ved å fokusere på lokal produksjon vil man også kunne opprettholde lokal sysselsetting, og på den måten sikre befolkningstettheten i de små tettstedene i regionen. Ikke bare produksjonen bør være lokal, men også viderefordlingen av råstoffene bør skje i regionen. Ved å ha en kort, sirkulær verdikjede vil man kunne oppnå mange fordeler, blant annet økt dyrevelferd, sysselsetting i regionen, og økt matberedskap i distriktene.

Utfordringen ligger i det økonomiske lønnsomhetsbildet, selv om tilgangen på mat til befolkningen ikke burde styres etter disse prinsippene. Fordelene med synergieffektene man får av å opprettholde lokal produksjon og viderefordling er sannsynligvis høyere enn utgiftene, om man velger å se på et helhetlig kostnadsbilde heller enn et isolert regnestykke.

Ressursutnyttelse i det lokale perspektivet vil føre til økt utnyttelse av de særegne lokale råstoffene vi finner her i nord. Ved å ha den sirkulære verdikjeden i tankene vil man i et produksjonsperspektiv også kunne utnytte restressurser i høyere grad, om man evner å se verdien i det man tidligere har ansett som avfall. Rester fra en type produksjon kan være hovedingrediensen i en annen, det gjelder å tenke kreativt. Ved å opprette et lokalt samarbeid med andre produsenter i regionen kan man muliggjøre deling av ressurser og råstoffer på en ny måte, som kan føre til redusert svinn av ressurser. Ikke bare i produksjonen er det viktig å ha fokus på det sirkulære, også grossister og utsalgssteder bør få et større ansvar her. Dersom

en matkastelov hadde blitt innført, ville man blitt tvunget til å tenke mer kreativt på hvordan ressursene kan utnyttes til det fulle.

De pågående klimaendringene sees på som en trussel for menneskeheten, og er noe vi aktivt bør fortsette med å bekjempe. I mellomtiden må vi forholde oss til å leve i de forholdene vi har fra dag til dag, og her i nord pekes det på at disse endringene kan føre til et varmere klima. Selv om trusselen er stor, kan klimaendringene dermed også sees på som en mulighet til å utvide dyrknings sesongen her nord, noe som også kan legge forholdene til rette for nye planter og vekster. I jorda og i naturen er det store mengder organismer som vi mennesker ikke ser, men som er svært viktige for opprettholdelsen av vår eksistens. Ved å sørge for gode forhold for disse organismene, vil vi også legge til rette for bedre forhold for oss selv. Biodiversitet betyr mangfold; “Se ikke skogen for bare trær”.

4.3.2 Kulturelle forhold

Kulturen og de sosiale forholdene i Cilento har noen mindre, og noen mer betydningsfulle forskjeller fra Nordland. Frokosten i Cilento kan være espresso og en liten bakst i motsetning til brødskiver med egg og bacon i Nordland, mens forskjeller av betydning er det som Nordland kan lære av i forbindelse med etableringen av økoregionen. Følgende er en rekke kulturelle og sosiale forskjeller mellom regionene med deres muligheter og utfordringer for Nordland;

Nødvendigheten av en grasrotbevegelse som tar initiativ er et av premissene til etableringen av en økoregion. Prosjektlederne i Cilento pekte på at det var nødvendig å ha en grunnleggende bottom-up tilnærming for å skape større endringer. I Nordland er det flere som ønsker endring, men ikke i en like stor organisert bevegelse. Nordland kan lære av Cilento ved å mobilisere en bredere og samle flere mennesker som ønsker endringer.

Viktigheten av folkeopplysning vedrørende økologisk produksjon og konsum ble fremhevet i Cilento, da hele samfunnet må ha en forståelse for hvorfor man skal velge økologisk mat. Dette er nødvendig for å skape endring. Cilento presiserte viktigheten av å få støtte fra myndighetene i denne prosessen. I Cilento hadde de lokale et nært samarbeid og kontinuerlig dialog med lokale myndigheter i forbindelse med etableringen av økoregionen. I Nordland bør samarbeidet med myndighetene styrkes for å fremme økologisk produksjon.

Utdanningssystemet i Norge har i liten grad fokus på økologisk produksjon og konsum. Økologisk produksjon krever kunnskap. Muligheten ligger i å endre utdanningssystemet for å inkludere et rettet fokus på økologiske prinsipper, både for konsument og produsent. Markedsføring av regionen i Cilento var essensielt for å tiltrekke seg turister og oppmerksomhet rundt de økologiske prinsippene regionen er bygget på. Dette ga nødvendig tilført inntekt til produsentene slik at flere produsenter satset på agroturisme, samtidig som det bidro til å spre budskapet om økologiske prinsipper. I Nordland ligger det lik mulighet å markedsføre severdigheter for å tiltrekke oppmerksomhet til regionen. Det ligger også en mulighet for produsenter å tenke multifunksjonelt (agroturisme, gårdsaktiviteter) for å øke inntekt.

Markedsføring av økologisk mat i Cilento var i stor grad gjort gjennom historiefortelling. Dette ble aktivt brukt på restauranter og i tale med andre. I Nordland bør man også tilstrebe å gjøre dette i større grad, da det bidrar til å skape en relasjon til maten og kan føre til at flere kjøper økologisk. I motsetning til Cilento, har Nordland en utfordring med etterspørsel av økologisk mat. Både Cilento og Nordland står overfor utfordringer knyttet til kostnaden til økologisk sertifisering. Produsenter i Nordland opplevde også at sertifiseringskriteriene begrenset enkelte næringer. Cilento løste denne utfordringen ved å ha et makker-sertifiseringssystem, mens Nordland kan vurdere å redusere kostnadene ved statlig subsidiering og revidere sertifiseringskriteriene for å inkludere flere næringer.

Cilento brukte kooperativer for å styrke samarbeid og samhold blant produsentene i regionen. Kooperativet bidro til å skape et fellesskap for produsentene i regionen slik at de sammen kan løse utfordringer. Det fremkom at det var mer kostnadseffektivt, sosialt, kunnskapsrikt, og skapte muligheter for produsentene som de ellers ikke hadde hatt. Det var også inkluderende for samfunnet. I Nordland rapporterte flere av produsentene at de var ensomme i yrket og utdypet et ønske om en bedre nettverksordning. I Nordland er det også nødvendig å jobbe med å inkludere folk i samfunnet, da mange faller utenfor systemet. Nordland har ikke kooperativer per dags dato, men kan vurdere å etablere lignende samarbeidsformer for å skape nettverk og inkluderende samfunn.

Selv om det er noen vesentlige forskjeller mellom de kulturelle og sosiale forholdene i Cilento og Nordland, er det likevel mulig for Nordland å dra nytte av erfaringene fra Cilento og dermed utvikle og etablere økoregionen i størst mulig grad.

4.3.3 Økonomiske forhold

I denne oppsummeringen skal vi se på hvilke forhold det kan være nødvendige å vie mer oppmerksomhet for å skape et bedre samfunn for alle.

I Cilento opplyser informantene om at de i stor grad nyttiggjør seg lokale råvarer og at import begrenses til et minimum. I Nordland er en stor andel mat i butikken, eller under transport, utover dette har landsdelen begrenset matberedskap, ifølge lokale myndigheter. Sammenholdt med forhold for dyrking kan situasjonen bli alvorlig dersom noe skulle true forsyningen. Det er avgjørende nødvendig at samfunnet lykkes i å ta vare på produsentene i landsdelen og skape arbeidsplasser innenfor videreforedling, slik at lokal mat kan finne veien til lokale markeder. Målet er ikke nødvendigvis å gjøre Nordland selvforsynt, men at mer av maten som produseres også skal konsumeres i landsdelen.

Produksjon av mat krever langsiktig planlegging, og den tiden må investeres i fredstid. Omlegging av arealer til økologisk jordbruk for en sunnere matproduksjon er viktig med hensyn til flere faktorer, den ene er å redusere behovet for kunstgjødsel og det andre er å nyttiggjøre seg naturens ressurser ved å føre organisk materiale tilbake til jorden.

I lys av kunnskapen ervervet i arbeidet med denne oppgaven oppleves det som et stort paradoks at en av verdens viktigste næringer, produsentene av mat, har økonomiske rammevilkår i begge caser som krever at disse må ha flere bein enn jordbruket å stå på for å livnære familien. I Nordland har markedsøkonomien fottfeste også i produsentenes egne organisasjoner, og har bidratt til en fordeling som ikke tjener formålet om matproduksjon i hele landet. Uten produsentorganisasjonene ville desentralisert jordbruk vært krevende. Ordningen, slik den er i dag med krav om lønnsomhet, fører til sentralisering av jordbruket.

Det er en nasjons plikt å sørge for tilgangen til mat til nasjonens borgere, og det må være på tide å ta plikten på alvor. Økonomisk lønnsomhet kan ikke være driveren i et bærekraftig jordbruk, da vil det aldri kunne bli bærekraftig. Nedleggingstakten i jordbruket må snu, og den må snu raskt.

De lokale produsentene må sikres salg av varer. I Cilento har produsentene en markeds plass basert på sesongens varer, i Nordland pågår det arbeid for å få til markeds plasser. Videre må offentlige innkjøpere være sitt ansvar bevisst og prioritere lokal mat i innkjøp til institusjonskjøkken. Informantene i Nordland peker på flere virkemidler som kan være aktuelle for å skape fokus på råvarene som kan produseres i landsdelen. Ved at noen går foran

og fremmer lokal mat, vil også flere følge etter. Lokale restauranter bør også være sitt ansvar bevisst, slik at forbrukeren fra flere hold motiveres til å ta gode valg.

Store dagligvarebutikker slik vi kjenner dem fra Norge var ikke å se i Cilento, derimot hadde slakteren, pastaprodusenten og grønnsakshandleren hver sin lille butikk. I Nordland er slike nisjebutikker nesten fraværende, og dagligvarebutikker og store varehus har en betydelig andel av markedet. På denne måten vil dagligvarekjedene kontrollere markedet med merkevarekampanjer og styre forbrukeren i retninger med egen vinning som formål.

Avhengigheten som oppstår mellom produsent, videreføringssystem, distribusjon og utsalg gjør at lønnsomhetsprinsipper gjelder i alle ledd. Produsenten sitter igjen med en uforholdsmessig liten andel av produktverdien i et marked. Det er flere forhold som er utfordrende med systemubalansen, men muligheten i et lokalt perspektiv kan ligge i å ta tilbake noe av videreføringen og dermed også makten i systemet. I Nordland finnes eksempler på dette gjennom REKO-ringen, bondens marked og liknende. Etablering av en økoregion i Nordland vil måtte gjøres utenfor markedsøkonomiske prinsipper og som en ideell organisasjon, dette fundamentet anses som det mest nødvendige for å kunne bidra til tilbakeføring av markedsrett til produsentene. En økoregion vil også kunne bidra til kunnskapsutvikling lokalt ved å dele erfaring og få startet felles forskningsprosjekter. Dette er svært viktig i lokalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Produsentene har et yrke som i for liten grad er anerkjent som det det er, et av verdens største fagfelt innenfor verdens viktigste næring.

Vi finner mange av de samme utfordringene i Nordland i dag, som den gang for snart 20 år siden gjorde at produsentene i Cilento fant sammen for å bedre vilkårene for fellelskapet.

Det må være klart at det kan finnes en felles vei, når så mange krefter i landsdelen drar i samme retning. Det må fra politisk hold skapes rammevilkår som gjør at yrket som produsent får den attraktiviteten som er nødvendig for å tiltrekke seg yngre krefter som sikrer fornyelse og innovasjon, og det må sikres samarbeidende nettverk som gjør at kunnskap og erfaring sikres en plass også i jordbruket for kommende generasjoner. Med en fot foran den andre vil jordbruket kunne tre utenfor markedsøkonomiens rammer. Man vil dermed stå stødigere og mer bærekraftig på egne vilkår, nemlig naturens.

Ved å benytte ulike verktøy, som den samskapte læringsmodellen, og kotters 8 steg for endring, kan man utvikle en dypere forståelse gjennom organisk virkelighet. Veien fra markedsøkonomien, via grønn økonomi til en økologisk økonomi i Nordland, er ikke

nødvendigvis enten eller, men både og. - Da er det mulig å oppnå endring til det beste for både mennesker og natur.

«Bærekraftig utvikling er politikk, prosessen er planlegging, og organisasjonsstrukturen er partnerskap» (Amdam, Roar, Høgskulen i Volda).

Basert på empiriske funn i Cilento og Nordland har vi følgende forslag til endringer som bør adresseres:

Forslag til endringer

Myndigheter

- Innføre nasjonal matkastelov for å redusere matsvinn.
- Innføre henteplikt på grønnsaker
- Gi incentiver for å legge om til økologisk drift.
- Stimulere til offentlige innkjøpsavtaler som sikrer salgssikkerhet for lokale og økologiske varer.
- Stimulere til etablering av flere lokale videreføringssystemer.
- Fokusere på et helhetlig kosthold, og tilpasse markedsføring mot forbrukeren som fremmer fordeler med økologisk mat og bærekraftig matproduksjon.
- Større fokus på markedsføringsregler for å unngå villedende markedsføring.
- Styrke statusen til produsenter gjennom lønnsøkning, skattelette og subsidiering av sertifisering og etablering av makker sertifiseringssystem.
- Endre utdanningssystemet for å inkludere økologisk landbruk som en viktig del av læreplanen.
- Prioritere matsikkerhet og beredskap i regionene, med nasjonal støtte og samarbeid med lokale myndigheter.
- Politikken må styre produksjon. Det har ikke vist seg formålstjenlig at etterspørselen skal styre produksjon slik det er lagt opp i nasjonal jordbruksstrategi.

Prosjektledelse

- Opprette økoregionen som en ideell organisasjon med ulike arbeidsgrupper for å sikre bred involvering og samarbeid. Dette vil også bidra til enklere søknadsprosesser og bedre oversikt over tilgjengelige støtteordninger for produsenter.
- Bistå til at forbrukeren kan ta opplyste valg med hensyn til næringsinnhold i matvarer. Dette for å unngå grønnvasking av produkter.

Produsenter

- Etablere faste utsalgssteder for økologisk og lokal mat, for eksempel en mathall eller lignende, med regional profil.
- Utvikle regionale kooperativer for videreføring, distribusjon, kompostering og utleie av maskiner.

Figur 23 Oppsummering forslag til endringer

4.3.4 Forslag til videre forskning

Basert på dette forskningsarbeidet anses det som et behov for videre forskning innenfor følgende tema;

Forske på hvilke forskjeller som kan finnes i næringsinnholdet i mat produsert på en henholdsvis økologisk, konvensjonell og urban måte (eksempelvis hydroponi).

Forske på sammenhenger mellom hva dyrene spiser og hvordan dette har påvirkning på for eksempel CLA-syrene i kjøttet, og dyrenes generelle helse.

5 Konklusjon

1. Hvilke klimatiske, kulturelle og økonomiske forskjeller er det mellom økoregion Cilento og økoregion Nordland?

Vi finner både likheter og ulikheter innenfor de forskjellige dimensjonene. Innenfor klima og miljø er det tydelig at vekstvilkårene for planter er forskjellig, og at mulighetene i Cilento for et helt lokalt sirkulært kretsløp er større enn i Nordland. Nordland har potensial til å øke produksjon, men har ikke de samme naturgitte forholdene for dyrking av mat som Cilento. Det er vår opplevelse at viljen og evnen til samarbeid og samhold er basert på et organisk virkelighetsbilde i Cilento. I Nordland er stemningen mer konkurransebasert og mekanisk. Nordland svarer behov i markedet med import, i større grad enn Cilento, da de økonomiske forutsetningene er bedre enn potensialet for en selvforsynt matproduksjon. I Cilento er det fokus på det lokale og organiske råvarer i sin markedsføring, mens i Nordland er markedsføringen styrt av dagligvaresystemene.

2. Hvilke endringer kan gjøres for å stimulere til livskraftige lokalsamfunn i Nordland?

I Nordland vil det fremover være nødvendig å ta utgangspunkt i markedsøkonomien og finne gode løsninger innenfor det etablerte markedsøkonomiske systemet, som også kan stimulere til livskraftige lokalsamfunn. Mulighetene for endring viser en tydelig overvekt av potensial for regulatoriske endringer som kan skape rammebetingelser for produsentene. Endringsprosesser på myndighetsnivå tar tid, og arbeid styrt av prosjektledelse og produsenter må prioriteres slik at en mer organisk virkelighet kan få rotfeste i regionen.

Økoregion Nordland - muligheter og utfordringer. Er økoregionen kan være et realistisk bidrag til livskraftige lokalsamfunn i Nordland?

En økoregion vil kunne sette fokus på en del av mulighetene for samfunnet i Nordland. Ved å innføre skisserte tiltak og involvere alle aktører vil man kunne forbedre forholdene for produsenter, øke tilgangen til jordbruksområder, skape rettferdighet relasjoner i forsyningskjeder, sørge for matsikkerhet og beredskap i regionen, forenkle system for sertifisering og skape en større forståelse for behovet for endringer hos forbrukere. Dersom vi ikke lykkes med en bedre løsning innenfor rammene av markedsøkonomien vil man gjøre mer uopprettelig skade på naturen. Det spørs om at det eneste som kan føre oss i nødvendig retning er en dyptgående og tilstrekkelig fundamental krise. Det er mulig at økoregioner kan være løsningen; **økoregioner kan bidra til man ønsker seg inn i fremtiden, heller enn å bli skremt inn i den.**

6 Referanseliste

- (DSB), D. f. s. o. b. (2019, 2019). *Alvorlige hendelser som kan ramme Norge*.
https://www.dsb.no/globalassets/dokumenter/rapporter/p1808779_aks_2018.cleaned.pdf
- Antonelli, A., Bari, C., Basile, S., & Pugliese, P. (2015). *Healthy growth: From niche to volume with integrity and trust*
- Full case study report Bio-distretto Cilento-Italy* (29252).
<https://orgprints.org/id/eprint/29252/7/29252.pdf>
- Aune-Lundberg, L., Bardalen, A., & Ulfeng, H. (2023). *Kunnskapsgrunnlag for norsk jordvernstrategi* (NIBIO Rapport 38). https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/3055381/NIBIO_RAPPORT_2023_9_38.pdf?sequence=6&isAllowed=y
- Basile, S., & Cuoco, E. (u.å.). *Territorial bio-districts to boost organic production*.
<https://www.ideassonline.org/public/pdf/BrochureBiodistrettiENG.pdf>
- Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. . *The qualitative report* 13(4), 544-559.
<https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol13/iss4/2/>
- Bondelag, N. (u.å.). *Importvern*. <https://www.bondelaget.no/bondelaget-mener/internasjonalt/importvern/>
- Boulding, K. (1981). *Evolutionary Economics* (1st ed.). Sage Publications.
- Bratberg, E. (2021, 8. november). *monokultur*. Store norske leksikon.
<https://snl.no/monokultur>
- Brunborg, H., Daatland, S. O., Lima, I. A. Å., & Slagsvold, B. (2019, 09. mars). *Er vi villig til å ta oss av gamle mor og far?* Statistisk sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/er-vi-villig-til-aa-ta-oss-av-gamle-mor-og-far>
- Buonomo, E. (u.å.). *The Cilento bio-district*. https://www.ecoregion.info/wp-content/uploads/2019/09/CILENTO-brochure_EN.pdf
- Clemetsen, M., Lykkja, H., Knagenhjelm, C., & Uttakleiv, L. (2014). *Landskapstyper i Nordland* (AN Rapport 5). <https://www.nfk.no/f/p1/ie3863cdb-0c2c-4722-81c8-549bfe3f8b7c/landskapstyper-i-nordland-typeinndeling-2017.pdf>
- Correia, H. E., Costa, C. A., Costa, D. V. T. A., & Dias, R. S. (2021). Building Bio-Districts or Eco-Regions: Participative Processes
- Supported by Focal Groups. *Agriculture*, 11, 14.
- Crompton, R. (2012). *UNEP Annual report 2011* (DCP 1492 NA).
<https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8053/-UNEP%202011%20Annual%20Report-20121086.pdf?sequence=5&isAllowed=y%2C%20French%7C%7Chttps%3A/wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8053/-UNEP%202011%20Annual%20Report-20121086-french.pdf%3Fsequence%3D6&isAllowed=y>
- Dagsavisen. (2019, 09.12.2019). *To enkle måter å redde litt av kloden på: Send færre e-poster, strøm mindre musikk*. <https://www.dagsavisen.no/nyheter/to-enkle-mater-a-redde-litt-av-kloden-pa-send-ferre-e-poster-strom-mindre-musikk-1.1624744>
- Dalfest, T., & Thornæs, G. (2020, 11. november). *Nordland (geologi og landformer)*. Store norske leksikon. https://snl.no/Nordland_-_geologi_og_landformer

- Dannevig, P. (2020, 13. mars). *Nordland (klima)*. Store norske leksikon. <https://snl.no/Nordland - klima>
- Debio. (2023, 2023). *Gebyroversikt landbruk*. <https://debio.no/gebyroversikt-landbruk/>
- Debio. (u.å.). *Økologisk landbruksproduksjon*. Retrieved 04. mars 2023 from <https://portal.debio.no/certsearch/no>
- Eilertsen, T. (2022, 18. august). *Tilliten til våre folkgevalgte faller*. Aftenposten. <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/pWJ9d1/tilliten-til-vaare-folkevalgte-faller>
- Feyerabend, P. (1975). *Against method*. New Left Books.
- FN-sambandet. (2022, 30. september). *Italia*. <https://www.fn.no/Land/italia>
- FN-sambandet. (u.å.). *Arealbruk, dyrka mark*. Retrieved 02. april 2023 from <https://www.fn.no/Statistikk/dyrka-jordomraade>
- FN. (u.å.). *FNs bærekraftsmål*. Retrieved 05 Mai 2023 from <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>
- Fortune, J., & White, D. (2006). Framing of project critical success factors by systems model. *International journal of project management*, 24(1), 53-65. https://www.researchgate.net/publication/223496362_Framing_of_project_critical_success_factors_by_systems_model
- Guba, E., & Lincoln, Y. (1985). *Naturalistic Inquiry* (1 ed.). Sage.
- Hertz, N. (2020). *Ensomhetens århundre* (1 ed.). Hodder & Stoughton Limited.
- Hovi, J. (2020). *Spillteori*
- En innføring* (2 ed.). Universitetsforlaget.
- Italy, W. (u.å.). *Cilento Map and Travel Guide, Campania*. Retrieved 03. februar 2023 from <https://www.wanderingitaly.com/maps/cilento.html>
- Jackson, T. (2011). *Prosperity without growth. Economics for a finite planet*. . Routledge.
- Jakobsen, O. (2019). *Økologisk økonomi : et perspektiv fra fremtiden* (1. utgave ed.). Flux forlag.
- Jakobsen, O. D. (2022). Økonomoer med fokus på miljø og samfunnsansvar Mariana Mazzucato. *Pengevirke-Tidsskrift for ny bankkultur*, 2022/2. <https://www.cultura.no/arkiv/pengevirke/mariana-mazzucato#>
- Jensen, G., & Skjelvik, S. (2019, 23. august). *Her er den- Bodøs søknad til Europeisk kulturhovedstad 2024!* Bodø nu. <https://bodonu.no/her-er-den-bodos-soknad-til-europeisk-kulturhovedstad-2024/23.08-04:24>
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2020). *Forskningsmetode for økonomisk administrative fag* (4 ed.). Abstrakt forlag.
- Johannessen, J.-A., & Olaisen, J. (1994). *Endringsledelse: mål og resultatstyring i privat og offentlig virksomhet* (1 ed.). Fagbokforlaget.
- Klev, R., & Levin, M. (2021). *Forandring som praksis endring og utvikling som samskapt læring* (3. utg. ed.). Fagbokforlaget.
- Knudsen, O. F. (2021, 23. juni). *EØS*. Store norske leksikon. <https://snl.no/EØS>
- Knudsen, O. F., Julsrud, O., Tvedt, K. A., & Trondal, J. (2023). *EU (den europeiske union)*. Store norske leksikon. <https://snl.no/EU - Den europeiske union>
- Kotter, J. P. (2012). *Leading change*. Harvard business review press.
- leksikon, S. n. (2019a, 30. august). *Klima i Italia*. <https://snl.no/Klima i Italia>
- leksikon, S. n. (2019b, 24 september). *spillteori*. <https://snl.no/spillteori>
- Lima, G. (2020, 25. februar). *Regioner og provinser i Italia*. Store norske leksikon. <https://snl.no/Regioner og provinser i Italia>
- Lima, G. (2022, 27. september). *Italias politiske system*. Store norske leksikon. <https://snl.no/Italias politiske system>

- Lima, G. (2023, 3. april). *Økonomi og næringsliv i Italia*. Store norske leksikon.
https://snl.no/Økonomi_og_næringsliv_i_Italia
- Løvberget, A. I., & Rognstad, O. (2021, 19 april.). *Økologisk jordbruk aukar litt igjen*. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/okologisk-jordbruk-aukar-litt-igjen>
- matdepartementet, L.-o. (2018). *Nasjonal strategi for økologisk jordbruk (2018-2030)*.
https://www.regjeringen.no/contentassets/0036969bc3a547deb46aa7f5653155da/lmd-0020_nasjonal-strategi-for-okologisk-jordbruk_interaktiv.pdf
- Nav. (2023, 23 april). *Uføretrygd- Månedsstatistikk*. <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/aap-nedsatt-arbeidsevne-og-uforetrygd-statistikk/uforetrygd/uforetrygd-månedsstatistikk>
- NIBIO. (2023, 21. mai). *Arealbarometer for Nordland*
Areal egne for matproduksjon. <https://arealbarometer.nibio.no/nb/fylker/nordland/>
- Nilsen, H. R. (2020, 18. august). *Økologisk økonomi*. Store norske leksikon.
https://snl.no/økologisk_økonomi
- Norad. (2012, 10. april 2017). *Grønn økonomi*. <https://www.norad.no/tema/klimatema-miljo-og-naturressurser/gronn-okonomi/>
- Nordland, I. (u.å.-a). *Eksporsten fra Nordland gjør nye kvantesprang*. Retrieved 04. mars 2023 from <https://www.indeksnordland.no>
- Nordland, I. (u.å.-b). *Regionenes bidrag til utvikling i Nordland*. Retrieved 17. mars 2023 from <https://www.indeksnordland.no/regionene>
- Nordland, S. i. (2012). *Om oss*. Retrieved 14. mars 2023 from <https://www.statsforvalteren.no/nordland/om-oss/>
- Pinto, J., & Slevin, D. (1987). Critical Factors in Successful Project Implementation *IEEE Transactions on engineering management*, 34.
- Ratikainen, I. R. (2021, 17. september). *Biologisk mangfold*. Store norske leksikon.
https://snl.no/biologisk_mangfold
- Regions, I. N. o. E. (u.å). *I.N.N.E.R Assosiation international network of eco-regions*. Retrieved 02.mai 2023 from https://www.ecoregion.info/wp-content/uploads/2019/09/INNER-brochure_EN.pdf
- Regjeringen.no. (2003). *Om odels- og åsetesretten*.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2003-26/id382402/?ch=5>
- Sambandet, F. (u.å.). *Sammenlign verdens land*. Retrieved 02. mars 2023 from <https://www.fn.no/Land/sammenlign-land?country1=306&country2=254>
- sentralbyrå, S. (u.å.). *Befolkning*. Retrieved 02. mars 2023 from <https://www.ssb.no/statbank/table/11342/>
- Serikstad, G. (2017, 23. juni 2022). *Omlegging til økologisk drift*. Agropub.
<https://www.agropub.no/fagartikler/omlegging-til-okologisk-drift>
- Skirbekk, G., & Gilje, N. (1987). *Filosofihistorie* (8 ed.). Universitetsforlaget.
- Solli, I. (2023, 10. mai). *Forsvaret serverer utanlandske poteter til soldatane*. NRK.
<https://www.nrk.no/innlandet/importen-av-poteter-gar-ned-forsvaret-serverer-utanlandske-poteter-pa-rena-leir-i-amot-1.16397142>
- UNESCO. (2019, april). *Cilento and Vallo di Diano Biosphere Reserve, Italy*.
<https://en.unesco.org/biosphere/eu-na/cilento-vallo-diano>
- UNESCO. (u.å.-a). *Biosphere Reserves*. Retrieved 14. februar 2023 from <https://en.unesco.org/biosphere>
- UNESCO. (u.å.-b). *Kultur*. Retrieved 20. mars 2023 from <https://unesco.no/kultur/>
- UNESCO. (u.å.-c). *Trollfjell UNESCO global geopark (Norway)*. Retrieved 14.april 2023 from <https://en.unesco.org/global-geoparks/trollfjell>

UNESCO. (u.å.-d). *UNESCO global geoparks (UGGp)*. Retrieved 14. februar 2023 from <https://en.unesco.org/global-geoparks>

Whitehead, A. N. (1978). *Process and Reality* (1 ed.). Free Press.

Yin, R. K. (2015). *Case study research*

Design and methods (5 ed.). SAGE publications.

Økologisk.no. (2023, 15. mars). *Helseprinsippet*. <https://www.okologisk.no/no/tema/myter-og-begrepsavklaringer/oklogiske-prinsippene/helseprinsippet-2>

Aarseth, W. (2015). *Lederskap i prosjekter*. Fagbokforl.

7 Vedlegg

Samtykkeskjema

Intervjuguide

Vedegg I Samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

“Økoregion Nordland – muligheter og utfordringer”

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å identifisere suksessfaktorer for hvordan man kan etablere økoregion Nordland på en god måte. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Vi ønsker å invitere deg til å delta i vårt forskningsprosjekt i forbindelse med vår avsluttende masteroppgave i studieløpet MBA i strategi og ledelse ved Nord Universitet.

Økoregion Nordland er et av prosjektene som fremmes under arbeidet med Bodø 2024, hvor Bodø skal være Europeisk kulturhovedstad. En økoregion er et område som har en lokal forankring hvor man fokuserer på økologisk matproduksjon, og lokal mat for lokale markeder. Vi ønsker i vår oppgave å se nærmere på to etablerte vellykkede økoregioner for å identifisere suksessfaktorer som kan bidra til at opprettelsen av økoregion Nordland går til på en god måte. Økoregionene vi skal se på er Cilento, Italia, som er den aller første økoregionen som ble etablert. Den andre økoregionen er Sørmland, Sverige. Denne økoregionen er også i oppstartsfasen, men har kommet lengre enn her nord, og vil kunne ha gode sammenligningsvilkår på grunn av likheter innenfor miljø, klima, styresett og andre faktorer.

Ansvarlig institusjon for forskningsprosjektet

Ansvarlig institusjon for prosjektet er Nord Universitet, og veileder for prosjektet er professor Dr.Oecon Ove D. Jakobsen.

Hvorfor ber vi deg om å delta?

For å skape et bredt grunnlag for informasjonen vi ønsker å hente inn har vi identifisert ulike rollegrupperinger, henholdsvis rollen som produsent av økologisk mat, representant for et myndighetsnivå, eller på annen måte involvert i etableringen av økoregionen. Du blir spurt om å delta fordi du faller inn under en av disse grupperingene, og fordi vi anser din deltakelse som verdifull for vår oppgave. Det er utarbeidet tre sett intervjuguider som er tilpasset kandidatens rolle i prosjektet, og spørsmålene vil dermed variere ut fra hvilken rolle du har.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at vi gjennomfører et dybdeintervju med deg, med spørsmål fra den aktuelle intervjuguiden vi på forhånd har utarbeidet. I intervjuet vil du bli stilt spørsmål vi har identifisert som relevante for å få frem sentrale faktorer som kan bidra til opprettelse av en suksessfull økoregion.

Informasjonen du gir oss blir referatført, og kan også bli tatt opp i form av et lydopptak. Et intervju vil vare i ca 60 minutter. Lydopptak og referat vil bli lagret elektronisk.

Deltakelse er frivillig

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Data som blir samlet inn i forbindelse med prosjektet vil kun være tilgjengelig for prosjektgruppen og vår veileder. Dataen vil bli oppbevart på datamaskiner som kun overnevnte har adgang til, og vil ikke bli delt med andre. Interessenter i prosjektet vil bli identifisert i oppgaven via navn, stillingstittel, og geografisk tilhørighet.

Hva skjer med personopplysningene dine når

forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 24 mai, 2023. Dataen vil bli lagret frem til 01 Juni, 2023 før den så vil bli slettet. På grunn av prosjektets hensikt vil det ikke være hensiktsmessig med anonymisering, slik at du vil kunne bli identifisert i forskningen. Informasjon som vil være tilgjengelig for offentligheten vil derimot ikke være sensitiv.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Nord universitet og etter vurdering av NSD har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av

dine rettigheter, ta kontakt med: NSD, ansvarlige for prosjektet, eller veileder for prosjektet:

Ansvarlige for prosjektet:

- *Lise Kristiansen/ liskri@gnist.no*
- *Therese Skålbones / tskalbones@hotmail.com*

- *Grunde Brandsø* / gbrandsø93@gmail.com

Veileder for prosjektet *Professor Dr.Oecon Ove.D. Jakobsen* / ove.d.jakobsen@nord.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Lise Kristiansen
Therese Skålbones
Grunde Brandsø

(Forsker/veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*Økoregion Nordland – muligheter og utfordringer*], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at *Lise Kristiansen, Therese Skålbones, Grunde Brandsø* kan gi opplysninger om meg til prosjektet – hvis aktuelt
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes.
- at mine personopplysninger lagres etter prosjektslutt, til 1.Juni, 2023.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedegg II Intervjuguide

Produsenter									
Lover og regler	Økonomi	Logistikk	Utsalg	Skadedyr	Ansatte	Klima	Markedstøring	Suksessfaktorer	
Er det noen nasjonale lover/regler du ser på som hinder for å videreutvikle ditt fylke?	Hva slags økonomiske insentiver har du som produsent behov for å fortsette satsningen økologisk?	Hvordan er logistikken rundt distribusjon av varene dine bygd opp?	Hvordan opplever du tilgjengeligheten for økologiske produkter i fylket?	Hva slags utfordringer har du som produsent i forbindelse med skadedyr og pest?	Hva slags kompetanseskrav har du til de ansatte, og har det blitt vurdert å ansatte folk med utfordringer i arbeidslivet i lys av sosial bærekraften?	Hvilke begrensninger eller klimatiske utfordringer har du i forhold til din matproduksjon?	I hvilke kanaler markedstøres produktene dine?	Hva vil du peke på som viktige momenter for å oppnå suksess med opprettelsen av en økoregion?	
Hvordan kan region og fylke legge til rette for deg og din produksjon?	Hvilke insentiver trenger du fra myndighetshold for å stimulere til en økning i produksjonen?	Hvilke logistiske utfordringer og muligheter ser du i forhold til å levere varer til en større del av fylket?	Hvilke type utsalgsgsteder bruker du, og hvilke muligheter ser du for å selge varer på internett?	Hvilke konsekvenser har skadedyr og pest for din produksjon og hvilke tiltak har du iverksatt for å forhindre dette?	Hvilken type arbeidskraft har du behov for? Sesongbasert? Heltid/deltid?	Hvor stort produksjonssvinn/ reststoff har du i produksjonen? Har du planer for utnyttelse av dette?	Hva kunne vurdert du ha bidratt med i økoregionen utover produksjon av varer? Og hvilke utfordringer med engasjement kan du se? (tidsbruk, økonomi, nettverk føks)	Hva er det med ditt fylke som har ført til suksessen du opplever?	

Prosjektledelse									
Myndigheter og lovverk	Organisering	Kommunikasjon	Tid	Involvering	Produsenter	Suksessfaktorer	Økonomi		
Hvilke insentiver mener du behøves fra myndighetene for å stimulere til en økning i økologisk landbruk? Og ser du noen utfordringer med dagens regelverk hvor det er behov for endring?	Hvordan er/var prosjektgruppen for økoregionen organisert? Ansatte, stillingsprosenter, kompetansebakgrunn	Hvilke aktører samhandler prosjektgruppen med i forbindelse med opprettelse og drift av økoregionen?	Hvor lang tid har prosjektgruppen brukt i forbindelse med etablering av økoregionen, og hvor lang tid kan man forvente at det tar for å etablere en økologisk endring i regionen?	Hvordan ble planverk introdusert på et lokalt plan, og hvordan skapte man interesse for etablering av økoregionen innad i fylkeskommunen	Hvilke muligheter og utfordringer innenfor utsalg av produkter ser du?	Hva vil du peke på som viktige momenter for å oppnå suksess med opprettelse av en økoregion?	Hvordan har de økonomiske rammene for utviklingen av økoregionen vært?		
Hva mener du om den politiske ambisjonen for å satse på økologisk produksjon? Hva slags endring har skjedd, og må til i det politiske forumet for å øke den økologiske satsingen?	I hvilken grad har den organisatoriske oppbyggingen omkring økoregionen hatt innvirkning på oppnåelsen av mål nderveis	Hvordan har kommunikasjonen til lokale myndigheter og befolkningen vært i forbindelse med promotering og søken av støtte for økoregionen?		Hvor mange fra fylkeskommunalt og statsforvalter-nivå har vært involvert, og hvilke roller har de hatt?	Hvilken oversikt eksisterer over lokale produsenter?				n
Procurement: Hva slags regler eller skatter har landet/regionen på importerte produkter?	Hvordan har prosjektgruppen brukt lærdom fra andre økoregioner?			Hvordan tilrettelegger lokale myndigheter for økoregionen? Herunder lovverk, økonomi, infrastruktur, tjenester, ansatte, etc.	Hva tenker du om de logistiske utfordringene for produsentene i regionen?				

Myndigheter, lover og regler							
Love og regler	Involvering	Konsumenter	Kommunikasjon	Oversikt	Klima/klimarisiko	Tilrettelegging	Kompetanse
<p>Hvordan er den politiske ambisjonen for å satse på økologisk produksjon? Hva slags endring har skjedd, og må til i det politiske forumet for å øke den økologiske satsingen?</p>	<p>I hvilken grad er lokale myndigheter kjent med, og involvert i etableringen av økoregion? Og hvilke roller har de eventuelt hatt?</p>	<p>Hva tenker dere om hvordan verden til maten som er produsert uten miljøgifter (økologisk) formidles i forhold til ikke økologiske produkter?</p>	<p>Hvordan opplever du holdningskampanje fra myndighetene er når det kommer til økologisk produksjon?</p>	<p>Hvilken oversikt eksisterer over lokale produsenter? Har du noen tanker om hvordan oversikten kan forbedres?</p>	<p>Hva tenker dere om fremtiden for økologisk matproduksjon i nord?</p>	<p>På hvilken måte tilrettelegger lokale myndigheter for produsenter i regionen? Herunder i form av logistikk, transport, økonomi, infrastruktur, tjenester, ansatte, etc.</p>	<p>Hva slags muligheter er det for å stille et krav om benyttelse av økologisk mat i offentlige kantiner og kjøkken? Hva tror du skal til for å oppnå en økologisk satsning på dette området?</p>
<p>Procurement: Hva slags regler eller skatter har lander/regionen på importerte produkter?</p>	<p>Hvordan ble planverk introdusert på et lokalt plan, og hvordan skapte man interesse for etableringen innad i fylkeskommunen/statstovalleren?</p>	<p>Hvordan opplever du tilgjengeligheten for økologiske produkter i regionen?</p>		<p>Hvordan opplever du at tilgjengelighet på informasjon om produsenter i regionen er?</p>		<p>Hvordan ble planverk introdusert på et lokalt plan, og hvordan skapte man interesse for etableringen innad i organisasjonen</p>	<p>Hvordan opplever du at dagens agronom utdanning er, og til hvilken stor grad føler du at utdanningen har et fokus på økologisk produksjon? Hva føler du kan bli bedre eller mangler?</p>
<p>Hvilken krav stilles til benyttelsen av økologisk mat i offentlige kjøkken/skoler, osv?</p>	<p>Hvordan tilrettelegger fylkeskommunen for økoregionen? Herunder lovverk, økonomi, infrastruktur, tjenester, ansatte, etc.</p>						